

VESTNIK

delavcev
na
področju
socialnega
dela

Pred vami je dvojna številka Vestnika, v kateri objavljamo raziskavo "Vloga in pomen socialnega dela v kazenskem pravosodju proti mladoletnikom." Avtorja raziskovalnega poročila sta izredna profesorica kazenskega prava na Pravni fakulteti Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani dr. Alenka Šelihova, kot nosilec raziskave, in Marjan Čonč, diplomirani pravnik na Centru za socialno delo občine Ljubljana-Moste-Polje. Raziskavo je izvedel Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, financirala pa sta jo Raziskovalna skupnost Slovenije in Skupnost socialnega skrbstva Slovenije. Pri izvedbi raziskave je sodelovalo tudi več socialnih delavcev in drugih strokovnjakov. Raziskava obravnava vprašanja, ki so izredno pomembna in aktualna za vse socialne delavce in druge strokovnjake, ki se vključujejo v kazenski postopek proti mladoletnikom; obravnava jih na način, ki zagotavlja tesno povezanost teorije in empiričnega dela in neposredno relevantnost za prakso. Z objavo te raziskave skuša uredništvo Vestnika nadaljevati ustaljen običaj, da objavlja poleg običajnih številčk tudi posebne "tematske" številke, posvečene obravnavi enega samega aktualnega vprašanja. Tej številki bo do konca koledarskega leta sledila še ena, običajna in enojna številka s prispevki z različnih področij socialnega dela.

Prva letošnja številka je zaradi oblikovnih pomanjkljivosti razočarala marsikaterega bralca, pa tudi uredništvo ni pričakovalo, da bo menjava tehničnih sodelavcev imela tako neželjene posledice. Po toči zvoniti je pač prepozno, prizadevali pa si bomo, da bodo v okviru trenutnih tehničnih možnosti prihodnje številke vendarle boljše natipkane, razmnožene, zložene in spete. Bralcem se za spodrseljaje v prvi številki opravičujemo in jih prosimo za razumevanje. Z njimi vred pa iskreno upamo, da nam bo uspelo prihodnji letnik tiskati, kar je naša skupna dolgoletna želja.

Uredništvo

V S E B I N A

Stran

I. SOCIALNO DELO IN KAZENSKO PRAVOSODJE

(prikaz teoretičnih izhodišč in ugotovitev
empiričnih raziskav)

Predgovor	1
1. Uvod (Alenka Šelih)	2
2. Socialno delo kot oblika pomoči in kot oblika družbenega nadzorstva (Alenka Šelih)	4
3. Socialno delo v kazenskem pravosodju (Alenka Šelih)	8
4. Socialno delo v kazenskem pravosodju za mladoletnike (Alenka Šelih)	16
5. Vključevanje socialnega dela v kazen- sko pravosodje v naših družbenih raz- merah (Marjan Čonč)	35
6. Zaključek (Alenka Šelih)	49

II. VLOGA IN POMEN SOCIALNEGA DELA V KAZENSKEM PRAVOSODJU ZA MLADOLETNIKE V SR SLOVENIJI

1. Namen, obseg in metodologija opravljene raziskave (Alenka Šelih)	51
2. Naloge socialnega dela v kazenskem pra- vosodju v SR Sloveniji (Marjan Čonč) ..	66
3. Vloga socialnega delavca v pripravljal- nem postopku (Alenka Šelih)	75

4. Vloga skrbstvenih poročil v pripravljalnem postopku (Marjan Čonč)	90
5. Nekatera vprašanja poklicne skrivnosti socialnega delavca (Alenka Šelih)	110
6. Poklicna vloga socialnega delavca v kazenskem pravosodju proti mladoletnikom (Alenka Šelih)	142
III. ZAKLJUČKI (Alenka Šelih)	154
Uporabljena literatura	161
Vprašalnik za socialne delavce	174
Vprašalnik za sodnike, javne tožilce in odvetnike	177

Raziskovalna naloga o pomenu in vlogi socialnega dela, ki se vključuje v kazensko pravosodje za mladoletnike, je bila objavljena v letniku 1973. Raziskovalna naloga o pomenu in vlogi socialnega dela, ki se vključuje v kazensko pravosodje za mladoletnike, je bila objavljena v letniku 1973. Raziskovalna naloga o pomenu in vlogi socialnega dela, ki se vključuje v kazensko pravosodje za mladoletnike, je bila objavljena v letniku 1973.

VLOGA IN POMEN SOCIALNEGA DELA V KAZENSKEM

PRAVOSODJU PROTI MLADOLETNIKOM

Tema odprtega vprašanja se je pridružio že spoznanje, ki je bilo vse bolj predravno tudi v naši strokovni literaturi, spoznanje o konfliktu vlogi socialnega dela kot stroke, kadar deluje v okvirih institucij družbenega nadzora, še posebej takega, kakšno je kazensko pravosodje za mladoletnike.

Priljubljen raziskovalni naloga odpira nekatera sporna vprašanja, na katere ni mogoče dati enega samega in vselej veljavnega odgovora, saj zahtevajo stalno tehtanje in preverjanje ter take odločitve, ki vsebujejo polno samoizbrano in prave odgovore. V nalogi smo poskušali raziskati nekaj odgovorov na to odprto vprašanje ter jih utemeljiti tudi s statističnimi, obratno v naši družbi razmerah.

Delali bi se željeli vsem, ki se pri izvedbi naloge so-

Raziskavo je opravil Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, financirala pa sta jo Raziskovalna skupnost Slovenije in Skupnost socialnega skrbstva Slovenije, vodja raziskave je bila prof. dr. Alenka Šelih

dr. Petru Lebarcu, ki sta skupaj v celoti ali deloma pripravila in objavila raziskavo. Raziskavo so pripravili tudi dr. Alenka Šelih in dr. Petru Lebarcu, ki sta skupaj v celoti ali deloma pripravila in objavila raziskavo. Raziskavo so pripravili tudi dr. Alenka Šelih in dr. Petru Lebarcu, ki sta skupaj v celoti ali deloma pripravila in objavila raziskavo.

PREDGOVOR

Raziskovalno nalogo o pomenu in vlogi socialnega dela, ko se vključuje v kazensko pravosodje za mladoletnike, je spodbudilo razmišljanje o nekaterih deontoloških problemih socialnega delavca, ki deluje v teh okvirih. Ta razmišljanja vsaj deloma izhajajo iz spoznanj o delu socialnega dela kot stroke in socialnega delavca kot njenega nosilca, ki sem jih dobila v stikih s socialnimi delavci na seminarjih, ki jih je v letih 1973 - 1974 organizirala Višja šola za socialne delavce v Ljubljani, v letih 1975, 1978 in 1980 pa Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani in pri katerih sem tudi sodelovala.

Tem odprtim vprašanjem se je pridružilo še spoznanje, ki je začelo vse bolj predirati tudi v našo strokovno literaturo, spoznanje o konfliktni vlogi socialnega dela kot stroke, kadar deluje v okvirih institucij družbenega nadzorstva, še posebej takega, kakršno je kazensko pravosodje za mladoletnike.

Pričujoča raziskovalna naloga odpira nekatera sporna vprašanja, na katera ni mogoče dati enega samega in za vselej veljavnega odgovora, saj zahtevajo stalno tehtanje in preverjanje ter take odločanje, ki vsebuje polno mero poklicne in osebne odgovornosti. V nalogi smo poskusili nakazati nekaj odgovorov na ta odprta vprašanja ter jih utemeljiti tudi s stališči, zbranimi v naših družbenih razmerah.

Želeli bi se zahvaliti vsem, ki so pri izvedbi naloge sodelovali, še prav posebej pa vsem anonimnim anketirancem, ki so bili pripravljeni odgevarjati na naša vprašanja in ki so s svojimi stališči v marsičem obogatili naša splošna spoznanja.

Avtorja se zahvaljujeva prof. dr. Katji Vodopivec in prof. dr. Petru Kobetu, ki sta rokopis v celoti ali deloma prebrala in dala dragocene pripombe. Uredništvu Vestnika delavcev na področju socialnega dela pa se zahvaljujeva za to, da je bilo pripravljeno raziskavo objaviti.

Alenka Šelih in Marjan Čonč

I. SOCIALNO DELO IN KAZENSKO PRAVOSODJE

(Prikaz teoretičnih izhodišč in ugotovitev empiričnih raziskav)

1. U v o d (A.Šelih)

Socialno delo kot mlada in relativno nova veja družbenih dejavnosti je bilo najprej in predvsem posebna praktična dejavnost.¹ Cilje in metode dela so socialnemu delu praviloma posredovale druge vede, zlasti psihologija, sociologija in pravo, ob njih pa se je socialno delo oblikovalo tako, kakor je najprej nastalo - kot vsakodnevna pomoč ljudem v stiski.

Obdobje od uvajanja socialnega dela do danes je za razvoj strokovne discipline tako kratko, da nas ne more presenetiti, da teorija socialnega dela še ni izoblikovana in je še v nastajanju. Že sam pojem socialnega dela ni povsem točno opredeljen in se uporablja za oznako različnih dejavnosti. Tako ga je mogoče opredeliti kot celoto vseh prizadevanj za dvig blagostanja ljudi. V funkcionalnem smislu uporabljamo ta izraz takrat, ko želimo z njim označiti vse delo za uresničevanje nalog in ciljev socialne politike, z njim pa označujemo tudi posebno stroko.²

Socialno delo kot posebna stroka je tista dejavnost, s pomočjo katere v družbenem sistemu preprečujemo ali rešujemo socialne težave. Posebno poudarjamo pomen preventivnih dejavnosti pri socialnem delu. Na področju dela v kazenskem pravosodju pa gre večinoma za obravnavanje že nastalih socialnih problemov oziroma težav. Socialne težave so torej osrednji predmet socialnega dela in vsa njegova dejavnost je usmerjena v njihovo preprečevanje, obravnavanje in razreševanje. Kot socialno težavo pa v teoriji socialnega dela označujejo takšno stanje posameznika, družbene skupine ali celo širše kategorije, v katerem je njegov oziroma njihov obstoj resno ogrožen. Pri-

zadeti si ne more oziroma si ne morejo sami pomagati in dejavnost socialnega dela je naravnana v ublažitev, zmanjšanje ali (v optimalnem primeru) v odpravo take težave, zato pomeni predvsem nudenje pomoči. Ob takšni opredelitvi socialnega dela pa poudarjajo, da narave socialne težave v večini primerov ni mogoče "enoznačno opredeliti v delokrog drugih obstoječih družbenih ved."³ Upravičeno bi najbrž lahko rekli, da so socialne težave, ki so predmet socialnega dela, pogosto po naravi takšne, da se dotikajo problemov več strok, zato je za socialno delo značilno, da se pri svojem delu zelo pogosto srečuje z drugimi strokami. Seveda se tudi te druge stroke - ki so bile morda dotlej bolj samozadostne - prav tako srečujejo s socialnim delom kot posebno stroko ter prihajajo z njim v nova razmerja.

Naš namen seveda ni opredelitev socialnega dela kot stroke. Te ga vprašanja smo se dotaknili zato, ker se socialno delo pri svojem delovanju posebno pogosto srečuje s pravom, oziroma točneje s kazenskim pravom, ob tem pa se pojavlja vprašanje vloge socialnega dela v okviru te stroke, t.j. razmerje med socialnim delom in kazenskim pravom; pojavlja se vprašanje usklajenosti vsebinskih izhodišč socialnega dela z mestom, ki ga ima v okviru kazenskega pravosodja. Ne nazadnje se kot poseben problem pojavlja položaj strokovnjaka s področja socialnega dela, t.j. socialnega delavca, v strukturi kazenskega pravosodja in problem poklicnoetičnih dilem, ki utegnejo zanj v takšnem položaju nastati.

Delovanje socialnega dela kot posebne stroke in njegov prispevek sta še posebej pomembna v kazenskem pravosodju proti mladoletnikom. Na splošno se je uveljavilo prepričanje, da je prav pri uresničevanju nalog sodišča za mladoletnike sodelovanje socialnega delavca zelo dragoceno in koristno. Zato je povsem utemeljeno stališče, da vsa omenjena odprta vprašanja obstajajo še prav posebej pri medsebojnih razmerjih med kazenskim pravosodjem za mladoletnike in socialnim delom.

2. Socialno delo kot oblika pomoči in kot oblika družbenega nadzorstva (A. Šelih)

Nastanek socialnega dela kot praktične dejavnosti, namenjene razreševanju socialnih težav ljudi, kaže na to, da so ga najprej razumevali izključno, ali pa vsaj predvsem, kot posebno obliko pomoči posamezniku v stiski. Kot takšno je socialno delo izoblikovalo tudi nekaj načel za uporabo metod socialnega dela in eno od njih posredno kaže na pojmovanje socialnega dela kot pomoči. Kot splošno načelo za uporabo socialnega dela se namreč upošteva stališče, da ima posameznik, ki je v stiski, polno pravico, da sam odloča o tem, česa je potreben in kako naj se njegove potrebe zadovoljuje. Človek ima torej pravico do "samoodločbe" ter pomoč, ki mu je socialno delo lahko nudi, sprejme ali pa zavrne.⁴ Tako izhodišče - seveda pane samo to - je v določenem obsegu vplivalo tudi na razvoj metod socialnega dela, ki je v začetku sprejemalo ter uporabljalo predvsem metodo dela s posameznikom. S tem se je posredno izražalo tudi prepričanje, da je mogoče socialne težave odpravljati s spreminjanjem življenjskih razmer posameznika, ne da bi pri tem vplivali tudi na spremembe v ožjem ali širšem družbenem okolju. Vendar moramo dodati, da je medtem socialno delo uporabljalo tudi druge metode - skupinsko in skupnostno, a jim je pripisovalo manjši pomen.

Že v teh okvirih pa se je pojavilo vprašanje, ali je socialno delo vedno le oblika pomoči, ali pa ne gre še zlasti, kadar gre za dajanje pomoči deviantnim skupinam ljudi - tudi za pomoč, pomešano z elementi prisilnega delovanja. Tako smo tudi v naših razmerah že dokaj zgodaj ugotovili, da "socialnega delavca, ki hkrati opravlja socialno delo in upravne funkcije, sam sistem dela pogosto sili, da mora določene ukrepe stranki vsiliti".⁵ Ob tem puščamo ob strani spoznanje, da vsebuje vsaka pomoč tudi kanček prisile in da se temu "kančku prisile" tudi socialno delo, čeprav ga pojmujeemo le kot pomoč, ne more

izogniti. Te dileme socialnega dela so se pojavile še zlasti zato, ker se je socialno delo začelo vse bolj ukvarjati z obrobnimi skupinami ljudi; pri tem pa se je širilo tudi na področja, ki so izvrševala funkcijo družbenega nadzorstva. Zato nas ne more presenetiti, da se je misel o "radikalnemu socialnemu delu" rodila prav ob razčlenjevanju problemov, ki jih je pred socialno delo kot stroko in pred socialnega delavca kot njenega nosilca postavljalo delo z deviantnimi skupinami ljudi.⁶ Kritičen odnos teorije in prakse socialnega dela se je, med drugim, kazal v tem, da so skušali prebiti ozke okvire, ki jih je določalo delo s posameznikom, ter so začeli spoznavati, da so dolgoročneje rešitve socialnih težav za posameznika mogoče le ob spreminjanju širših družbenih pogojev in okvirov, v katerih se znajde. Ta razmišljanja so, med drugim, vodila k ponovni in kritični presoji vloge socialnega dela na tistih področjih, kjer socialno delo najpogosteje nastopa kot izvrševalec nalogov drugih, to pa je prav na področju deviantnega vedenja odraslih, otrok in mladoletnikov, še posebej pa pri mladoletniškem prestopništvu.

Kritična razmišljanja o resnični vsebini socialnega dela na tem področju, ki zajema precej velik delokrog socialnega dela, so se pojavila konec 60-ih in v prvi polovici 70-ih let in skoraj ne more biti dvoma, da so jih vzpodbudila stališča interakcionistov v kriminologiji, ki so pomenila pomemben preobrat pri vrednotenju kriminoloških dosežkov in usmerjanju kriminološke dejavnosti. Poleg nekaterih teoretičnih poskusov, da bi opredelili ta novi vidik vsebine socialnega dela, najdemo v tem času tudi nekaj poskusov empiričnega preverjanja teh vprašanj.

Tako je za S. Quensela (1972) naloga socialnega delavca pri delu z delinkventno mladino, da zavaruje družbo pred tem pojavom. Zato ker je varstvo družbe pred mladoletniškim prestopništvom poglavitna naloga tudi za socialnega delavca, postaja njegovo delo posebna oblika nadzorovanja. Takšen položaj pa je za socialnega delavca konflikten, saj opravlja pri tem vsaj dvoje vlog, ki sta si med seboj v nasprotju.⁷ Če je nam-

reč njegova temeljna usmerjenost terapevtska in se kaže v nudenju pomoči, potem ne more izvrševati takih nalog, ki so po svoji vsebini prisilne narave in pomenijo obliko družbenega nadzorstva tistega, na katerega se nanašajo.

Podobne so ugotovitve Häferkampa (1972), ki je v empirični raziskavi ugotovil, da dve instituciji v Zvezni republiki Nemčiji, ki se ukvarjata z delom z mladino (Urad za mladino, ki obravnava nedelinkventne mladoletnike in Urad za sodno mladinsko pomoč), obravnavata skoraj izključno takšne mladoletnike, ki so kršili norme. V takem sistemu postane socialni delavec "agent pravnega sistema". S tem izgubi in tudi ne more več izvrševati svoje temeljne naloge - nudenje pomoči, njegova temeljna naloga postane prilagajanje vedenja deviantov (deviantnih mladoletnikov) normam, torej družbeno sprejetemu načinu vedenja. Na ta način, sklepa Häferkamp, postane funkcija socialnega dela vzdrževati obstoječe razmere v družbi, torej status quo.⁸

Konfliktnost vloge socialnega delavca sta obravnavala tudi W. in G. Winter (1974). Zbrala sta empirične podatke o tem, kako socialni delavci dojemajo svojo lastno vlogo kot svetovalci pri izvrševanju kazenske sankcije, ki v našem sistemu najbolj ustreza pogojni obsodbi z varstvenim nadzorstvom in sicer za mladoletne in za polnoletne. Pri tem sta izhajala iz stališča, da so pričakovanja različnih družbenih subjektov glede te vloge različna. Javnost pričakuje, da bodo storilci kaznivih dejanj predvsem kaznovani, strokovna javnost (torej pravosodje kot celota) pa meni, da bi bilo treba storilce resocializirati, torej jih prilagoditi vedenju, ki bo v skladu z družbenimi normami. Manjši del kritično razpoložene strokovne javnosti - najpogostejše gre za kroge, ki so blizu univerzam - pa meni, da bi bilo treba spremeniti družbo, ne pa storilce kaznivih dejanj. Socialni delavec-svetovalec je zaradi tega izpostavljen različnim pritiskom, zato postane njegova vloga

konfliktna. Avtorja dajeta kot odgovor na to konfliktnost predlog, kako naj bi bilo zasnovano delo s storilci kaznivih dejanj, ki so pod nadzorstvom, ne odgovarjata pa na vprašanje reševanja konfliktnosti vloge svetovalca v obstoječih razmerjih.⁹

Tudi avtorja H. Peters in H. Cremer-Schöfer (1975) na podlagi razčlenbe 112-ih zapisnikov, ki sta jih pripravila tako, da sta štiri mesece zapisovala pogovore 18-ih socialnih delavcev v dveh različnih mestih v ZRN, ugotavljata, da socialni delavci sicer izvršujejo družbeno-nadzorstvo, vendar poskušajo posamezne primere odtegniti drugim institucijam, katerih delovanje pomeni bolj izraženo obliko nadzorovanja. Na podlagi zbranih podatkov sklepata, da ni mogoče reči, da so socialni delavci tudi tisti, ki posameznike označujejo kot deviantne, da torej ne "producirajo" deviantov.¹⁰

V enem zadnjih del, ki obravnava razmerje med pomočjo in nadzorstvom, razpravlja O. Stvenson (1976) o tem, ali je sploh mogoče uskladiti ideal, h kateremu socialno delo teži - pomagati ljudem, da pridobijo večjo osebno svobodo - in zavestno ali podzavestno željo, da skuša vplivati na ljudi, na njihovo vedenje in sicer tako, da bi sprejeli družbeni (predpostavljene, splošno sprejeti) vrednostni sistem. Po mnenju avtorice se nadzorstvena sestavina socialnega dela kaže zlasti na treh področjih: socialno delo oziroma njegovi nosilci imajo možnost, da odobrijo sredstva, s katerimi razpolagajo, ali pa jih zadržijo; nosilci socialnega dela imajo možnost, da posameznika ob določenih pogojih oddajo v zavod ter s tem bistveno spremeni-jo njegov položaj in končno, nosilci socialnega dela imajo določeno moč nad tistimi, ki jih obravnavajo, ker imajo o njih zbranih mnogo podatkov.¹¹

Navedena stališča kažejo, da se je v teoriji socialnega dela nasploh zastavilo vprašanje o poglobitni vsebini te stroke. Prav pri razčlembi vloge socialnega dela na področju dela z deviantnimi skupinami ljudi so se posebej izkristalizirala mnenja o nadzorstveni vlogi socialnega dela. Medtem ko danes ugotavljajo, da lahko pomenijo obliko družbenega nadzorovanja

tudi takšne institucije, kot so zdravstvene ustanove, pa se je pri ocenah vsebine in vloge socialnega dela posebej močno izoblikovalo stališče, da je njegova vloga najbližje družbenemu nadzorovanju na področjih, kjer se stika in sodeluje s kazenskim pravosodjem v širšem pomenu te besede.

3. Socialno delo v kazenskem pravosodju (A.Šelih)

3.1. Posebnosti položaja socialnega dela kot stroke v kazenskem pravosodju

Ugotovili smo že, da so se stališča o nadzorstveni vsebini socialnega dela pokazala najprej na tistih področjih dela, kjer se je socialno delo ukvarjalo z različnimi obrobnimi skupinami prebivalstva, med katerimi so bili zelo pogosto ljudje, ki so se vedli odklonsko. Tudi poskuse empiričnega razčlenjevanja te sestavine socialnega dela so večinoma izvrševali na takih področjih dela, pri tem pa so ugotavljali, da se tudi tista področja, kjer socialno delo prihaja v stik z devianti, med seboj razlikujejo glede na stopnjo nadzorovanja, s katerim socialno delo izvršuje svoje naloge. Zato je povsem razumljivo, da je bila ugotovitev, da prevzema socialno delo največ nadzorstvenih nalog na področju kazenskega pravosodja v širšem pomenu dokaj splošna. Pri tem namreč ne mislimo le na opravila, ki jih socialno delo opravlja v kazenskem postopku proti polnoletnim ali mladoletnim storilcem kaznivih dejanj, temveč tudi na opravila ter na pristojnosti in obveznosti, ki jih ima pri izvrševanju kazenskih sankcij, še prav posebej pri pogojni obsodbi z varstvenim nadzorstvom (ki jo poznajo različni sistemi v različnih inačicah) in pri kaznih odvzema prostosti, pa seveda tudi na pristojnosti in obveznosti, ki jih ima pri izvrševanju vzgojnih ukrepov proti mladoletnikom.

Nasprotje med temeljnim vsebinskim izhodiščem socialnega dela - nudenje pomoči človeku v socialni težavi - in dejstvom, da

socialni delavec na tem področju to "pomoč" izvršuje v okviru in s pooblastili institucij, ki delujejo represivno, je pri delu socialnega delavca na področju kazenskega pravosodja najbolj izrazito.

Na to vprašanje je med prvimi opozorila Inkeri Antila (1975), ko je zastavila vprašanje, ali je varstveno nadzorstvo pri pogojni obsodbi (probation) in podobno nadzorstvo ob pogojnem odpustu (parole) socialno nadzorstvo ali socialno delo. Oba ukrepa sta se (ugotovitev velja za Skandinavijo) razširila zlasti po tem, ko so zaradi neuspehov tretmanov pri izvrševanju kazni odvzema prostosti začeli te kazni močno kritizirati. Avtorica meni, da utegnemo pri široki uporabi teh dveh ukrepov zagrešiti isto napako kot pri usmerjanju v kazni odvzema prostosti - namreč, da pričakujemo, da bo s tema ukrepoma mogoče uresničiti več ciljev. Tako je izvrševanje teh sankcij zaupano socialnemu delu, ki pa prav s tem izgublja svoje bistvo, namreč nudenje pomoči, in dobiva novo vsebino, ki mu je vsebinsko tuja - funkcijo družbenega nadzorstva. Avtorica zato svari pred tem, da bi zaradi tako nasprotujočih si ciljev socialnega dela in kazni obe sankciji izgubili na pomenu. Po njenem mnenju bi bilo treba socialno delo izločiti iz nalog, ki izhajajo iz varstvenega nadzorstva in nadzorstva ob pogojnem odpustu. Ti dve sankciji bi bilo treba vsebinsko opredeliti kot ukrepa, ki sodita v okvir družbenega nadzorstva in se izvršujeta z njegovimi sredstvi. Socialno delo pa ne bi bilo smotno odčevjati od dela z odklonskimi skupinami ljudi, tudi s storilci kaznivih dejanj. Socialno delo in njegovi nosilci naj bi takim osebam zagotavljali svoje usluge, toda na povsem prostovoljni privolitvi tistega, ki bi mu jo dajali.^{11a}

Stališča nemških avtorjev, kjer so se s temi vprašanji zelo izčrpno ukvarjali, so strpnejša in iščejo v bistvu sporazum med nasprotujočima si izhodiščema socialnega dela in družbenega nadzorstva. Po mnenju H. Müller-Dietza (1977) je temeljno nasprotje, v katerem se znajde socialno delo v okvirih kazenskega pravosodja, nasprotje med represijo in terapijo.

Kazensko pravo je naravnano predvsem represivno, socialno delo pa terapevtsko. V kazenskem pravosodju - kjerkoli se socialno delo vključuje - prihaja to nasprotje nujno do izraza. Kaže se v konfliktni vlogi, v kateri se znajde socialni delavec, ki dela na tem področju. Vendar obstajajo še nadaljnja nasprotja, med katerimi Müller-Dietz opozarja zlasti na birokratsko naravnanoost pravosodja v primerjavi s socialno-pedagoško-terapevtsko naravnanoostjo socialnega dela, ki prav zaradi teh značilnosti ne prenaša oziroma slabo prenaša bolj toge strukture. Vendar ta avtor istočasno meni, da je - vsaj kolikor gre za mladoletnike - to nasprotje najbolj izrazito v pripravljalnem postopku, ko socialni delavec pripravlja poročilo o mladoletniku; kasneje, v fazi izvrševanja vzgojnega ukrepa, pa je nadzorstvena vloga mnogo manjša in manj pomembna, tako da v tej fazi socialno delo laže uresničuje svoje temeljno poslanstvo.¹² Podobna stališča zagovarja tudi M. Walter, ki razpravlja o poklicni podobi svetovalca pri varstvenem nadzorstvu.¹³

Vidimo, da nasprotje med represivno naravnanoostjo kazenskega pravosodja kot organa formalnega družbenega nadzorstva in terapevtsko naravnanoostjo socialnega dela ni edino nasprotje, na katero so opozarjali v teoriji pri razčlenjevanju medsebojnega razmerja med kazenskim pravosodjem in socialnim delom.

Naslednje nasprotje, ki ima očitno tudi globoke korenine, je vprašanje sožitja med dvema, po številnih merilih zelo različnima strokama. Pri vključevanju socialnega dela na področje kazenskega pravosodja se srečujeta namreč dve stroki, ki imata, tako se vsaj zdi, več razlik kot pa podobnosti.

Eno prvih opozoril, da je razmerje med socialnim delom in pravom zelo specifično, najdemo v literaturi o socialnem delu. H. Sloane (1967) je primerjal stališča socialnih delavcev in pravnikov. Število anketiranih je bilo zelo majhno (11 oseb iz vsake poklicne skupine), vendar rezultati kljub temu opo-

zarjajo, da obstajajo razlike v razmerju, ki so ga kazali pripadniki obeh poklicev do stranke, v specializiranem znanju vsakega od pripadnikov obeh poklicev (in majhni stopnji poznavanja znanja drugega poklica) in razlike pri uporabi metod dela.¹⁴

To področje je v ZDA postalo mnogo pogostejše predmet obravnav zlasti po letu 1967, ker se je kazensko pravo za mladoletnike po tem letu začelo približevati kazenskemu pravu za polnoletne, vsaj kolikor je šlo za varstvo pravic mladoletnikov, to pa je med drugim pomenilo tudi uvajanje več elementov akuzatornostipostopka. Zdi se, da so zlasti socialni delavci čutili potrebo po opredelitvi razmerja med kazenskim pravom in svojo stroko, saj so se predvsem oni ukvarjali s temi vprašanji. Tako je D. Dickson (1976) ugotavljal, kakšne so posledice uvajanja procesnih garancij v postopek za mladoletne storilce kaznivih dejanj in kakšna je v takih pogojih vloga socialnega delavca. Dejavnosti socialnega dela bi morale biti bolj pravočasne kot dotlej in zlasti manj arbitrarne, ustanove, ki se s tem delom ukvarjajo, pa bi morale bolj upoštevati tudi pravice svojih strank (torej tudi mladoletnikov).¹⁵ J. Scherer pa je opozoril (1976) na temeljna nasprotja med socialnim delom in pravom v kazenskem pravosodju in nanizal tista opravila, pri katerih lahko, po njegovem mnenju, socialni delavec bistveno pomaga sodniku. Po njegovem mnenju je akuzatornost postopka po svojem bistvu v nasprotju z metodami dela socialnega dela, poseben problem pa predstavlja dejstvo, da se socialni delavci in sodniki med seboj različno vrednotijo. Socialni delavci so namreč menili, da so poklicno enakovredni sodelavci sodnika, sodniki pa so jih sprejemali kot manjvredne. Prav zaradi tega je Scherer posebej izbral nekatera opravila, ki so zlasti primerna za socialnega delavca. To so npr. pomoč pri intervjuvanju nekaterih udeležencev v postopku (ne da bi socialni delavec pri tem ocenjeval procesno vrednost in procesno naravo takega opravila), ocena storilčeve osebnosti, interveniranje v kriznih situacijah in razvrščanje posameznih primerov.¹⁶ Tu velja posebej poudariti, da so pristojnosti sodišča za mladoletnike v ZDA izredno široke in zajemajo praktično vse oblike deviantnega vedenja otrok in mladostnikov.

Tudi v Evropi so se poskusi, opredeliti razmerje med socialnim delom in pravom pojavili najprej na področju kazenskega prava, in sicer tam, kjer se obe stroki najpogostejše srečujeta - to je pri sodstvu za mladoletnike.

Tako je Grieswelle (1972) v svojem delu o socialnem delu, pedagogiki in kazenskem pravu za mladoletnike razpravljal o načelih, ki služijo za izhodišče sodišču za mladoletnike in socialnemu delu. Med njima ugotavlja naslednje razlike:

Socialno delo:

- je naravnano k posamezniku
- skuša doseči, da ga stranka sprejme
- ne etiketira stranke
- temelji na prostovoljnem sprejemanju pomoči
- daje stranki možnost, da izrazi svoje resnične občutke
- varuje zaupne informacije o posamezniku.

Sodišče:

- temelji na enakosti vseh, ki jih obravnava
- temelji na načelu krivde in kazni
- sodi storilcu ter ga s tem označuje
- njegovo delo pomeni močan poseg v temeljne pravice človeka
- je zaradi procesnih določil formalistično
- glavna obravnava ni tajna, socialni delavec nima pravice do varstva poklicne skrivnosti.

Čeprav je že iz primerjave teh načel mogoče razbrati, da avtor pojmuje socialno delo predvsem kot delo s posameznikom in je torej to njegovo izhodišče v današnji teoriji socialnega dela zastarelo, pa vendar opozarja na pomembne in dejansko obstoječe razlike v izhodiščih in v delovanju obeh institucij.¹⁷

C. Sommerhausen v svoji analizi odborov za varstvo mladine v

Belgiji (1976) ugotavlja, da že zakonodaja postavlja organe socialnega skrbstva (odbori za varstvo mladine) in sodišča za mladoletnike v takšen položaj, ki utegne spodbujati rivalstvo. Po njenem mnenju je struktura obeh ustanov zelo različna. Poglavitne razlike so naslednje:

- sodniki so poklicni, člani odborov so prostovoljci
- sodniki so po izobrazbi in socialnem poreklu homogeni, odbori pa heterogeni
- sodišče je urejeno hierarhično in je stalno, odbori so kolegialni organi, člani pa se menjavajo
- sodišče temelji na tradiciji in ima dolgoletne izkušnje, odbori pa tega sploh nimajo
- sodišča imajo svoj status in ga branijo, odbori ga šele iščejo
- sodišča za mladoletnike so sicer nekoliko specializirana, vendar niso oddvojena od svoje matične ustanove - pravosodja, odobri pa se čutijo tej matični ustanovi povsem tuji.¹⁸

Vsa gornja stališča in ugotovitve kažejo, da se tam, kjer se socialno delo vključuje v kazensko pravosodje, srečujeta dve različni področji. Ni izključeno, da so te razlike v nekaterih sistemih večje, v drugih manjše, prav tako pa tudi ni dvoma, da je za njuno sodelovanje, če naj bo uspešno, treba iskati in najti nekaj skupnih izhodiščnih točk.

3.2. Področja kazenskega pravosodja, v katera se vključuje socialno delo

Čeprav se ukvarjamo z vprašanji razmerij med socialnim delom in kazenskim sodstvom za mladoletnike, moramo vendarle najprej ugotoviti, katera so tista področja pravosodja (kamor tokrat vključujemo tudi izvrševanje kazenskih sankcij), na katerih se je socialno delo doslej uveljavilo in kjer lahko pričakujemo morda še razširitev njegove dejavnosti.

V celoti mislim, da bi lahko označili tri področja kazenskega

pravosodja, kjer je socialno delo vključeno in kjer obstajajo številni stiki med obema institucijama. Gre za področje izvrševanja kazni odvzema prostosti, za svetovanje ob pogojni obsodbi z varstvenim nadzorstvom (ali ob pogojnem odpustu) in za področje kazenskega pravosodja za mladoletnike, pri čemer imamo v mislih lastne pristojnosti institucij socialnega skrbstva pri obravnavanju odklonskega vedenja otrok in mladoletnikov, dalje sodelovanje pred izdajo sodne odločbe in po njej, torej pri izvrševanju izrečenih sankcij bodisi nezavodskih (strožje nadzorstvo) ali zavodskih, k čemur prištevamo tudi pomoč po odpustu iz zavoda. Tak vrstni red je utemeljen zato, ker upošteva posamezna področja glede na to, kdaj se je socialno delo v njih uveljavilo.

Pri izvrševanju kazni odvzema prostosti ima socialno delo verjetno najdaljšo tradicijo delovanja v kazensko-pravni sistem. Pri tem je šlo najprej za bolj ali manj karitativne poskuse, izboljšati življenjske razmere in zadovoljiti temeljne človeške potrebe obsojencev. Prav ta dejavnost pa je prerasla v organizirano delo za pomoč obsojencem, ki prestajajo kazen odvzema prostosti in za pomoč odpuščenim obsojencem. V takih pogojih se je pokazalo, da je socialni delavec v kazensko-poboljševalnih zavodih izpostavljen različnim pritiskom in se lahko večkrat znajde v nasprotujočih si vlogah. Pomoč in svetovanje, ki sta temeljni obliki dela socialnega dela, sta v takšnih pogojih pod močnim pritiskom zahteve, da je treba obsojenca prilagoditi družbenim zahtevam, to pa pomeni neke vrste "konzerviranje" obstoječega stanja.¹⁹ Ta očitek je kmalu prerasel v globljo kritiko, katere glavna vsebina je v trditvi, da je bilo socialno delo v kazensko-poboljševalnih zavodih usmerjeno povsem individualistično ter je kot tako v bistvu reakcionarno, saj je prispevalo k zagotavljanju tistih družbeno-ekonomskih pogojev, ki so deviantnost porajali.²⁰ Kljub temu pa kritiki niso predlagali, da bi odpravili to delo v kazensko-poboljševalnih zavodih, predstavniki socialnega dela kot stroke pa niso bili pripravljeni sprejeti take vloge. Le v Skandinaviji so se pojavile močnejše težnje, naj se repre-

sivno delovanje sicer čimbolj omeji, vendar naj ostane samo represivno brez dodajanja drugih elementov, kot je npr. terapevtska usmerjenost socialnega dela; terapevtsko delo, pomoč in druge oblike tretmana pa naj se storilcem kaznivih dejanj zagotovijo kot povsem prostovoljne oblike pomoči.²¹

Stališče, da je treba preoblikovati kazensko-poboljševalne zavode tako, da bodo v večji meri in bolje omogočali izvrševanje funkcij socialnega dela, torej pomoči in svetovanja kot dveh temeljnih načinov, s katerima je mogoče doseči resocializacijo obsojencev, je pogosto odgovor na to dilemo.²²

Podobne očitke kot za delovanje socialnega dela v kazensko-poboljševalnih zavodih so naslavljali tudi na socialno delo pri svetovanju ob pogojni obsodbi z varstvenim nadzorstvom in ob pogojnem odpustu. V bistvu pisci obe vrsti nudenja pomoči v okviru in z metodami socialnega dela obravnavajo skupaj, vendar ob tem praviloma ugotavljajo, da je nasprotje v kazensko-poboljševalnih zavodih večje, ker gre za povsem umetno ustvarjene pogoje življenja in za institucije, ki so po svoji naravi "totalne". Objektivne možnosti nudenja pomoči so pri pogojni obsodbi z varstvenim nadzorstvom večje zaradi bolj normalnih življenjskih pogojev obsojenca, temeljno vprašanje - namreč to, da socialni delavec vendarle s pomočjo svetovanja in nudenja pomoči le izvršuje prisilni nalog (to je kazensko sankcijo sodišča) - pa ostaja enako tudi v takih pogojih. Obstajajo pa tudi mnenja, da socialno delo ni edino, ki dela z ljudmi, ki tega nočejo. Tudi druge institucije, ki jih omenjamo le kot dejavnike socializacije (npr. šola), pogosto delajo z ljudmi, ki ne prihajajo tja prostovoljno.²³ Kljub močnim pomislekom se zato, razen izjemoma, ne postavlja vprašanje, ali bi bilo treba socialno delo zaradi teh navzkrižij v okvirih kazenskega pravosodja odpraviti. Razmišljanja gredo bolj v smer iskanja takšnih oblik izvrševanja kazenskih sankcij, v katerih bo pristno sodelovanje socialnega dela res mogoče in kjer bi dajalo boljše rezultate, pa tudi več zadovoljstva tistim, ki

ga izvršujejo.

Tretje področje, na katerem se socialno delo v največjem obsegu vključuje v kazensko pravosodje, je mladoletniško prestopništvo pa tudi druge oblike deviantnega vedenja otrok in mladoletnikov. Ker gre pri tem za vprašanja, ki so neposredno predmet te študije, jim je treba gotovo posvetiti največ pozornosti.

4. Socialno delo v kazenskem pravosodju za mladoletnike (A. Šelih)

4.1. Temeljna vprašanja vključevanja socialnega dela v kazensko pravosodje za mladoletnike

Področje obravnavanja mladoletniške delinkvence je bilo vsaj v Evropi tisto področje kazenskega pravosodja, kjer je socialno delo dobilo največje pristojnosti. To prav gotovo ni presegnetljivo, če upoštevamo, da sta bila obravnavanje in prevzgoja v tem delu kazenskega pravosodja najbolj poudarjena in sta se tu najprej uveljavila. Pogosto so šteli prav kazensko pravosodje za mladoletnike za tisto področje v pravosodju, kjer je mogoče najprej uvesti take načine in oblike dela s prestopniki, v katerih se v največji meri izražajo težnje sodobnega kazenskega prava. Te pa so se že v 30 letih tega stoletja, še prav posebej pa po II. svetovni vojni napajale z idejami o prevzgoji mladoletnih storilcev ter o obravnavanju in resocializaciji polnoletnih storilcev kaznivih dejanj.

Obseg sodelovanja socialnih delavcev in ožja področja dela, na katerih so se uveljavljali v kazenskem pravosodju za mladoletnike, so verjetno tudi pripomogli k temu, da so odprta vprašanja o vsebinski usklajenosti socialnega dela kot stroke dobila prav na tem področju najmočnejši izraz.

Prispevek socialnega dela kot stroke je namreč pri delovanju sodišč za mladoletnike in pri izvrševanju vzgojnih ukrepov, ki jih to sodišče izreka mladoletnikom, zelo velik, vsekakor pa bistveno večji kot njegovo sodelovanje pri kazenskem pravosodju za polnoletne.

V vseh pravnih sistemih, za katere je bilo to mogoče ugotoviti, imajo organi socialnega skrbstva (ki so poglavitni nosilci socialnega dela) v zvezi z obravnavanjem odklonskega vedenja otrok in mladih najprej svoje lastne pristojnosti. Te pristojnosti so zelo različne glede na obseg, vsem pa je skupno to, da lahko ti organi nekatere kategorije takih otrok oziroma mladoletnikov obravnavajo sami, ali pa dajejo bodisi iniciativo za vključitev pravosodnega delovanja bodisi imajo možnosti izbiranja (selekcije) in tako bistveno vplivajo na način, kako se obravnava posamezen primer, pa tudi na podobo o deviantnem vedenju otrok in mladine nasploh. V teh primerih gre vendarle praviloma in večinoma za takšne primere vedenjskih ali osebnostnih motenj otrok ali mladih, ki še ne pomenijo izvršitve kakšnega kaznivega ravnanja (torej ne le kaznivega dejanja, temveč tudi prekrška), zato se v to vključujejo organi kazenskega pravosodja le v tistih pravnih sistemih, v katerih so pristojnosti sodišč za mladoletnike tako široke, da obsegajo tudi primere otrok in mladih "v nevarnosti" oziroma "potrebnih skrbi in varstva."²⁴

Porast teh pristojnosti je ponekod sovpadel s sprejetjem stališč o prevzgoji in resocializaciji kot temeljnima ciljema delovanja proti mladoletniškemu prestopništvu. Tako je npr. Anglija (brez Škotske) leta 1969 sprejela zakon, ki je dal lokalnim organom socialnega skrbstva izredno široke pristojnosti. Podoben je položaj v Belgiji, kjer je leta 1965 zakon o odborih za varstvo mladine uvedel te organe ter jim zaupal široke pristojnosti pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva.

Seveda pa je tudi sodelovanje socialnih delavcev v kazenskem pravosodju kot takem, torej v njegovih organizacijskih oblikah, obsežno in po učinkih zelo pomembno. Po fazah postopka bi lahko to sodelovanje razdelili v sodelovanje v pripravljalnem postopku, na glavni obravnavi ter pri izvrševanju vzgojnih ukrepov in po njem. V vsaki od teh stopenj ima socialno delo drugačno funkcijo in različno vlogo, zato so prav ob njihovem razčlenjevanju prišle posebej do izraza ugotovitve o konfliktnem položaju socialnega delavca kot udeleženca v kazenskem postopku in socialnega dela kot stroke, ki se vključuje v hierarhične pravosodne strukture.

Začetna opozorila o teh problemih so bila v teoretični misli in empirični praksi redka. Tako je npr. C. Coppolo (1976) opozoril, da obstajajo med obema sistemoma za delovanje proti mladoletniškem prestopništvu precejšnje razlike. Prvi, sodni in bolj represivno usmerjeni, je hierarhičen, avtonomen, drugi, socialno-skrbstveni in bolj permisivno usmerjen, pa je decentraliziran, fleksibilen in usmerjen v preventivo.²⁵ Toda že malo pred tem je H. Müller-Dietz (1975) zelo celovito opozoril na problem razmerja med socialnim delom in kazenskim pravosodjem za mladoletnike. Po njegovem mnenju smo se dotlej vpraševali, kaj lahko institucije mladoletnim prestopnikom, ki jih obravnavajo, nudijo, temeljno vprašanje pa je, ali lahko svojo temeljno funkcijo tudi uresničujejo in ali morda zaradi nemoči, da bi to uresničile, tudi same ne prispevajo k porajanju mladoletniškega prestopništva. Po njegovem mnenju so namreč cilji, h katerim težimo na tem področju, taki, da jih ne more doseči ena sama služba, njihovo medsebojno sodelovanje pa poraja konflikte v poklicnih vlogah njihovih nosilcev.²⁶ Bilo bi dokaj preprosto, če bi pri razmerju med socialnim delom in kazenskim pravosodjem za mladoletnike šlo za dva povsem nasprotujoča si pola. Toda kazensko pravo za mladoletnike je kot eno izmed svojih vodil sprejelo prevzgojo mladoletnikov in s tem zagotavljanje pomoči, pri tem pa seveda ni moglo povsem spremeniti svoje, v bistvu vendarle represivne narave. Toda na drugi strani se zastavlja vprašanje, ali ni tudi socialno delo

kot nudenje pomoči takšna dejavnost, v kateri je pogosto mnogo prisilnega in težečega h konformizmu. Bolj kot kjerkoli drugje se prav pri tem razmerju kaže razlika med pravom in pravičnostjo na eni ter pomočjo in obravnavanjem na drugi strani. To nasprotje, pa v bistvu obstaja tudi znotraj sistema kazenskega pravosodja za mladoletnike, kjer je prav tako težko najti ravnotežje med zahtevami za pravico in varstvo.²⁷

Prav v sedanjem trenutku je moč slišati močno kritične glasove o vlogi socialnega dela v kazenskem pravosodju - deloma nasploh, deloma pa posebej, ko gre za mladoletnike. K temu sta verjetno prispevali dve okoliščini. Interakcionizem v kriminologiji je spodbudil mnogo bolj kritičen odnos do vprašanja, kako delujejo institucije družbenega nadzorstva in kakšna je njihova lastna vloga pri porajanju deviantnosti nasploh in tudi pri porajanju mladoletniškega prestopništva. Razočaranje nad, vsaj delnim, neuspehom delovanja na področju mladoletniškega prestopništva, ki je bilo usmerjeno v tretman in resocializacijo, ter kritika interakcionistov sta med drugim prispevala k natančni razčlembi delovanja institucij, ki so se ukvarjale z obravnavanjem tega pojava, in sistemov, ki so bili ponekod prav s tem namenom na novo uvedeni sredi 60-ih let. Najbolj kritične ocene najdemo zato v dveh državah, ki sta v tistem času skoraj povsem predrugačili način obravnavanja mladoletniškega prestopništva. Avtorji v Londonu izšlega dela "Socialno delo in sodišča" (1979) takorekoč vsi po vrsti kritično ocenjujejo rešitve, ki so delovale približno deset let.²⁸ Tako A. Morris in H. Giller ugotavljata, da so različne poklicne skupine v Angliji kmalu po uveljavitvi novega zakona ugotovile, da jim je zakon naložil konfliktne vloge, temu pa so se pogosto izognile tako, da so, kolikor je to bilo mogoče, zadržale stare oblike dela.²⁹ Posebej ugotavljajo, da so se socialni delavci znašli v takem položaju, da so morali poleg socialne pomoči izvrševati tudi socialno nadzorstvo. Po mnenju E. Owens (1979) pa bi bilo preveč enostavno, če bi celoto vprašanj, ki obstajajo za socialnega delavca v kazenskem pravosodju za mladoletnike omejili samo na nasprotje "pravičnost" - "socialno varstvo", kajti pri

tem bi prezrli, kaj lahko socialni delavec na tem področju vendarle prispeva in kaj tudi v resnici prispeva. Po avtoričinem mnenju je ta prispevek lahko zlasti iniciativa za postopek, poročanje o mladoletniku na sodišču in terapevtsko sodelovanje pri nadziranju izvrševanja izrečenega vzgojnega ukrepa.³⁰

Podobne ocene je moč najti tudi v belgijski strokovni literaturi v zvezi z oceno zakona o odborih za varstvo mladine. Crayencour (1979) med drugim ugotavlja, da je socialno delo s tem zakonom dobilo nalogo, ki je dvojna - socialni delavci se pojavljajo včasih kot delegati odborov za varstvo mladine, včasih pa kot delegati sodišča za mladoletnike.³¹ Na ta način izvršujejo različne funkcije, predvsem pa svojo vlogo verjetno dojemajo različno, če delujejo v enem ali drugem organizacijskem okviru. Kellens (1979) meni, da socialni delavci pojmujejo svojo vlogo kot vlogo izvrševalca odločitev vseh organov za varstvo mladine, med katerimi je sodišče šele zadnje na lestvici. Toda za tretje osebe pomeni socialno delo instanco družbenega nadzorstva. Takšno dojemanje poklicne vloge povzroča pri njih nasprotje, saj so osebno in poklicno povsem drugače naravnani.³²

Poleg kritičnega ocenjevanja vloge socialnega dela v kazenskem pravosodju za mladoletnike, ki je skušalo ugotoviti zlasti šibke ali konfliktne točke delovanja služb socialnega skrbstva, je treba omeniti še en sklop vprašanj, ki je v tem času tudi postal predmet večjega zanimanja. Socialnoskrbstveni organi so ali že imeli ali pa pridobili možnost, da v okviru lastne pristojnosti pri obravnavanju odklonskega vedenja otrok in mladih (torej tudi pri mladoletniškem prestopništvu) v določenem obsegu opravljajo izbor primerov, ki jih bodo obravnavali sami in tistih, ki jih bodo posredovali drugim institucijam - praviloma takim, ki jih štejejo za bolj kaznovalno usmerjene in bolj stigmatizirajoče. Tako Perry (1979) ugotavlja za Anglijo, da lahko ti organi obravnavajo otroka ali mladoletnika

"v skladu z njegovimi interesi" (izvenzavodsko ali zavodsko) za kazniva dejanja majhnega pomena, ne da bi imel takšen otrok oziroma mladoletnik možnost uporabiti pravice, ki bi mu jih sicer dal kazenski postopek.³³ Vsebinski temelj, na katerem stoji takšna pravica organov socialnega skrbstva, je v tem, da je skupnost (država) dolžna sprejeti odgovornost za svojega člana ter mora zanj najti načine dela in mu jih zagotoviti.³⁴ Z uporabo možnosti za izbor posameznih primerov glede načina njihovega nadaljnjega obravnavanja pa seveda organi socialnega skrbstva presegajo pomoč kot njihovo glavno funkcijo in posegajo v nekatere temeljne pravice otroka oziroma mladoletnika, ki ga obravnavajo.

Iz pregleda stališč in ugotovitev teorije v nekaterih drugih sistemih je mogoče razbrati, da je dajanje večjih pristojnosti socialnemu delu kot stroki in njegovim nosilcem kot institucijam pri obravnavanju odklonskega (in s tem tudi prestopniškega) vedenja mladih postavilo socialno delo v nov, njegovemu bistvu do neke mere tuj položaj, v katerem so se njegove temeljne vsebinske sestavine križale s takšnimi sestavinami, ki so le-tim nasprotovale. Prav ta dvojnost njegovih nalog in tudi ciljev, ki bi jih naj socialno delo na tem področju doseglo, pa je pripeljala do tega, da je postalo predmet kritičnega pretresanja.

V posameznostih se je to kritično pretresanje usmerilo na tista ožja področja kazenskega pravosodja za mladoletnike, v katera se socialno delo vključuje. Pri tem pa je treba poudariti, da omenjena vprašanja, niso na vseh teh ožjih področjih enako kritična in da torej problemi, ki se ob vključevanju socialnega dela na področje obravnavanja mladoletniškega prestopništva in odklonskega vedenja mladih nasploh zastavljajo, niso enako vprašljivi na vseh področjih njihovega dela. Ta ugotovitev, je dokaj splošna. Glede na sodelovanje organov socialnega skrbstva bomo zato obravnavali njihov položaj in njihovo vlogo na naslednjih ožjih področjih: prispevek socialnega dela v postopku pred izdajo sodne odločbe, sodelovanje na glavni obravnavi ter razmerje med sodišči (oziroma sodniki) za mladoletnike in socialnimi delavci.

4.2. Prispevek socialnega dela v postopku pred izdajo sodne odločbe

Sodelovanje socialnega delavca je v postopku pred izdajo sodne odločbe postalo pravilo. Ocene, da je to sodelovanje tudi zelo pomembno in koristno, so zelo enotne. Ob tem pa nastaja več vprašanj, ki se deloma nanašajo na vlogo in položaj socialnega delavca na tej fazi postopka, na način, kako pripravlja poročilo, ki je njegov glavni prispevek v postopku, in deloma na to, kakšna je vloga tega poročila.

V pripravljalnem postopku deluje socialni delavec kot posebne vrste sodelavec sodnika za mladoletnike. Svojo nalogo opravlja na področju, na katerega sodnik sploh ne more seči, ali pa le s težavo, namreč v družinskem okolju mladoletnika ter v njegovem siceršnjem okolju (šola, zaposlitev, vrstniki, prosti čas).³⁵ To pa postavlja socialnega delavca - tudi zaradi narave in vloge, ki jo ima poročilo, za katerega zbira podatke in ki ga pripravlja - bolj v vlogo nadzorovalca kot v vlogo terapevta. To, kar želi zbrati, so predvsem podatki o mladoletniku in njegovem okolju, ki naj služijo čimbolj ustrezni izbiri kazenske sankcije, ki je sicer praviloma vzgojno naravnana, po svoji vsebini pa vendarle ostaja prisilna. To utegne otežiti njegov položaj v razmerju do mladoletnika samega in do njegove družine, še posebej ker so mladoletnik sam in člani njegove družine že imeli stike s številnimi tudi drugače naravnanimi organi, ki so ugotavljali predvsem dejstva, pomembna za odločitev.

V zvezi s poročilom, ki ga pripravlja socialni delavec, bi bilo treba glede na obravnavano temo omeniti zlasti dvoje vprašanj. Pri sestavi poročila ima velik pomen selekcija podatkov, ki jo opravi sestavljalec.³⁶ Poročilo navadno obsega mnogo manj podatkov, kot jih je sestavljalec dejansko zbral, in selekcija teh podatkov lahko bistveno vpliva na vlogo, ki jo ima poročilo. Tako poroča Perry (1979)³⁷ za Anglijo, da sta Giller in Giller ugotovila, da so ta poročila za polnoletne "ekskulpatorna", pri mladoletnikih pa pogosto "inkulpatorna"; prva torej prispevajo z razbremenitvi storilca, druga pa k njegovi obreme-

nitvi. Drugo vprašanje pa je priprava predlogov v teh poročilih ter njihova skladnost s sodno odločbo. Ob tem namreč ugotavljajo, da ni izključeno, da se socialni delavec v svojem predlogu tudi prilagodi merilom sodišča in da je tudi to lahko eden od vzrokov za veliko skladnost med predlogi v poročilu in dejansko izrečenimi ukrepi.

Oba sklopa vprašanj nas prepričujeta o tem, da je funkcija socialnega delavca v tej fazi postopka in pri opravih, ki jih opravlja, ambivalentna, ker uresničuje naloge, ki so tudi prisilne narave, želeč pri tem izvrševati svojo temeljno poklicno nalogo.

4.3. Sodelovanje socialnega delavca na glavni obravnavi

V zvezi z obravnavano temo ni potrebno osvetliti vseh vprašanj, ki nastajajo v zvezi s sodelovanjem socialnega delavca na glavni obravnavi, ali pri nas tudi na seji senata. Prispevek socialnega dela kot stroke je tudi v tej fazi obravnavanja mladostnega storilca ne samo znan, temveč je pogosto tudi predmet različnih teoretičnih razčlemb in empiričnih raziskav.

Če presojamo ta prispevek z vidika možnosti, da se socialno delo vključuje v strukturo kazenskega pravosodja in z vidika načina, kako in v koliki meri mu to uspeva, je ob tem potrebno opozoriti zlasti na dve skupini vprašanj.

Prva skupina vprašanj se nanaša na način, kako socialni delavec predstavi poročilo, ki ga je pripravil pred izdajo sodne odločbe. Ob tem je namreč mogoče dvoje: predstavitev poročila ima lahko vpliv na izbiro kazenske sankcije in s tem socialni delavec posredno prispeva k temu, da sodišče izreče sankcijo, ki je bolj ali manj prevzgojno naravnana, to pa je gotovo funkcija, ki jo socialni delavec kot predstavnik svoje stroke le težko usklajuje s svojo temeljno poklicno usmerjenostjo.

Naslednje vprašanje, ki se prav tako dotika dileme o funkciji socialnega dela v kazenskem pravosodju proti mladoletnikom kot funkcije pomoči oziroma nadzorstva, pa je vprašanje o dolžnosti socialnega delavca, da pred sodiščem izpove. To vprašanje je seveda le ena plat vprašanja o pravici do varstva poklicne skrivnosti.

Glede na prvo skupino vprašanj pisci ugotavljajo,³⁸ da ni nobenih utrjenih pravil, kako naj socialni delavec predstavi poročilo sodišču. Socialni delavec samostojno izbere iz poročila tiste podatke, ki jih šteje za najbolj pomembne ter jih posreduje sodišču. Ob tem je skoraj nemogoče, da ne bi ob podatkih navajal tudi svojega poklicnega mnenja in razloge. Ob tem Perry ugotavlja, da so socialni delavci pri tem v položaju, ki jim daje precejšnjo moč, saj ni meril oziroma jih pri tem, kako sestavljajo oceno oziroma predlog o posameznem primeru,³⁹ nihče ne nadzira.

Vprašanje pravice do varstva poklicne skrivnosti oziroma dolžnost socialnega delavca, da izpove na sodišču, pa je drugo vprašanje; kjer je problem vloge poklicnega delavca v kazenskem pravosodju za mladoletnike posebej zapleten.⁴⁰ To vprašanje ni vezano samo na prispevek socialnega delavca na glavni obravnavi, temveč je aktualno tudi ves čas izvrševanja takšnega vzgojnega ukrepa, ki ga socialni delavec bodisi sam izvršuje ali pa vsaj spremlja in nadzira njegovo izvrševanje. Medtem ko ima funkcija socialnega delavca v postopku pred izdajo sodne odločbe več nadzorovalnih sestavin, postaja med izvršitvijo izrečene sankcije vse bolj terapevtska. Za takšno delo pa je nujno potrebno zaupno razmerje med mladoletnikom in socialnim delavcem. Socialni delavec se tudi v postopku pred izdajo sodne odločbe trudi, da bi tako razmerje ustvaril, saj je to njegova poglobljena poklicna usmerjenost in takorekoč njegov poklicni credo. Toda pravo, ki mu vsaj v nekaterih sistemih nalaga dolžnost, da skrivnosti, za katero je izvedel pri opravljanju svojega poklica, ne sme neupravičeno izdati, ga v procesnih določbah ne odvezuje

dolžnosti pričevanja.⁴¹ Res je, da se lahko socialni delavec pri mladoletniku vnaprej razbremeni s tem, da mu obrazloži to svojo dolžnost, vendar to še ne pomeni, da takšno opozorilo ostane brez učinka na njuno medsebojno razmerje.

4.4. Razmerje med sodišči (sodniki) za mladoletnike in socialnimi delavci

Vprašanja o teh razmerjih so v bistvu dvoplastna. Po eni strani gre namreč za vprašanje razmerij med sodišči za mladoletnike in socialno službo, po drugi pa za razmerje med sodniki za mladoletnike in socialnimi delavci.

Glede razmerja med sodišči in socialnim delom kot dvema različnima dejavnostima je bilo prav v zadnjem času veliko napisanega, in ko smo govorili o posebnostih in odprtih vprašanjih vključevanja socialnega dela v strukturo kazenskega pravosodja, smo razpravljali prav o teh razmerjih.

Drug vidik razmerij med socialnim delom in kazenskim pravosodjem pa pomenijo razmerja med nosilci obeh funkcij. Ko govorimo o razmerjih med obema strokama, pa tudi med obema vrstama institucij, vemo, da sta po svojih izhodiščih različni, čeprav je vsaka izmed njiju prevzela nekaj od druge, različni sta po svojem razvoju in po notranji strukturi. Zato nas te razlike seveda vodijo tudi k naslednjemu vprašanju: kako sodelujejo nosilci teh služb, kakšna so medsebojna razmerja, ki med njimi nastajajo.

Vprašanje teh notranjih medsebojnih razmerij se je najprej zastavilo v tistih sistemih, kjer so najprej vzpostavili službo, katere naloga je bila nadzorovanje in pomoč nekaterim kategorijam storilcev kaznivih dejanj, to pa je bilo tam, kjer že dalj časa poznajo obsodbo na preskušnjo (probation) s posebno, pri sodišču organizirano službo za njeno izvrševanje (probation service).⁴² Ko v teh sistemih danes razpravljajo o vlogi in mestu svetovalca, o njegovih razmerjih do sodnika in do drugih udeležencev v postopku, razpravljajo o že utrjeni službi in njenih

že utrjenih organizacijskih oblikah. Njihovo vlogo v razmerju do sodnika označujeta P. Carlen in M. Powell (1979) kot trojno:⁴³ svetovalec je lahko "služabnik sodišča" (servant of the court). Ta za angleško pravo značilni arhaični izraz označuje v bistvu dokaj samostojno vlogo osebe, ki sodišču posreduje znanje ali podatke, ki jih sodišče nima. Svetovalca pogosto označujejo tudi za laika, ki obtožencu nudi pomoč in to funkcijo pogosto tudi dejansko izvršuje. Svetovalec ima končno lahko tudi vlogo neodvisnega specialista na svojem poklicnem področju.

Služba socialnega skrbstva se vključuje v kazensko pravosodje za mladoletnike na podoben način, vendar gre v večini primerov za takšno institucionalno organizacijo, ki daje socialnim delavcem večjo samostojnost. Prav tako se tudi sodstvo za mladoletnike po svojih izhodiščih razlikuje od sodstva za polnoletne, vendar obstajajo v njem tudi pglavitne sestavine kazenskega sodstva, tako da smemo domnevati, da je vloga socialnega delavca, ki sodeluje v delu sodišča za mladoletnike, podobna tisti, ki jo ima - ali ki mu jo pripisujejo - svetovalec pri obsodbi na preskušnjo.

Empirične raziskave, ki so skušale osvetliti ta vprašanja, so - vsaj kolikor vemo - maloštevilne. O enem prvih poskusov razčlenbe razmerij med socialnimi delavci in sodniki sodišč za mladoletnike poročata W. Brennan in Sh. Khinduka (1971) v ZDA.⁴⁴ Ugotavljata dejanske in pričakovane vloge socialnih delavcev in pravnikov (sodnikov) na sodiščih za mladoletnike, svoje ugotovitve pa sta oprla na anketo, opravljeno med 80 socialnimi delavci in 119 pravniki. Izbrala sta 21 opravil s področja dela sodišča za mladoletnike ter vsako od teh dveh poklicnih skupin vprašala, katero izmed njih bi lahko opravljali sami oziroma druga poklicna skupina. Prav tako so jih prosili, naj povedo, katera so tista opravila (izmed naštetih), ki jih bo, po njihovem mnenju, nasprotna skupina označila kot tista, ki bi jih naj ona opravila. Rezultati so pokazali precejšnje razlike v stališčih o pristojnosti za posamezna opravila med obema poklicnima skupinama. Socialni delavci so menili, da bi 14 izmed 21 o-

pravil sodilo v njihovo pristojnost, sodniki pa so kot takšna našteali 9 opravil. Dispariteta je obstajala tudi v stališčih o dejanskih vlogah, kjer so socialni delavci prav tako menili, da je večina teh opravil v njihovi pristojnosti in da pravniki to od njih tudi pričakujejo. Stališča pravnikov so bila nasprotna - menili so, da večino teh opravil opravljajo v resnici socialni delavci, da pa bi mnoga od njih sodila v njihovo pristojnost.

Za nas je raziskava zanimiva predvsem kot eden prvih poskusov, da bi opredelili razmerje med sodniki za mladoletnike in socialnimi delavci, čeprav njeni rezultati kažejo na dokaj drugačen položaj razmerij med sodiščem za mladoletnike in socialnimi delavci kot pri nas. Ta položaj je povezan z dotlej obstajajočim načinom obravnavanja mladoletniškega prestopništva in drugih oblik odklonskega vedenja mladih v ZDA, ki je dajal službi socialnega skrbstva izredno velike pristojnosti pri odločanju o tem, v okviru katere službe bo posamezen primer obravnavan.

Naslednja raziskava, ki se je med drugim ukvarjala z vprašanji razmerij med sodniki in socialnimi delavci, je že navedena raziskava W. in G. Winter (1974) o svetovalcu pri pogojni obsodbi z varstvenim nadzorstvom v konfliktu vlog.⁴⁵ Ta se nanaša na svetovalce za mladoletne, pa tudi za mlajše polnoletne in polnoletne storilce kaznivih dejanj. Avtorja sta raziskavo izvedla tako, da sta leta 1969 po dvakrat intervjuvala 56 svetovalcev v deželi Baden-Württemberg, od skupno 68, kolikor jih v tej deželi opravlja to delo. Zato menita, da so rezultati reprezentativni za to deželo, da pa verjetno tudi v drugih deželah Zvezne republike Nemčije ne obstajajo bistveno drugačni pogoji in bi zato te podatke pogojno lahko šteli kot relevantne (čeprav ne statistično reprezentativne) tudi za vso državo.

Intervju je bil sestavljen tako, da je spraševalec intervjuvanca zastavljal vprašanja, ki so se nanašala na njegove obveznosti in načine dela, ter vprašanja, ki so se nanašala na njegova splošna stališča. Odgovori so torej dani na podlagi splošnega vtisa in ocen intervjuvanca in niso vezani na konkretno situacijo, glede katere naj bi intervjuvani zavzel stališče.

Za obravnavano temo so zanimivi predvsem tisti rezultati, ki se nanašajo na odnose svetovalcev s sodniki (tudi s sodniki za mladoletnike) in tisti, ki obravnavajo stališča anketirancev o družbenem položaju poklica, ki ga opravljajo.

Glede razmerja med svetovalci in sodniki nasploh so v skoraj polovici primerov intervjuvanci menili, da so ti stiki formalni. Omejujejo se na to, da sodnik organizira prvi stik s probandom ter določi razgovore z njim in svetovalcem, če je to posebej potrebno. Vendar pa je četrтина svetovalcev menila, da so ti stiki tesnejši pri sodnikih za mladoletnike.⁴⁶

Družbeni položaj poklica, ki ga opravljajo, so v raziskavi ocenjevali subjektivno, torej tako, da so svetovalci sami ocenili svoj položaj na lestvici osmih poklicnih skupin. Nekaj več kot tretjina intervjuvancev je uvrstila svoj poklic v sedmo skupino (predstojnik urada, trgovec na veliko, policijski inšpektor, elektro inženir), nekaj manj kot tretjina pa v osmo skupino (tehnični direktor, odvetnik, vodja personale, ravnatelj šole). Intervjuvanci pa so v intervjuju tudi ocenili, kako bi po njihovem mnenju ocenila njihov poklic javnost. Njihovo mnenje je, da bi javnost njihov poklic ocenila bistveno nižje. Ob tem je zanimiva tudi ugotovitev raziskave, da se stigma tiste populacije, s katero delajo ti svetovalci, prenaša tudi na samo institucijo, ki jih obravnava. Po mnenju avtorjev kaže na to tudi poklicna osamljenost svetovalcev in sicer v tem smislu, da so v svojih odgovorih le redki med njimi nakazali, da imajo pri svojem poklicu več ljudi, ki jim lahko pomagajo.⁴⁷

Rezultati te raziskave so deloma zanimivi tudi za temo, ki jo obravnavamo, saj je ugotavljanje poklicne vloge socialnega delavca predmet naše analize.

Tretja raziskava, katere rezultati imajo nekaj stičnih točk z našo, je že navedena študija o odborih za varstvo mladine v Belgiji, ki se deloma opira tudi na empirične podatke. Z anketo so zajeli (aprila 1969) vse predsednike, člane, stalne svetovalce in administrativne tajnike odborov za varstvo mladine. Ti odbori

so bili ustanovljeni leta 1965 in zakon jim je zaupal pomembne naloge pri odkrivanju in obravnavanju odklonskega vedenja otrok in mladoletnikov, tudi pri mladoletniškem prestopništvu, tako da jih je v določenem okviru mogoče primerjati z organi socialnega skrbstva pri nas, kolikor gre za njihove pristojnosti na tem področju. Na poštno anketo je odgovorila približna polovica anketiranih (223 oseb).⁴⁸ Podobno kot v raziskavi W. in G. Winter so bila tudi tu vprašanja bolj ali manj splošna, ugotavljanje stališč in ocen anketirancev pa ni bilo vezano na konkreten primer.

Med drugim so v raziskavi ugotavljali tudi razmerje med temi odbori in javnim tožilstvom ter sodiščem (za mladoletnike) in sicer tako, da so anketirance prosili, naj na lestvici v razponu od 1 do 5 označijo kvaliteto teh razmerij (od manj dobrih do zelo dobrih). Značilno je, da 14 anketirancev ni odgovorilo. Med tistimi, ki so odgovorili, pa jih je 9 % te odnose uvrstilo v stopnjo 1 ali dva (bolj slabi kot dobri), po 30 % pa v kategorijo tri, štiri in pet. Ta navidezno dokaj ugodni rezultat, pa zmanjšujejo mnenja anketirancev o tem, na kakšne težave naletijo pri sodelovanju. Razen v stopnji pet, kjer kritičnih pripomb ni, so v ostalih stopnjah te pripombe bolj negativne kot ne. Anketiranci so zlasti kritično ocenili "avtoritarnost" sodnih organov, člani odborov označujejo svojo institucijo kot "posodo za odpadke", saj obravnava take primere, ki jih ne obravnava nihče drug, anketiranci so menili, da so pravosodni organi preveč direktivni v razmerju do teh odborov in ne upoštevajo njihove posebne vloge in njihove avtonomije. Prav tako so menili, da so razmerja med odbori in pravosodnimi organi zelo formalna. Po njihovem mnenju obstaja razkorak med cilji, h katerim težijo ti odbori in tudi pravosodni organi, in metodami dela, ki jih slednji uporabljajo. Avtorica je skušala podati tudi stališča o tem, kako pravosodni organi ocenjujejo odbore za varstvo mladine. Tega pa, glede na način raziskave, ni mogla storiti drugače kot posredno. Ta stališča je povzela, kakor (po njeni

oceni) izhajajo iz poročil sodišč za mladoletnike o njihovem lastnem delovanju. V njih pa je tudi mnogo podatkov o razmerjih z odbori za varstvo mladine. Stališča sodišč so v teh poročilih mnogo manj eksplicitna. V nekaterih poudarjajo, da se skušajo odbori na vsak način izogniti pravosodni akciji in tako obravnavajo sami tudi takšne primere, pri katerih je od vsega začetka skoraj nesporno, da njihovo delo ne bo moglo biti uspešno. Toda iz poročil je mogoče razbrati tudi nasprotna mnenja, češ da prehitro predlagajo obravnavo v kazenskem pravosodju.⁴⁾

Tukaj navedene empirične raziskave so torej pokazale, da vsebuje razmerje med sodniki za mladoletnike in socialnimi delavci številna nasprotja. Sistem sodišč za mladoletnike pomeni v kazenskem pravosodju institucijo, ki ni več kazenska institucija v pravem pomenu in katere nosilci tega tudi ne želijo. Toda njena izhodišča, narava in metode dela jo vzdržujejo v okvirih kazenskega pravosodja in to dejstvo, ob upoštevanju tega, da se v njegovo delo vključujejo druge stroke, v precejšnjem obsegu najbrž povzroča težave v medsebojnih razmerjih in komuniciranju.

Opombe

- ¹ Mesec, B.: Izobraževanje socialnega delavca na razpotju. Teorija in praksa, Ljubljana 9/1972/8-9, s. 1242-1253, s. 1248-1249
- ² Stritih, B.: Socialno delo pred razpotjem. Anthropos, Ljubljana 1974/1-4, s. 161
- ³ Stritih, B.: Socialno delo, n.d., s. 163
- ⁴ Friedländer, W.A., Pfaffenberger, H.: Osnovna načela in metode socialnega dela. Ljubljana, Tehniška založba Slovenije 1970, s. 22
- ⁵ Stritih, B.: Uvod, W.A. Friedländer - H. Pfaffenberger: Osnovna načela in metode socialnega dela. Ljubljana, Tehniška založba Slovenije 1970, s. 14
- ⁶ Radical Social Work. Edited by R. Bailey and M. Brake. London, E. Arnold 1975, 165 s.
- ⁷ Quensel, S.: Sozialarbeit und Jugendriminalität v Kriminalität und Sozialarbeit. Hrsg. von B. Schmidtobreick. Freiburg im Brisgau, Lambertus Verlag 1972, s. 48
- ⁸ Häferkamp, H., Meier, G.: Sozialarbeit als Instanz sozialer Kontrolle. Kriminologisches Journal, München 4/1972/2, s. 105 i.n.
- ⁹ Winter, W., Winter, G.: Bewährungshelfer im Rollenkonflikt. Kriminologische Schriftenreihe, Band 57. Hamburg, Kriminalistik Verlag 1974, s. 73-75
- ¹⁰ Peters, H., Cremer-Schäfer, H.: Die sanften Kontrolleure: Wie Sozialarbeiter mit Devianten umgehen. Stuttgart, F. Enke Verlag 1975, s. 24 in 88
- ¹¹ Stevenson, O.: Social Services as Controllers v Control without Custody. Edited by J.F.S. King. Cambridge, University of Cambridge, Institute of Criminology 1976, s. 11 in 20
- ^{11a} Antilla, I.: Probation and Parole: Social Control or Social Service. International Journal of Criminology and Penology, London, New York 3/1975/1, s. 79-84

- 12 Müller-Dietz, H.: Sozialdienst in der Justiz-Einige vorläufige Überlegungen. Bewährungshilfe, Bad Godesberg 24/1977/1, s. 15-25
- 13 Walter, M.: Einige grundsätzliche Bemerkungen zum Standort der Bewährungshilfe. Bewährungshilfe, Bad Godesberg 24/1977/1, s.45-51
- 14 Sloane, H.W.: Relationship of Law and Social Work. Social Work, New York 12/1967/1, s. 86-93
- 15 Dickson, D.: Law in Social Work-Impact of Due Process. Social Work, New York 21/1976/4, s. 274-278
- 16 Scherer, J.: How Social Workers Help Lawyers. Social Work, New York 21/1976/4, s. 274-278
- 17 Grieswelle, G.: Sozialarbeit, Pädagogik und Jugendstrafrecht. Stuttgart, F. Enke Verla 1972, s. 107
- 18 Sommerhausen, C.: Les comités de protection de la jeunesse. Bruxelles, CEDJ 1976, s. 625
- 19 Baumann, E.: Gesellschaftspolitische Aspekte der Sozialarbeit. Bewährungshilfe, Bad Godesberg 18/1971/1, s. 134-140
- 20 Müller-Dietz, H.: Sozialarbeit im Strafvollzug und in der Bewährungshilfe. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, Köln 56/1973/1, s. 15-27
- 21 Antilla, I.: n.d., s.
- 22 Müller-Dietz, H.: Sozialarbeit im Strafvollzug, s. 25 in Müller-Dietz, H.: Sozialarbeit als zentrale Aufgabe der Strafrechtspflege. Bewährungshilfe, Bad Godesberg 20/1973/2, s. 104-122
- 23 Handler, E.: Social Work and Corrections. Criminology, Beverly Hills 13/1975/2, s. 240-253
- 24 Prvi izraz-les jeunes en danger-je v rabi v Franciji in frankofonskih sistemih, drugi-children in need of care and protection - pa v anglo-ameriških sistemih
- 25 Coppolo, C.: Raporti tra sistema penale e sistema dei servizi sociali. Esperienze di rieducazione, Roma 23/1976/4, s. 38-40

- 41 O praktičnem problemu, povezanem s tem vprašanjem poročča H. Christ:
Wie ein Modell kooperativen Sozialarbeit durch juristische
Interventionen scheiterte. Kriminologisches Journal, München
15/1973/4, s. 294-300
- 42 Uslužbenci te službe so praviloma socialni delavci
- 43 Carlen, P., Powell, M.: Professionals in the Magistrates Courts:
The Courtroom Lore of Probation Officers and Social Workers v
Social Work and the Courts. Edited by H. Parker. London, E. Arnold
1979, s. 101-105
- 44 Brennan, W., Khinduka, S. K.: Role Expectation of Social Workers
and Lawyers in the Juvenile Court. Crime and Delinquency 17/1971/2,
s. 198-200
- 45 Winter, W., Winter, G.: n.d., s. 10-12
- 46 Winter, W., Winter, G.: n.d., s. 13
- 47 Winter, W., Winter, G.: n.d., s. 66-70
- 48 Sommerhausen, C.: n.d., s. 205-208
- 49 Sommerhausen, C.: n.d., s. 626-629
- 20 Müller-Dieck, H.: Sozialarbeit in Strafvollzug und in der
Berufungshilfe, Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform,
Köln 56/1973/1, s. 15-27
- 21 Analla, I.: n.d., s.
- 22 Müller-Dieck, H.: Sozialarbeit in Strafvollzug, s. 23 in Müller-
Dieck, H.: Sozialarbeit als zentrale Aufgabe der Strafrechtspflege,
Berufungshilfe, Bad Godesberg 22/1973/2, s. 104-121
- 23 Handlar, E.: Social Work and Corrections. Criminology, Beverly
Hills 13/1975/2, s. 240-253
- 24 First International Symposium on Juvenile Justice - Frankfurt am Main
1975, August 1-5, 1975, in Frankfurt am Main, 1975, s. 1-10
- 25 Coppola, J.: Report on the system of social work in the
social. Experience di Minorenni, Roma 23/1975/4, s. 38-40

5. Vključevanje socialnega dela v kazensko pravosodje v naših družbenih razmerah (M. Čonč)

Socialno delo (pojmovano kot stroka in posebna dejavnost za uresničevanje ciljev socialne politike) se tudi v naših razmerah pomembno povezuje s kazenskim pravosodjem. Okvir tega povezovanja določa predvsem kazensko pravo (v širšem pomenu - kazenskoprocesno in materialno pravo, predpisi o izvrševanju kazenskih sankcij in pravo o prekrških), v določenem pogledu pa tudi del "socialnega prava" in družinskopravni predpisi. Pomembno je tudi poudariti, da poleg določanja "stičnih področij" omenjeni predpisi tudi razmejujejo pristojnosti obeh strok oziroma njuno delovno področje. Določanje oziroma razmejevanje je treba seveda razumeti v pravnem smislu.

Stična področja, kjer socialno delo prihaja v stik s kazenskim pravosodjem, so po sedanji pravni ureditvi:

- mladoletniško kazensko pravo: sodelovanje z javnim tožilstvom, sodelovanje v pripravljalnem postopku, sodelovanje s sodiščem pri odločanju (na glavni obravnavi ali na seji senata), sodelovanje pri izvrševanju vzgojnih ukrepov in kazni mladoletniškega zapora ter posebne naloge po prestani sankciji zavodske narave;
- izvrševanje kazenskih sankcij za polnoletne storilce kaznivih dejanj - sodelovanje med obsojenčevim prestajanjem kazni odvzema prostosti in še zlasti ob odpustu s prestajanja kazni; kot najnovejše področje vključevanja socialnega dela v obravnavanje storilcev kaznivih dejanj pa se pojavlja pogojna obsodba z varstvenim nadzorstvom kot različica posebne sankcije - pogojne obsodbe.

Problemi, ki izhajajo iz sodelovanja socialnega dela s kazenskim pravosodjem na številnih navedenih področjih, so različni,

kot je različna tudi vloga socialnega dela pri posameznih nalogah oziroma dejavnostih, ki jih opravlja za kazensko pravosodje ali v zvezi z njim.

Pri naši obravnavi bomo upoštevali samo problematiko sodelovanja socialnega dela (oziroma njegovih nosilcev kot posebnih strokovnjakov) s kazenskim pravosodjem pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva (mladoletnih storilcev kaznivih dejanj), kot specifično problematiko, kakor jo zaznava novejša domača teorija pa tudi družbena praksa.

Za naše družbene razmere velja enaka ugotovitev kot za problematiko sodelovanja oziroma, bolje, vključevanja socialnega dela v mladinsko kazensko pravosodje sploh, namreč, da se pri tem srečujeta dve zelo različni stroki oziroma družbeni disciplini - starejše, tradicionalnejše in družbeno bolj uveljavljeno (kazensko) pravo in novejša, mlajša stroka socialnega dela. Ne glede na to, da je mladoletniško kazensko pravo usmerjeno predvsem v prevzgojo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, da je manj represivno in prilagojeno mladoletniški populaciji in njenim posebnostim, so temeljna izhodišča obeh disciplin vendarle različna. Socialno delo tudi v naših razmerah pojmuje predvsem kot pomoč posamezniku ali družbenim skupinam pri premagovanju težav, ki jih ovirajo pri normalnem zadovoljevanju njihovih življenjskih potreb, pri izvrševanju njihove vloge v družbi in splošno pri uveljavljanju njihovih pravic.¹

Socialno varstvo (socijalna zaščita) mladoletnih prestopnikov je še posebej opredeljeno kot sklop individualnih, grupnih in širokih družbenih ukrepov, ki jih uporablja družba s pomočjo služb, organizacij in institucij, da bi pomagala prestopnika odvrniti od prestopniškega vedenja in mu razviti osebne sile zoper tako vedenje ter zmanjšati situacije, ki lahko sprožijo takšno vedenje, ki ni v skladu z družbenimi normami in da bi pomagala prestopniku spremeniti nazore in moralna vrednotenja.

Tako bi pridobil delovne navade in spremenil družbene odnose, ki mu bodo omogočili vrnitev v družbeno okolje. Naloga teh postopkov ni enostavno prekiniti prestopniško aktivnost, vemveč predvsem razvijati in nadzirati pozitivne tendence in nagnjenja pri mladoletniku.²

Zaključimo lahko torej, da je vloga socialnega dela pri obravnavanju mladoletnih prestopnikov predvsem v prevenciji in zagotavljanju tretmana; za kazenskopravno obravnavanje ter populacije (poleg te vloge) pa je značilno tudi "zatiranje družbi nevarnih dejavnosti, ki kršijo ali ogrožajo družbene vrednote, zavarovane s kazensko zakonodajo"³. To dosega z uporabo (v zakonskih mejah sicer) določene represije oziroma družbenega nadzorstva. Ne kaže tudi prezreti dejstva, da je prevzgojne namene kazenskopravnega obravnavanja mladoletnih prestopnikov moč doseči le s pomočjo drugih, nepravnih, družbenih disciplin oziroma strok in socialno delo je le ena od teh.

Odprto vprašanje različnosti strok povečuje v določeni meri tudi različna organiziranost pravosodja in socialne službe, ki se tudi pri nas bistveno razlikujeta v več pogledih: kazensko pravosodje oziroma sodišča za mladoletnike so kot oddelki rednih sodišč v sklopu sodstva, socialna služba pa je organizirana samoupravno - bodisi kot občinski centri za socialno delo, ki imajo položaj organizacije združenega dela, ali kot strokovna služba samoupravne interesne skupnosti socialnega skrbstva. S tem sicer ne mislimo, da "sodna" oziroma "samoupravna" organiziranost bistveno vpliva na naravnost ene in druge službe oziroma stroke, vendar pa tudi ta problem ni zanemarljiv.

In končno lahko tudi sami delavci v pravosodju (mladinskem kazenskem sodstvu) in socialni službi pomembno prispevajo k zelo različni usmerjenosti obeh služb - v prvi so pravniki (s tem ne zanikujemo sicer pomembne vloge redkih socialnih delavcev pri sodiščih, ampak poudarjamo prevladujočo značilnost),

medtem ko so v socialni službi poleg socialnih delavcev, ki so v večini, zaposleni še psihologi in pedagogi.

Za obravnavanje teoretičnih vprašanj, ki izvirajo iz sodelovanja socialnega dela z mladinskim kazenskim pravosodjem v Jugoslaviji, ugotovimo nekatere splošne značilnosti:

Probleme, ki jih poraja to vključevanje (oziroma skupno delovanje pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva), so občutili in obravnavali tako strokovnjaki ene kot druge stroke; značilno pa je, da so vprašanja še najbolj zanimala kriminologe, katerih strokovni prispevek je tudi najobsežnejši.

V načinu obravnavanja in vsebini problematike odseva razvoj družbene prakse, ki je tudi v naših razmerah značilen po tem, da je bila mlajša stroka socialnega dela "pritegnjena" v starejše, tradicionalnejše in bolj formirano kazensko pravosodje. Le-to je moralo pri opredelitvi svoje vloge v tem sodelovanju rešiti znatno manj vprašanj in je imelo tudi manj težav kot socialno delo. Pravna vprašanja so zato tudi v teoriji pretežno rešena, več problemov pa izhaja iz delovanja in vloge socialnega dela.

Nadaljnja značilnost domače strokovne in znanstvene misli je njena poudarjena "dvofaznost". V zgodnejših delih je pretežno usmerjena v opredelitev nalog in izdelavo metodike socialnega dela pri obravnavanju mladoletnih prestopnikov (v okviru preventive, pri zbiranju podatkov in izdelavi poročil za sodišče v kazenskem postopku ter pri izvrševanju vzgojnih ukrepov) pa tudi v konstruktivno kritiko obstoječe prakse. Takšno prizadevanje bi lahko označili kot predvsem bolj praktično naravnano.⁴

Zlati ob vprašanju ugotavljanja in preučevanja osebnosti mladoletnika v kazenskem postopku ter okoliščin, ki se tičejo osebnosti, kar je po mnenju mnogih osrednje vprašanje kazenske-

ga postopka proti mladoletnikom⁵, so se pojavile tudi dileme in razmišljanja o dotedaj manj upoštevanih "stranskih" učinkih socialnih poročil, o konfliktni vlogi socialnega delavca in socialnega dela v kazenskem postopku, pa tudi pri obravnavanju vprašanj prestopništva nasploh. Obravnavanje teh vprašanj je povezano zlasti s problemi stigmatizacije in z vprašanji o družbenem nadzorstvu. Razprave s to tematiko pa so novejšega datuma.

V razvoju domače teoretične misli o vprašanjih sodelovanja socialnega dela v kazenskem postopku proti mladoletnikom se torej kaže premik od prvotnega pojmovanja socialnega dela in njegovega prispevka predvsem kot zagotavljanje pomoči in varstva mladoletnika k širšemu pojmovanju vloge socialnega dela, v katerem se poleg omenjenih (sicer osnovnih, bistvenih) sestavin prepletajo tudi funkcije represivnosti, nadzorstva in neželeni vplivi stigmatiziranja "klientov", ki jih obravnava (vplivi na mladoletnika samega in - ali na njegovo ožje okolje).

Ker je del, ki preučujejo tudi ta drugačni vidik socialnega dela v povezavi s kazenskim pravosodjem za mladoletnike, malo in so novejšega datuma, se nam zdi pomembno nekoliko podrobneje poudariti tovrstna spoznanja slovenske kriminološke znanosti.⁶

K. Vodopivec (1966) je že ob zavzemanju za kriminološko ekspertizo in njeno uvedbo v našo prakso poudarjala tudi nevarnost ob sestavljanju strokovnih (tudi socialnih) poročil in opozorila na probleme ožigosanja storilca kaznivega dejanja, čeprav nevarnosti stigmatiziranja niso imenovali s tem izrazom.⁷ Čez približno desetletje (1974) je Inštitut za kriminologijo opravil raziskavo, ki je med drugim preverjala tudi problem stigmatizacije, ki jo (lahko) povzroči kriminološka ekspertiza.⁸

Ista avtorica (1974) še posebej razpravlja o vlogi poročil socialvarstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom in ugotavlja, da so mladoletniki, ki jih obravnavajo so-

dišča, izbrani in niso nujno reprezentativni za mladoletniško prestopništvo sploh; glede sodelovanja socialnovarstvenih organov s sodišči v času kazenskega postopka proti mladoletnikom ugotavlja, da je formalno sicer urejeno in se tudi še izboljšuje, da pa je osebna zavzetost socialnih delavcev za usodo mladoletnikov vendarle slaba; zadeve, ki jih obravnavajo socialnovarstveni organi in o katerih poročajo sodiščem, so kočljive in intimno pomembne ter lahko prizadenejo posameznike, skupine in odnose med njimi. Zato ne bi smeli biti brezbrizni do morebitnih posledic, ki jih med ljudmi zapuščajo tako ali drugače ocenjena stanja ali osebnosti. Meni, da tudi sodišča verjetno ne uporabljajo vseh zakonskih možnosti takrat, kadar bi to bilo potrebno in da včasih niso dovolj taktna pri oblikovanju obrazložitev sodnih sklepov. Ob ugotovitvi, da mladoletniki v času kazenskega postopka socialnih delavcev ne doživljajo kot osebe, ki bi jim lahko pomagale, temveč jih verjetno enačijo s tistimi, ki zoper njih vodijo kazenski postopek,¹⁰ je prispevek socialnih poročil toliko bolj relativen oziroma ambivalenten. Veljava teh poročil, razen napredka v smislu večje in primernejše izbire kazenskih ukrepov, ki jih sodišča izrekajo mladoletnikom, ni rešila vseh nasprotij, ki so na sploh značilna za kazenski postopek (npr. vprašanje dodatnega ožigosanja storilca in njegovih domačih), ampak so se nekatera vprašanja celo poglobila. Eno takih vprašanj je, ali je vloga socialnih delavcev v kazenskem postopku v informiranju sodišč sploh poglavitna, ali pa bi bilo treba v prihodnje dati poglavitni pomen vlogi pomočnika (pri iskanju izhoda iz stiske osamelega mladega človeka).

Inštitut za kriminologijo je leta 1972 opravil študijo o mladoletnikovem vrednotenju kazenskega postopka in izvrševanju kazenskih sankcij kot "poskus, ki naj bi pokazal, ali mladoletniki celotno ravnanje družbe, ki se sproži po njihovem kaznivem dejanju, sprejemajo enako, kot ga sprejema in ocenjuje družba, ali pa se morajo njihova stališča o tem razločujo." ¹¹

Avtor sicer omejuje vrednost rezultatov raziskave, ker je bila opravljena z majhnim in na določen način izbranim vzorcem, metodološki pristop pa je bil omejen na posredno, retrospektivno ugotavljanje doživetij. Vsekakor pa so izsledki raziskave zanimivi tudi za naše razmišljanje.

Raziskovalci so pri 36 mladoletnikih, ki jim je bil leta 1966 pri obeh sodiščih v Ljubljani (okrožno in občinsko) izrečen vzgojni ukrep, po preteku več let in po prestanem ukrepu, z metodo usmerjenega intervjuja preverjali naslednje hipoteze:

- mladoletniki vrednotijo pripravljalni postopek kot najtežji;
- sodna obravnava pomeni za mladoletnika kritični vrhunec njegove pritegnitve v kazenski postopek in temeljno vpliva na celotno vrednotenje postopka;
- izrek ukrepa doživlja mladoletnik različno glede na vrsto izrečenega ukrepa;
- mladoletniki, ki ukrep prestajajo na prostosti, ga vrednotijo drugače kot tisti, ki ga prestajajo v izolaciji.

Domneve so bile v raziskavi potrjene, pomembnejše (za naš kontekst) posamezne ugotovitve pa so še: v pripravljalnem postopku, ko je stiska mladoletnikov zaradi posplošenega strahu pred posledicami največja, je večina ostala sama in brez pomoči; v morebitno nudenje pomoči pa so intervjuvanci že vnaprej dvomili; pri pomoči so tudi ločili med konkretno pomočjo, s katero naj bi si olajšali položaj, ter razumevanjem in sočustvovanjem, slednje so tudi boljše ocenili. Glavna obravnava je na večino delovala impresivno, doživeli so jo tudi kot izredno pomembno za svojo nadaljnjo usodo. Njihov vtis o sodišču je bil pozitiven; pomembna pa je ugotovitev, da je vendar precejšen del mladoletnikov (dve petini) čutil pomanjkanje pomoči tistih, od katerih se je to na obravnavi sicer pričakovalo (socialni delavec, sodnik, zagovornik, priče, starši). Pomembno je, da so vprašani mladoletniki v zvezi z izvrševanjem vzgojnih ukrepov zelo ugodno ocenili način, kako jih je sprejel socialni delavec, ki je izvrševal strožje nadzorstvo skrbstvenega organa: doživeli so ga namreč kot naklonjeno osebo, ki se zanje zanima in jim je

pripravljena pomagati; za tako predstavo je bil poleg načina pri stikih pomemben tudi celotni vtis, ki ga zapusti socialni delavec. Pokazalo pa se je tudi nekaj drugega, namreč identifikacijske težave prestopnikov, saj se jim je zdela podoba socialnega delavca nedosegljiva; visoko vrednotenje dela socialnega delavca odseva obrnjeno podobo mladoletnikove družbene nemoči. Vrednote, ki jih mladoletniki povezujejo z vlogo socialnega delavca, so tiste, ki jih daje toplo, človeško razmerje.

Ena sklepnih ugotovitev raziskave pa je, da mladoletniki celotno ukrepanje družbe, ne glede na to, kako rehabilitativno in prevzgojno so mišljeni kazenski postopek in ukrepi, doživijo kot obliko kaznovanja, kot punitivno ravnanje.

Oceno o sodelovanju raznih strokovnjakov pri obravnavanju mladinskega prestopništva in posebej vloge socialnega delavca ter njegovega prispevka v kazenskem postopku proti mladoletnikom, prikazuje tudi članek A. Šelih (1974).¹² Po dveh ločenih fazah kazenskega postopka (postopek pred izrekom ukrepa in v času izvrševanja izrečene sankcije) prikazuje sodelovanje strokovnjakov s sodiščem. Empirične raziskave, opravljene v Jugoslaviji¹³, kažejo, da je strokovnjak, ki se najpogosteje pojavlja pri sodelovanju s sodnikom za mladoletnike, socialni delavec in da je najpogostejše strokovno poročilo v tem postopku socialna anketa. Pri obravnavanju v anketah oziroma na glavni obravnavi podanih predlogov za izrek konkretnih ukrepov in odločitev sodišča o teh predlogih se zastavljajo vprašanja vplivnosti oziroma prilagajanja ene in druge institucije, samostojnosti sodišča pri odločanju, in prilagajanja socialnih delavcev in njihovih predlogov zahtevam sodišča zlasti na glavni obravnavi. Posebej opozarja na vprašanje mogočega stigmatizirajočega vpliva poročil strokovnjakov na osebe, udeležene v kazenskem postopku, kar ilustrira z ugotovitvami že omenjene raziskave K. Vodopivec (glej opombi št. 8 in 9): ob obravnavanju socialnih anket v navzočnosti mladoletnikov in ožjih družinskih članov je bil velik delež teh oseb kot

verjetno navzočih na glavni obravnavi, ocenjen negativno.

Empiričnih podatkov o sodelovanju strokovnjakov s sodnikom v času izvrševanja ukrepa, je veliko manj. Poglavitna vprašanja se v tej fazi zastavljajo v zvezi s poročili in predlogi za ustavitev ali spremembo vzgojnega ukrepa. Velika skladnost med odločitvijo sodišča in podanimi predlogi je razumljiva, saj je v času izvrševanja ukrepa odvisnost sodnika od informacij strokovnjakov, ki izvršujejo ukrep, veliko večja kot v fazi pred izrekom ukrepa.

V nadaljevanju avtorica niza še naslednje odprte probleme: delitev pristojnosti pri obravnavanju problemov mladostniške delinkvence (in drugih oblik odklonskega vedenja mladih) med socialnovarstvene organe in sodne organe lahko poleg ustrezno organiziranega načina obravnave teh problemov v naši družbi pomeni tudi vprašljivo ureditev; vprašanje se zastavlja predvsem v zvezi z varstvom pravic mladostnika v upravnem postopku, ki ga vodijo socialno-varstveni organi. Kljub mnogim odprtim vprašanjem, ki se porajajo v zvezi s tem (upravnim) postopkom pred nesodnimi organi, pa teoretični kazenski postopki in sodelovanju strokovnjakov s sodiščem posvečajo precej večjo pozornost; ta ugotovitev je tem zanimivejša zaradi dejstva, da je delež kaznivih dejanj v primerjavi s celotnim pojavom socialno-patološkega, deviantnega vedenja mladostnikov relativno majhen. Eden od vzrokov za takšno usmeritev je tudi večja organizacijska trdnost in razvitost sodstva ter večja stigma, ki jo pomeni kazensko obravnavanje.

Nadaljnja značilnost sodelovanja strokovnjakov v kazenskem postopku proti mladostnikom v jugoslovanskih razmerah je, da praviloma sodeluje s sodiščem pred odločitvijo en strokovnjak, ekipa strokovnjakov (pri izdelavi popolne kriminološke ekspertize) pa le izjemoma. Pri tem je v praksi neizkoriščenih precej možnosti za ambulantno, neinstitucionalno obravnavo (observacijo) mladostnikov, proti katerim se vodi kazenski postopek.

V zvezi z vprašanjem, v kolikšni meri lahko prispevajo poročila strokovnjakov k stigmatizaciji mladolenika ali njegovega okolja, je pomembna ugotovitev, da niti sodišča niti posamezni strokovnjaki niso posebej pozorni na učinek poročil o mladoleniku in njegovem okolju; še posebej zaskrbljujoče je, da o tem problemu še najmanj razmišljajo socialni delavci, katerih prispevek je v kazenskem postopku zelo pomemben.

Posebej je treba omeniti še en, doslej najnovejši in v naši literaturi po obsegu strokovnih prispevkov najmanj uporabljen pristop k problemom sodelovanja kazenskega pravosodja in socialnega dela, namreč razmišljanje z vidika družbenega nadzorstva.

Edini avtor, ki se je pri nas te problematike (vsaj po našem vedenju) lotil, je Janez Pečar s člankom Socialno delo kot dejavnik (formalnega) družbenega nadzorstva.¹⁴

Pri povezovanju socialnega dela z organi formalnega družbenega nadzorstva, predvsem s pravosodnimi organi, pri obravnavanju deviantov, se pri vlogi socialnega dela zastavlja vprašanje izrazite dvojnosti, ki se kaže v nasprotju med pomočjo in nadzorstvom. Kljub izhodišču socialnega dela, ki je v obravnavanju človeških težav in nudenju pomoči, pri delu z devianti prevzema tudi naloge nadzorstva. Pri spreminjanju deviantov postaja namreč socialno delo pomemben faktor kriminalne politike. Avtor ugotavlja, da se družbeno nadzorstvo trudi del svoje vloge prenesti na socialno delo. Pri izpolnjevanju naročil državnih, pravosodnih organov se mešajo opravila "čistega socialnega dela" z nadzorstveno dejavnostjo, s sestavinami dominacije, manipulacije, družbenega zaznamovanja itd. Socialno delo se tudi institucionalno vrašča v državne nadzorne mehanizme, v vlogi pomočnika sodišča pa je v razmerju do klientov socialnega dela lahko v konfliktnem, nasprotujočem si položaju. Socialno delo z devianti, bolj kot drugje, združuje vloge nadzorovanja, spreminjanja, poboljševanja, preprečevanja in pomoči. Pri obravnavanju deviantov ima določeno vlogo, znotraj katere sicer samostojno opravlja svoje dejavnosti (po načelu in metodah svoje

stroke), vendar po napotilih in pod nadzorstvom kazenskega pravosodja. Njegova funkcija je pri delu z devianti pogosto bolj sodna oziroma nadzorna zadeva kot pa socialna. Taka (konfliktna) obeležja socialnega dela moteče vplivajo na razmerje do klientov, pojavljajo se vprašanja človekove zasebnosti (zbiranje podatkov za organe kazenskega pravosodja) in druga moralno-etična vprašanja.

Vpeljevanje socialnega dela v organe družbenega nadzorstva je sicer nujno, ker se tudi formalno nadzorstvo pri reševanju človeških težav ne more opirati samo na klasična sredstva moči. Tudi ta proces pa pelje v istočasni obstoj nadzorstva in pomoči.

Vse večja prepletenost kriminalnopolitičnega dela s socialnopolitičnim je dejstvo moderne družbe. Načela socialnega dela pa so prav pri obravnavanju deviantov močno načeta ter razpeta med osebno svobodo strank in morebitnim prisiljevanjem. Na mestu je torej opozorilo, da je treba o teh problemih razmišljati in skušati razumno omejiti prepletanje pomoči in nadzorstva, socialnega dela in državnih nadzorstvenih organov, predvsem upošteva je interese strank in še posebej namen socialnega dela.

Kot sklepno ugotovitev lahko zapišemo, da je v delu naše strokovne literature opazen miselni premik v smeri od zavzemanja za čim popolnejše spoznavanje osebnosti mladoletnega prestopnika in s tem v zvezi za uvedbo t.i. kriminološke ekspertize ob sodelovanju različnih strokovnih služb v kazenskem postopku proti mladoletnikom k razmišljanju o vzporednih, stranskih pojavih tega prizadevanja. Vprašanjem o nalogah, vsebini in načinu dela posameznih strokovnih služb v kazenskem postopku oziroma v zvezi z njim, o čim boljšem prispevku vsakega od udeležencev in o njihovem skupnem prizadevanju za osvetlitev osebnosti in okolja mladoletnega storilca kaznivega dejanja, oziroma za čim adekvatnejše postopanje z njim v okvirih kazensko-pravnega obravnavanja, se v zadnjih letih vse bolj pridružujejo tudi vprašanja stigmatizacije, konfliktnosti vlog posa-

meznih služb in strok ter njihovih nosilcev, vprašanja poklicne etike in morale ter vprašanja o socioloških obolenjih njihovih družbenih vlog, predvsem v luči družbenega nadzorstva. Ugotovimo lahko celo, da postajajo ta vprašanja osrednji predmet zanimanja in raziskovanja.

Za naše družbene razmere pa je značilna še ena ugotovitev: gornja, spočetka pretežno teoretična vprašanja, ki jih je obravnavala le teorija, postajajo v določeni meri tudi delovni problemi strokovnih delavcev praktikov ob delu z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj, česar se strokovnjaki tudi vse bolj zavedajo in na določen način tudi iščejo odgovore nanje. Verjetno so poleg strokovnih del v literaturi k temu v veliki meri pripomogla tudi strokovna srečanja predstavnikov različnih institucij in služb, ki obravnavajo pojave odklonskega vedenja in med temi tudi prestopništva mladoletnih oseb.¹⁵ Mnoga odprta vprašanja, ki se zastavljajo ob skupnih razmišljanjih strokovnjakov predstavnikov različnih služb, pa tudi dileme, ki izhajajo iz njihovega neposrednega delovanja in sodelovanja, narakujejo njim samim in pa seveda tudi teoriji, še veliko prizadevanj za ustreznejše rešitve v družbeni dejavnosti.

O p o m b e

- ¹ Zbornik pojmov u socijalnoj politici, Jugoslovenska konferencija za socijalnu delatnost, Beograd 1973, s. 177; primerjaj tudi pojem socialnega skrbstva v 2. členu Zakona o socialnem skrbstvu, Ul. l. SR Slovenije št. 35/79.
- ² Nav. delo. s 141
- ³ Primerjaj določbe Kazenskega zakona SFRJ o namenu vzgojnih ukrepov in mladoletniškega zapora (74. člen) ter o splošnem namenu kazenskih sankcij (5. člen, 2. odstavek)
- ⁴ Pomembno vlogo pri razčiščevanju teh vprašanj so imela razna strokovna srečanja, tembolj, ker je bila možna konfrontacija stališč strokovnjakov z raznih strokovnih področij. Glej npr. gradiva za Simpozij "Prevenција maloletniške delinkvencije" v Arandelovcu oktobra 1967, Simpozij "Izvrševanje krivičnih sankcija prema maloletnicima", prav tako v Arandelovcu junija 1970, posvetovanje na Zlatiboru oktobra 1972 "Služba socijalne zaštite i osnovna pitanja u vezi sa suzbijanjem i sprećavanjem kriminaliteta", ter posamezni referati na drugih, predvsem zveznih posvetovanjih o problemih odklonskega vedenja pri mladoletnikih.
Od publiciranih strokovnih del o teh vprašanjih glej npr. Paunović Milan in drugi: "Rad sa maloletnim prestupnicima", Beogr. 1972 od slovenskih del pa predvsem B. Skaberne in soat: Analiza in uspešnost izvajanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa (1969) A. Šelih: Nekateri problemi mladoletniških združb - Delo socialnih služb v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom (1968), Inštitut za kriminologijo pri PF v Ljubljani
- ⁵ Carić, A.: Problemi maloletničkog sudstva, Savez društava defektologa Jugoslavije, Split 1971, s. 144 in 164
- ⁶ Po nam dostopnih virih so se z navedenimi vprašanji ukvarjali zlasti strokovnjaki z Inštituta za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani.

- 7 Vodopivec, Kobal, Bavcon, Skalar: Kriminologija I. dio, Narodne novine, Zagreb 1966, s. 104 in 109
- 8 Vodopivec, K.: Criminological Diagnoses in Yugoslavia, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Ljubljana 1973 (raziskava); glej tudi članek iste avtorice, Kriminološka ekspertiza - da ali ne?, RKiK, Ljubljana, 25/1974/2, s. 75
- 9 Vodopivec, K.: Vloga poročil socialnovarstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom, RKiK, Ljubljana 25/1974/1, s. 3
- 10 Vodopivec, nav. delo. s 10; ugotovitev je povzeta in raziskave T. Brejca, Mladoletnikovo vrednotenje kazenskega postopka in izvrševanja kazenskih sankcij, Inštitut za kriminologijo pri PF v Ljubljani, Ljubljana 1972.
- 11 Brejc, T.: Mladoletnikovo vrednotenje kazenskega postopka in izvrševanja kazenskih sankcij, RKiK, Ljubljana 23/1972/4, s. 247; članek je povzetek omenjene raziskave Inštituta za kriminologijo pri PF v Ljubljani.
- 12 Šelih, A.: Sodelovanje strokovnjakov pri obravnavanju mladinskega prestopništva, Pravnik, Ljubljana 29/1974/1-3
- 13 Nav. delo, s. 72
- 14 Članek je bil objavljen pod tem naslovom v RKiK, Ljubljana 28/1977/3, v Jugoslovenski reviji za kriminologijo i krivično pravo, Beograd 1978/4 pod naslovom Društveno nadzorne delatnosti i socijalni rad, ter prirejen v Vestniku delavcev na področju socialnega dela, Ljubljana 1979/1-2 pod naslovom Nadzorovalno in socialno delo.
- 15 To so npr.: Seminar o problemih sodelovanja različnih služb pri obravnavanju mladinskega prestopništva, Bled 27. do 30. oktober 1975, Seminar "Aktualna vprašanja obravnavanja mladinskega prestopništva, Bled, 17. do 19. aprila 1978 ter Seminar o nekaterih aktualnih vprašanjih odklonskega vedenja otrok in mladostnikov, Izola - Simonov zaliv 3. do 5. novembra 1980. katerih organizator je bil Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani.

6. Zaključek (A. Šelih)

Teoretična stališča in izidi empiričnih raziskav, ki smo jih razčlenili, precej jasno kažejo, da povzroča vključevanje socialnega dela v represivne strukture kazenskega pravosodja več problemov.

Socialno delo tako ni enopomensko samo pomoč, kakor smo bili sprva pripravljeni misliti. Tudi kot pomoč lahko obsega bolj ali manj prisilne sestavine in ima vsekakor veliko možnosti, da posega v človekovo osebnost z dokaj prisilnimi sredstvi.

Pri vključevanju v pravosodje, predvsem seveda v kazensko pravosodje in kazensko pravosodje za mladoletnike, pa se socialno delo vključuje na področje, ki mu je v osnovi vsebinsko tuje. Res je, da se je to vključevanje začelo pojavljati šele, ko je tudi kazensko pravo sprejelo kot svoj cilj resocializacijo in prevzgojo storilcev kaznivih dejanj, vendar to ne more spremeniti dejstva, da je delovanje kazenskega pravosodja predvsem prisilno. Ta okoliščina pa bistveno vpliva tudi na položaj socialnega dela in socialnega delavca v tem pravosodju.

Zato prihaja socialni delavec pogostejše kot na drugih področjih svojega dela v konflikt med svojo temeljno poklicno naravnostjo in delovanjem na tem področju. Konfliktne situacije, ki so pri posameznem socialnem delavcu mogoče kot osebna protislovja, dobijo, če jih presojava s širšega zornega kota, tudi širše razsežnosti. Ne pomenijo namreč samo posamičnega in osebnega konflikta, temveč možnost za nastajanje konfliktnih situacij, ki so pogojene z različnimi vsebinskimi izhodišči dveh strok, ki se tu srečujeta.

Te konfliktne situacije so lahko še večje zato, ker gre za različni stroki ne le po njunem namenu in cilju, temveč tudi po njunem zgodovinskem razvoju, stopnji razvitosti, oblikovanosti

in notranji strukturiranosti. Tako se lahko mogoča konfliktnost položaja socialnega delavca v kazenskem pravosodju kaže tudi v razmerjih med sodiščem za mladoletnike in socialnim delavcem.

Opravljeni prikaz teoretičnih izhodišč in izidov empiričnih raziskav kaže, da lahko pride konfliktnost njegove vloge do izraza zlasti v pripravljalnem postopku, ko je vsebina njegovega dela predvsem ugotavljanje mladoletnikove odzivnosti na okolje in mnogo manj terapevtsko delo z njim. Ta sestavina njegovega dela se lahko posebej pokaže pri zbiranju podatkov za skrbstveno poročilo, pri njegovi sestavi, pri razlagi zbranih podatkov in pri predstavitvi poročila na sodišču. Ta vprašanja skoraj nujno odsevajo v dilemah, ki se zastavljajo v zvezi z dolžnostjo varovanja poklicne skrivnosti socialnega delavca in tudi širše, namreč v zvezi s posebnimi problemi poklicne skrivnosti socialnega delavca nasploh. Položaj socialnega delavca v razmerju do upravičenca do skrivnosti namreč prav zaradi posebnosti tega poklica ni povsem enak položaju predstavnikov drugih poklicev, ki jim je tudi naložena varovati poklicno skrivnost.

V zvezi s temi vprašanji se zastavlja tudi vprašanje poklicne vloge socialnega delavca, ki svoje delo opravlja v okviru kazenskega pravosodja za mladoletnike oziroma v okvirih tistih institucij, ki so z njim tesno povezane.

Z empirično raziskavo, ki smo jo izvedli v zvezi s temi vprašanji, smo želeli predvsem preskusiti, ali nastajajo podobni problemi tudi v naših družbenih razmerah in če nastajajo, kakšni so, in še zlasti, katere so tiste značilnosti, ki so tipične za vključevanje in uveljavljanje socialnega dela v okvirih institucij za delo z delinkventno mladino.

II. VLOGA IN POMEN SOCIALNEGA DELA V KAZENSKEM PRAVOSODJU ZA MLADOLETNIKE V SR SLOVENIJI

1. Namen, obseg in metodologija opravljene raziskave(A.Šelih)

1.1. Namen

Temeljni namen razskave je bil razčleniti in oceniti vlogo in pomen socialnega dela v kazenskem pravosodju za mladoletnike v naših družbenih razmerah. Delo, prispevek in sodelovanje te službe pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva so bili doslej že predmet številnih razčlemb in raziskav tako v Sloveniji kot v Jugoslaviji.¹ S pričujočo raziskavo pa smo želeli ugotoviti, katera odprta vprašanja in težave nastajajo za socialne in pravosodne delavce pri vključevanju socialnega dela v pravosodne dejavnosti in kakšna so stališča omejenih delavcev do njih.

Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kako se v obstoječih organizacijskih okvirih oblikujejo razmerja med socialnim delom in kazenskim pravosodjem. Pri tem smo vzeli normativni okvir za danost, v okviru katere in na temelju katere ti organi delujejo, izvršujejo svoje naloge in vstopajo v medsebojna razmerja.

V raziskavi smo želeli dati poseben poudarek stališčem pripadnikov posamezne poklicne skupine glede mesebojnih razmerij, pri socialnih delavcih pa nas je posebej zanimalo, katere so njihove poklicne težave in kako jih dojemajo. Poudariti smo hoteli zlasti nekatere deontološke probleme, za katere smo domnevali, da se socialni delavci z njimi srečujejo.

Ker smo raziskavo posvetili vključevanju socialnega dela v pravosodje, smo končno želeli izvedeti tudi, kako socialni delavci dojemajo in vrednotijo svoj poklic in svoj položaj pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva ter kako ga dojemajo in vrednotijo drugi udeleženci v tem procesu.

Temeljna delovna hipoteza raziskave je bila naslednja: socialno delo kot nova, razvijajoča se in še nedodelana strokovna disciplina, ki temelji na drugačnih vsebinskih izhodiščih kot kazensko pravo (tudi za mladoletnike), se srečuje, ko se vključuje v okvire kazenskega pravosodja za mladoletnike, s problemi dvojnosti vloge. Isto velja tudi za njegove nosilce, socialne delavce.

1.2. Obseg raziskave

Po obsegu je izvedena raziskava skromna. Ob načrtovanju raziskovalne naloge smo nameravali izvesti anketo, ki bi zajela vse sodnike in namestnike javnih tožilcev v SR Sloveniji, ki obravnavajo mladoletne storilce kaznivih dejanj, dalje tiste izmed odvetnikov v Sloveniji, ki pogosteje zagovarjajo takšne storilce in, končno, tiste socialne delavce, ki v okviru strokovne službe socialnega skrbstva, sodelujejo s sodiščem pri obravnavanju mladoletnih prestopnikov.

Med raziskavo (1.1.1979) pa se je organizacija sodišč in javnih tožilstev v Sloveniji bistveno spremenila. Obravnavanje mladoletnih storilcev kaznivih dejanj je sedaj osredotočeno na sedežih enot temeljnih sodišč, kar pomeni, da sedaj obravnavajo to skupino storilcev osem sodišč oziroma nekaj več sodnikov. Podobna ugotovitev velja tudi za javno tožilstvo. Reorganizacija pravosolja je iz povsem tehničnih razlogov vplivala tudi na redno delo sodišč in javnih tožilstev, tako da smo bili mnenja, da v prven letu delovanja pravosodnega sistema v novih pogojih ne bi bilo umestno izvesti še anketo.

Zato smo morali skupino anketirancev ponovno izbrati. Z anketo smo zajeli 18 sodnikov za mladoletnike, med njimi so bili tisti, ki so v času ankete opravljali funkcijo sodnika za mladoletnike in manjše število tistih, ki so od 1.1.1979 delali kot sodniki višjega sodišča (torej niso bili sodniki I. stopnje), pač pa so pred tem dalj časa opravljali delo sodnika za mladoletnike. Po enakem kriteriju smo izbrali tudi 19 namest-

nikov javnih tožilcev, dalje 12 odvetnikov in 43 socialnih delavcev.

Z anketo nismo zajeli niti organov za notranje zadeve niti sodnikov za prekrške. Glede na namen raziskave smo namreč menili, da sodelovanje socialne službe kot posebne stroke z organi za notranje zadeve temelji na drugačnih osnovah kot sodelovanje s pravosodjem v ožjem pomenu besede. Menili smo, da imajo organi socialnega skrbstva v razmerju do organov za notranje zadeve v večji meri vlogo pomoči, in sicer praviloma zelo konkretne in hitro potrebne pomoči, kot pa v razmerju do sodišča.

Sodnikov za prekrške, ki obravnavajo mladoletne storilce prekrškov, nismo vključili v anketo zato, ker je sodelovanje te službe s socialno službo še zelo mlado in obstaja pri tem še mnogo odprtih vprašanj, ki so v razmerjih med socialno službo in sodiščem za mladoletnike rešena. Poleg tega je specializacija sodnikov za prekrške glede obravnavanja mladoletnih storilcev prekrškov mnogo manjša kot pri sodnikih za mladoletnike.

1.3. Uporabljena metodologija

Z izvedeno empirično raziskavo smo nameravali ugotavljati stališča posebej izbrane skupine ljudi o nekaterih vidikih njihovega poklicnega dela. Tako smo imeli dve možnosti: ugotavljali smo stališča v obliki splošnih sodb, ki jih anketiranci oblikujejo kot odgovore na splošna vprašanja. Pri ugotavljanju javnega mnenja, kjer so doslej stališča ljudi najpogostejše ugotavljali (posebej tudi v zvezi z dojemanjem odklonskega vedenja in družbene reakcije nanj), pa so kot eno izmed pomankljivosti zastavljanja splošnih vprašanj z namenom, da bi dobili splošno stališče, ugotovili okoliščino, da je to "splošno" stališče praviloma pod vplivom kakšnega konkretnega primera, s katerim se je anketirani pred anketo srečal in da zato pravzaprav ne more pomeniti "splošnega" stališča.

Zato smo se odločili za drugo možnost ter smo na podlagi podatkov več sodnih spisov sestavili konkreten primer ter vanj vpletli tista vprašanja, ki smo jih ocenili kot sporna in glede katerih smo želeli ugotoviti stališča anketirancev. Vprašalnik, ki smo ga sestavili na podlagi konkretnega primera, je za socialne delavce obsegal 34 vprašanj, za sodnike, namestnike javnega tožilca in odvetnike pa 27 vprašanj. V vsakem vprašalniku so bila 4 enaka identifikacijska vprašanja. Socialnim delavcem nismo zastavljali drugačnih vprašanj, temveč dodatna vprašanja.

Izmed 23 vprašanj, ki smo jih poslali skupini pravnikov in ki so bila vezana na konkreten primer, se je 17 vprašanj nanašalo neposredno na stališče v zvezi s tem primerom, pri 6 vprašanjih pa je šlo za splošnejša stališča anketirancem do tega primera.

Izmed 30 vprašanj, ki smo jih zastavili socialnim delavcem in ki so bila vezana na konkreten primer, se je 21 vprašanj nanašalo na stališča v zvezi s tem primerom, 9 vprašanj pa je bilo vezanih na primer, a so obsegala splošnejša stališča anketiranja.

Stališča anketirancem, ki so jih podali v zvezi s konkretnim primerom ali so nanj vezana, je mogoče razložiti in oceniti v zvezi s tem primerom, šele na tej podlagi pa se je bilo mogoče dokopati do določenega socialnega spoznanja o vprašanju, ki je predmet naše raziskave.

Vzorec je obsegal 18 sodnikov za mladoletnike, 19 namestnikov javnega tožilca, ki se ukvarjajo s temi vprašanji, 12 odvetnikov, ki pogosteje zagovarjajo mladoletnike, in 43 socialnih delavcev pri strokovni službi organov socialnega skrbstva, ki opravljajo svoje naloge v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom, sodelujejo na glavni obravnavi oziroma seji senata

za mladoletnike in ki izvršujejo vzgojni ukrep strožjega nadzorstva organa socialnega skrbstva.

Anketo smo izvedli tako, da smo anketirancem po pošti poslali anketni vprašalnik s prošnjo, da ga naslovljenec izpolni in s priloženo že naslovljeno in frankirano kuverto pošlje. V strokovni literaturi štejejo, da je anketa take vrste uspela, če to stori vsaj 1/2 anketirancem. Rezultati naše ankete so bili naslednji:

socialni delavci	35	javni tožilci	9
sodniki	10	odvetniki	2

Med socialnimi delavci so bili trije, ki so imeli visoko izobrazbo, ostali pa višjo, vsi drugi anketiranci so imeli visoko izobrazbo. Med anketiranci je bilo 12 moških in 41 žensk. Delež žensk je bil pri pravosodnih delavcih in pri socialnih delavcih dokaj velik. Med prvimi je bilo med sodniki 5 žensk, med javnimi tožilci 7 žensk, med odvetniki 2 ženski. Med 35 socialnimi delavci je bilo 29 žensk.

Glede na starost so bili socialni delavci mlajši. 30 jih je bilo starih do 39 let, 5 pa 40 ali več. Med pravosodnimi delavci jih je bilo 7 starih do 39 let, 13 pa 40 ali več let.

Anketo smo izvedli v času od 20.6.1980 do 20.7.1980.

Ker smo z anketo zajeli večino sodnikov za mladoletnike, namestnikov javnega tožilca in večino socialnih delavcev, ki delajo na tem področju v SRS menimo, da izidi raziskave dajejo podobo o stališčih, ki so nas zanimala v naši republiki. Pri interpretaciji izidov smo se usmerili na razčlenbo po poklicnih skupinah, ker menimo, da poklic nosilca pri tako izrazito poklicnih stališčih, kot so bila ta, o katerih smo spraševali, bistveno vpliva nanje in jih oblikuje.

Anketa je obsegala precej veliko število t.im. odprtih vprašanj, ki so zelo zahtevna in na katero smo dobili v večini pri-

merov zelo izčrpne in dragocene odgovore, pa tudi nekaj kritičnih pripomb, ki smo jih upoštevali, če je to bilo mogoče.

Pri interpretaciji smo uporabili nekoliko drugačno izhodišče, kot so bila izhodišča, ki smo jih bili vajeni doslej. Pogosto smo namreč izhajali iz domneve, da stališča večine oziroma poprečja skupine, ki smo jo intervjuvali, v resnici predstavljajo stališča večine nasploh in smo nagibali k temu, da razčlenjujemo ta večinska stališča. V raziskavah o delovanju kazenskega sistema se je to pokazalo zlasti takrat, ko je šlo za ugotavljanje stališč javnosti o tem sistemu.

Takšne interpretacije pa ne upoštevajo možnosti, da so večinski odgovori oziroma večinska stališča lahko tudi odraz večje konformnosti anketirancev, izraz njihove manjše kritičnosti in manjše stopnje samostojnosti ocenjevanja.

Interpretacija večinskih odgovorov temelji na domnevi, da obstaja eno samo, bolj ali manj soglasno stališče o vprašanju, ki je predmet raziskave. V resnici pa se stališča ljudi razvrščajo v podskupine, npr. glede na to, kateri socialni (npr. poklicni) skupini pripadajo. Zato je mogoče, da večinsko stališče temelji tudi na taki večini, ki je v resnici znotraj strukturirana in večinsko stališče še zdaleč ni notranje enotno niti enako.

Ti razlogi so nas vodili k temu, da smo odgovore v anketi poskusili interpretirati tudi z vidika tistih odgovorov, ki so bili smiselni, a manj pričakovani ali nepričakovani.² Smisel take interpretacije je v tem, da lahko predstavljajo taki odgovori stališča ljudi, ki so bolj iščočji, bolj kritični in manj nagnjeni h konformizmu. Takšna stališča pa lahko prispevajo k preseganju obstoječega stanja, lahko odpirajo nova pota za razmišljanje, pa tudi nova pota za razreševanje obstoječih odprtih vprašanj.

Ker gre za, če smemo tako reči, manjšinska stališča, je razum-

ljivo, da je njihovo število majhno. Menimo pa, da je tudi razčlemba teh odgovorov utemeljena, ker skuša upoštevati pluralizem stališč in se ne zadovoljuje samo z večinskim, včasih tudi pričakovanim rezultatom.

V vseh primerih pa taka interpretacija ni bila mogoča.

Ob razčlembi odgovorov smo ugotovili, da smo pri opisu konkretnega primera vplivali na nekatere odgovore s tem, da smo navedli način izvršitve vzgojnih ukrepov, izrečenih mladoletnikom. Zato tistih vprašanj, na katere bi ta pomanjkljivost lahko vplivala, nismo interpretirali.

Primer, na katerega smo vezali vprašanja anketirancem, je bil naslednji:

Opis kaznivega dejanja:

Starejša mladoletnica Ema ter mladoletnika N. in X. so dne 14.2.1978 po predhodnem dogovoru v mladinskem sprejemališču v Ljubljani zaprli delavko tega sprejemališča N.N. v kopalnico, tako da sta jo oba mladoletnika zgrabila za roke in usta, ji zagrozila z nožem, nato pa so jo potisnili v kopalnico, zaklenili vrata in pred vrata postavili mizo. Nato so zapustili sprejemališče in zaklenili hišna vrata ter ključke odvrgli v sneg.

Po pobegu iz sprejemališča so se ti trije mladoletniki razšli in mladoletnica Ema je odšla v stari del mesta, kjer je imela znance. Poiskala je mlajšega mladoletnika Petra in starejšega mladoletnika Janeza in jima povedala, da je premalo toplo oblečena. Dogovorili so se, da bi iz trgovine, ki sta jo oba mladoletnika poznala, vzeli jopo in zimske čevlje, ki jih je mladoletnica potrebovala. Skupaj so nato odšli v trgovino in odnesli eno toplo zimsko jopo ter en par zimskih čevljev za Emo.

Sodišče je glede prvega kaznivega dejanja obravnavalo samo mladoletnico in je dejanje opredelilo kot protipraven odvzem prostosti po 1. odstavku 62. člena KZ SRS, za drugo kaznivo dejanje pa je vse tri mladoletnike obravnavalo kot sotorilce in ga je opredelilo kot tatvino po 1. odstavku 165. člena KZ SRS.

Podatki o mladoletnikih, povzeti iz skrbstvenih poročil in izpovedb staršev

Starejša mladoletnica Ema izvira iz 4-članske popolne družine in živi v manjšem kraju. Oba starša sta zaposlena kot delavca. Imajo svojo hišo. Mladoletnica ima še mlajšo sestro. Mladoletnica je v domačem kraju dokončala osnovno šolo, kjer se je pridno učila, že takrat pa se je rada potepala. Po dokončani osnovni šoli je odšla v Ljubljano na srednjo šolo, imela pa je štipendijo in je stanovala v dijaškem domu. V tej šoli je slabo zdelovala (po njeni izjavi zaradi spora s profesorico matematike), začela je pohajkovati po mestu z izgovorom, da hodi na obiske k materi, ki je bila dalj časa v bolnici. Kasneje je šolanje prekinila, se zaposlila za krajši čas v neki tovarni v bližini svojega doma, nato v neki gostilni. Med temi zaposlitvami pa je nekajkrat pobegnila od doma, bivala v obmorskih krajih ter se vdajala prostituciji. Ti pobegi so trajali tudi po dva meseca.

Leta 1976 je bila obravnavana zaradi kaznivega dejanja tatvine, sodišče ji je izreklo vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa in odtlej so organi socialnega skrbstva imeli z njo stike. Pred kritičnim dogodkom je bila zopet na begu in v mladinsko sprejemališče so jo pripeljali z bega zato, da bi jo vrnili domov, nekaj dni pa so jo zadržali, ker so jo organi UJV želeli zaslišati.

Po storjenem kaznivem dejanju v mladinskem sprejemališču so organi UJV najprej prijeli starejšo mladoletnico Emo, nato pa so odkrili tudi oba mladoletnika. Takoj za tem je svet za varstvo družine OSSS, kjer je Ema živela, sprejel sklep, da se naj odda v vzgojni zavod in tja so jo odpeljali takoj, ko so jo sprovedli v Ljubljano. V času kazenskega postopka je bila že v zavodu.

Oče, zaslišan kot priča, je izpovedal, da je bila doma pridna in ubogljiva. Težave so se začele, ko je odšla zdoma. Sama mu je rekla, da "jo včasih začne kar nekaj pri srcu tiščati in jo nekaj prime, pa mora iti kamorkoli in se ne more premagati."

Z očetom se je vedno dobro razumela, z mamo pa ne. Mama je bila nervozna in je pogosto vzkripela ter sta se z mladoletnico sprli. Na mlajšo sestro je zelo navezana. Oče misli, da je najbolje, če bi ostala v zavodu in se izučila poklica.

O razmerjih v družini pa poročilo navaja, da je mama precej mlajša od očeta in da so med njima pogosto prepiri. Oče in hči se dobro razumeta, z materjo pa se večkrat skregata. Mati ji očita, da se je morala zaradi nje poročiti. Ko ji je bilo 15 let, jo je že zmerjala s kurbo. Do mlajše hčerke se vede mati popolnoma drugače.

Mlajši mladoletnik Peter izvira iz dopolnjene družine. Mati ga je rodila izven zakona, kasneje se je poročila in ima v zakonu še eno hčerko. Družina stanuje v starem delu mesta, ima primerno, vendar staro stanovanje. Mladoletnikova mati je zaposlena kot delavka v tovarni, očim je bil redno zaposlen v gostinstvu, v času, ko je tekel kazenski postopek, pa se je zaposloval priložnostno.

Socialna služba je nudila pomoč materi in otroku že ob rojstvu, ker je bil nezakonski. Stiki so bili le občasni. Po dokončanem 4. razredu osnovne šole pa je začel mladoletnik izvrševati kazniva dejanja in prekrške in je postal v šoli problematičen. 5. in 6. razred osnovne šole je ponavljal, njegova kazniva dejanja so bila povezana predvsem z željo, da bi se vozil in se na ta način uveljavljal pred sovrstniki. Večkrat je izostajal od pouka in se v poznih večernih urah zadrževal izven doma, ne da bi starša vedela, kje hodi.

Po kaznivem dejanju je socialna služba navezala z mladoletnikom pogostejše stike, a se mladoletnikovo vedenje ni bistveno spremenilo. Stike je deloma odklanjal ali pa se pozivom ni odzival. Vendar pa zlasti mati meni, da bi fanta lahko nadzorovala, če bi ostal doma, pa tudi očim ima do njega pozitiven odnos.

Mladoletnik je inteligentnostno normalno razvit, je pa čustveno moten, nekoliko vzgojno zanemarjen in nima dovolj nadzorstva.

Mati, zaslišana kot priča, je izpovedala, da se je fant v višjih razredih začel slabo učiti in se polenil, doma pa z njim ni bilo težav. Bil je kar priden in je doma tudi pomagal. Res ni imel pravega nadzorstva, kadar je mati delala popoldne, kadar pa je imela dopoldansko izmeno, je bil rad doma in se je držal ure, ki mu jo je določila. Zelo rad se vozi s kolesom in je tudi član kolesarskega kluba; zelo rad bi tudi plaval, pa mu tega ne more omogočiti, ker nima denarja. Z očimom se kar dobro razumeta.

Starejši mladoletnik Janez izhaja iz popolne devetčlanske družine. Družina živi v mestu v svojem stanovanju. Mati je zaposlena kot delavka, oče je kvalificiran delavec, je pa le priložnostno zaposlen. Socialna služba je imela stike z družino zelo dolgo časa zaradi težkega materialnega položaja, deloma tudi zaradi vzgojnih težav z otroki. Mladoletnik je predzadnji izmed otrok, starejši so vsi preskrbljeni.

Mladoletnik je dokončal osnovno šolo in je v času kaznivega dejanja obiskoval 1. letnik poklicne šole, kjer je kar uspešen. Racionalno tudi razpolaga z vajeniško nagrado in doma prispeva k skupnemu gospodinjstvu.

Mladoletnik obžaluje svoje dejanje in se sedaj zaveda, da ni ravnal prav. Misli, da ga je v to zavedla družba.

Socialna služba je imela stike z družino tudi zaradi precejšnje vzgojne nesposobnosti staršev in jim je nudila osebno pomoč. Starša otroke navadno zagovarjata in menita, da zabredejo v težave predvsem zaradi družbe.

Mati mladoletnika, zaslišana kot priča, je izpovedala, da ima sedem otrok in z njimi ni imela posebnih težav. Prvih pet otrok je že zaposlenih, vendar so vsi razen najstarejše hčerke še doma. Sama je zaposlena, mož pa je zaradi bolezni moral opustiti obrt, ki jo je prej izvrševal. Gmotno so kljub temu kar preskrbljeni, ker otroci prispevajo k skupnemu gospodinjstvu.

Mladoletnik Janez je bil v šoli v redu, prav tako tudi doma. Tudi sedaj v srednji šoli z njim ni težav, ne pri teoretičnem pouku ne pri praktičnem delu. Uči se za avtokleparja, kar ga veseli. Na fanta je že kazenski postopek tako vplival, da na kaj podobnega, kot je storil, ne bo več mislil.

Predlogi organa socialnega skrbstva v skrbstvenih poročilih

Glede starejše mladoletnice Eme je organ socialnega skrbstva predlagal vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod, glede mlajšega mladoletnika Petra vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod, glede starejšega mladoletnika Janeza pa vzgojni ukrep ukora.

Pred glavno obravnavo je socialna delavka, ki je bila v stiku s Petrom izvedela, da je storil še eno kaznivo dejanje (poškodovanje tuje stvari). Bila je v dilemi, kaj naj stori: ali naj

obvesti o tem direktorja centra za socialno delo ali sodnika za mladoletnike ali pa naj to zadrži zase. Končno ni ukrenila ničesar.

Glavna obravnava (izvleček o poteku)

Na glavni obravnavi je socialna delavka glede starejše mladoletnice Eme, stare v času sojenja 17 let, obrazložila podatke iz poročila. Posebej je poudarila, da se je dekle pred oddajo v zavod potepalo in se vedlo skrajno neprimerno, starši pa je niso bili sposobni nadzirati. Socialna delavka iz zavoda, v katerem je bila v času glavne obravnave mladoletnica, pa je povedala, da se izučuje šiviljske stroke, njeni želji, da bi opravila administrativni tečaj, zaenkrat ne morejo ugoditi, mislijo pa, da bi morala Ema končati v zavodu tri letnike poklicne šole. Oče mladoletnice je menil, da se je dekle precej spremenilo na boljše, odkar je v zavodu in povedal, da tudi doma želijo, da bi tam ostala.

Glede mlajšega mladoletnika Petra, starega v času sojenja 15 let, je socialna delavka na glavni obravnavi povedala, da se stanje glede mladoletnika ni bistveno spremenilo. Menila je, da bi bilo potrebno, da mladoletnik v zavodu dokonča osnovno šolo, kar bo le težko dosegel, če ostane doma, saj nima pravega nadzorstva, pa tudi z očimom, ki pogosto pije, prihaja do prepиров. Mladoletnikova mati je bila mnenja, da bi sina lahko sama bolje nadzorovala ter pazila nanj, tako da bi osnovno šolo uspešno končal.

Glede starejšega mladoletnika Janeza, starega v času sojenja 16 let in pol je socialna delavka ponovila podatke iz poročila.

Predlogi socialne delavke na glavni obravnavi so bili glede vzgojnih ukrepov za mladoletnike enaki kot v poročilih.

Zastopnik javnega tožilca se je strinjal s temi predlogi za starejšo mladoletnico Emo in mlajšega mladoletnika Petra.

Glede starejšega mladoletnika Janeza pa je predlagal vzgojni ukrep strožjega nadzorstva organa socialnega skrbstva. Mati starejšega mladoletnika Janeza pa je bila mnenja, da nadzorstvo s strani socialne službe ni potrebno, ker se je fant poboljšal, pa tudi stike s socialno delavko je že prej odklanjal in mati zato meni, da tako nadzorstvo ne bi bilo uspešno.

Zagovornik mladoletnice se je strinjal s predlogom javnega tožilca in socialne službe, zagovornik mlajšega mladoletnika Petra pa je menil, da vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod ne bi bil primeren niti potreben glede na prevzgojo mladoletnika. V domačem okolju mu je mogoče zagotoviti trdnjše okvire za vzgojo, strožje nadzorstvo organa socialnega skrbstva pa bi zadoščalo za to, da bi mladoletnik ne ponavljal kaznivih dejanj ter da bi uspešno dokončal osnovno šolo in se vključil v poklicno izobraževanje.

Odločitev sodišča

Senat je po posvetovanju izrekel mladoletnikom naslednje vzgojne ukrepe: starejši mladoletnici Emi vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod, mlajšemu mladoletniku Petru vzgojni ukrep strožjega nadzorstva organa socialnega skrbstva, starejšemu mladoletniku Janezu pa ukor.

Nekaj dni po glavni obravnavi je sodnik za mladoletnike povabil socialno delavko, ki je pripravila skrbstveno poročilo za mlajšega mladoletnika Petra, in mladoletnika na razgovor, da bi sestavila načrt za izvajanje vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva, ki ga bo izvrševala ona.

Izvrševanje vzgojnih ukrepov

Socialna delavka, ki je pripravila in na glavni obravnavi ustno podala socialna poročila, je tudi izvrševala oziroma spremljala izrečene vzgojne ukrepe.

Z Janezom, katerega je sodišče le ukorilo, se je kmalu po glavni obravnavi sestala in se pogovorila o zadnjem kaznivem dejanju. Kasneje je fantov razvoj spremljala z nekaj telefonskimi razgovori z materjo. Janez ni storil nadaljnjih prestopkov in se je tudi osebno uredil.

Ema je v vzgojnem zavodu dosegla poklicno usposobitev in se po odpustu iz zavoda zaposlila. Vrnila se je k svojim staršem in ni recidivirala.

Izvrševanje vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva nad Petrom je bilo od vsega začetka zelo oteženo zaradi mladostnikovega nesodelovanja, prav tako pa tudi mati in očim nista sodelovala s socialno službo. Mladostnikova problematičnost se je stopnjevala s šolsko neuspešnostjo, izostajanjem od doma in vse pogostejšim opijanjem. Mladostnika tudi ni bilo moč zaposliti. Odnosi med Petrovo materjo in očimom so se poslabšali tudi zaradi fantove problematičnosti.

Socialna delavka je zato po preteku pol leta od glavne obravnave predlagala svetu za varstvo družine pri OSSS oddajo mladostnika v vzgojni zavod. Svet je predlagani ukrep sprejel ter izdal ustrezno odločbo po Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

O p o m b e

- ¹ Nekatere raziskave so se pri tem ukvarjale izključno s temi vprašanji, nekatere pa deloma. Ne da bi hoteli biti izčrpní opozarjamo na B. Skaberne in soavt. nav. delo, A. Šelih: Sodelovanje skrbstvenega organa v pripravljalnem postopku RKiK 20/1969/3, s. 150 -158, K. Vodopivec: Vloga poročil socialno-skrbstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom, RKiK 25/1974/1, s. 3-13. Služba socialne zaštite i osnovna pitanja u vezi sa suzbijanjem i sprečavanjem kriminaliteta, IKKS, 1972
- ² Pri tem smo se oprli na poročilo Ph. Robert: L'etendue de l'information du public et la nature de l'opinion publique en ce qui concerne le contrôle social de la criminalite, rapport presente au treizieme conference de recherches criminologiques, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1978, 60 s.

2. Naloge socialnega dela v kazenskem pravosodju v SR Sloveniji (M. Čonč)

2.1. Uvod

Ureditev obravnavanja mladoletnih prestopnikov v jugoslovanskem pravu sodi med tako imenovane mešane sisteme, kjer so pristojnosti deljene med pravosodne organe - sodišča in izvensodne organe, predvsem socialno skrbstvene organe. Sodišča oziroma mladinska kazenska sodišča kot oddelki rednih sodišč obravnavajo mladoletne storilce kaznivih dejanj v starosti med 14. in 18. letom, polnoletne osebe, ki so storile kazniva dejanja kot mladoletniki in je kazenskopravno obravnavanje po zakonu dopustno, ob določenih pogojih pa še mlajše polnoletne osebe, ki so storile kaznivo dejanje v starosti do 21. leta, pa med sojenjem te starostne meje še niso dopolnile. Sodišča tudi sodijo po posebnem postopku (XXVII. poglavje ZKP) osebam, ki so storile kaznivo dejanje kot mladoletniki, pa ob uvedbi postopka oziroma ob sojenju še niso stare enaindvajset let (452. člen, 1. odst. ZKP); posebne določbe tega postopka pa se uporabljajo tudi v postopku proti mlajšemu polnoletnemu, če pride v poštev izrek vzgojnega ukrepa in če do glavne obravnave še ne dopolni enaindvajset let (452/2 ZKP).

Organi socialnega skrbstva obravnavajo otroke v starosti do 14. leta, ki so storili dejanje, ki imajo znake kaznivega dejanja ali kakšne druge oblike odklonskega vedenja, ki bi jih lahko uvrstili v tako imenovano širše pojmovano mladoletniško prestopništvo.¹ V teh primerih ukrepajo organi socialnega skrbstva po posebnih predpisih v okviru lastne pristojnosti in v ničemer niso odvisni od pravosodnih organov.²

Pooblastila socialne službe so torej pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva (če ga pojmuje v širšem pomenu) zelo široka, tako v okviru "lastne pristojnosti", ko v omenjenih

primerih mladoletnike obravnava ta služba sama, pomembno vlogo pa ima tudi pri kazenskopравnem obravnavanju mladoletnih storilcev kaznivih dejanj.

Socialna služba je v Sloveniji organizirana v okviru samoupravnih interesnih skupnosti socialnega skrbstva kot strokovna služba teh skupnosti ali kot centri za socialno delo. Organ socialnega skrbstva pa je delegatsko sestavljen organ občinske skupnosti socialnega skrbstva, ki odloča o pravicah posameznika in njegovih družinskih članov v zadevah, ki so organom skupnosti socialnega skrbstva zaupane z drugimi zakoni, oziroma odloča o pravici do materialne pomoči (Zakon o socialnem skrbstvu, Ur.l.SRS 35/79, člen 45). Takšna ureditev in pa neenotna uporaba terminologije "skrbstveni organ" (srbohrvatsko: organ starateljstva), ki ga uporablja Zakon o kazenskem postopku, "organ socialnega skrbstva" v rabi v Kazenskem zakonu SRS, "pristojni organ občinske skupnosti socialnega skrbstva" v Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ali "pristojna občinska skupnost socialnega skrbstva", kot je formulirano v slovenskem Zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij, povzroča določene nejasnosti in terminološko zmedo. Za nadaljnje razpravljanje, ki se nanaša predvsem na vlogo socialnega dela kot stroke in na njenega nosilca - socialnega delavca kot udeleženca v kazenskem postopku proti mladoletnikom, bomo upoštevali izraz skrbstveni organ, ki ga uporablja Zakon o kazenskem postopku, v povsem določenem smislu. Iz prakse v naših slovenskih razmerah nedvoumno izhaja, da se kazenskega postopka proti mladoletnikom v svojstvu "skrbstvenega organa" udeležujejo posamezni strokovni delavci centrov za socialno delo (kot posebnih organizacij združenega dela na področju socialnega skrbstva) ali strokovnih služb občinskih skupnosti socialnega skrbstva. V našem prostoru torej izraz skrbstveni organ pomeni strokovno službo, ki opravlja strokovno socialno delo v občini in med drugim tudi določena strokovna opravila za kazensko pravosodje oziroma sodišča, od česar pretežni del teh opravil obsega prav določene naloge v kazenskem postopku proti mladoletnikom.

Poleg nalog v pripravljalnem postopku, oziroma na glavni obravnavi ali seji senata, ki jih prikazujemo posebej, skrbi socialna služba v občini za izvrševanje vzgojnih ukrepov, ki jih izrečejo sodišča mladoletnim storilcem kaznivih dejanj. Isto velja tudi za vzgojne ukrepe, ki jih izrekajo sodniki za prekrške (180. člen Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij, v nadaljevanju ZIKS). Vzgojne ukrepe izvršuje ta služba sama (strožje nadzorstvo organa socialnega skrbstva, v določenem smislu tudi vzgojni ukrep oddaje v disciplinski center, če je ta organiziran v okviru strokovne službe ali centra za socialno delo) ali pri izvrševanju sodeluje z nadziranjem in pomočjo (strožje nadzorstvo staršev, posvojitelja, rejnika ali skrbnika ter ukrep strožjega nadzorstva druge družine). Pri zavodskih vzgojnih ukrepih in disciplinskih ukrepih občinska socialna služba ("pristojna občinska skupnost socialnega skrbstva") določi zavod oziroma disciplinski center, v katerem se bo izvrševal vzgojni ukrep, ter začetek izvrševanja ukrepa. Nadaljnja naloga te službe je spremljanje mladoletnikove prevzgoje in še posebej pomembna zadolžitve - pomoč po odpustu iz institucije.

Občinske skupnosti socialnega skrbstva so tudi plačnik stroškov izvrševanja vzgojnih ukrepov.

2.2. Naloge skrbstvenega organa v pripravljalnem postopku in na glavni obravnavi oziroma seji senata

V kazenskem postopku proti mladoletnikom ima socialna služba oziroma skrbstveni organ ali njegov predstavnik, kot ga označuje ZKP posebej pomembna pooblastila. Posebej želimo opozoriti na vlogo, ki jo zakon daje socialnemu delu v pripravljalnem postopku in na glavni obravnavi oziroma seji senata, ter razčleniti posamezne naloge, pravice in dolžnosti "skrbstvenega organa" oziroma njegovega predstavnika v tej fazi kazensko-pravnega obravnavanja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj.

Avtorja Hirjan in Singer ugotavljata, da ima skrbstveni organ ob uporabi svojih pravic v kazenskem postopku (proti mladoletnikom) dejansko možnost, da vpliva na globalno politiko organov kazenskega postopka.³ Ta svoj vpliv more izraziti z vrsto pravic in dolžnosti, ki jih socialni službi določa Zakon o kazenskem postopku; te pravice oziroma dolžnosti bi lahko strnili v nekaj skupin:

- a) pravica skrbstvenega organa do informiranosti o kazenskem postopku proti mladoletnikom
 - b) dolžnost skrbstvenega organa, da informira organe kazenskega postopka o določenih dejstvih
 - c) pravica dajanja predlogov in mnenj organom kazenskega postopka.
- a) Splošna pravica skrbstvenega organa oziroma socialne službe v občini mladoletnikovega prebivališča (stalnega ali začasnega, kjer se pač vodi kazenski postopek proti mladoletniku - glej 465. člen ZKP) je, da jo organi kazenskega postopka o uvedbi postopka obvestijo (2. odst. 459. člena ZKP), hkrati pa to pomeni dolžnost za te organe (javno tožilstvo); ta pravica skrbstvenega organa je seveda pogoj, da lahko socialna služba uresniči ostale naloge oziroma pooblastila: da se spozna s potekom postopka in da med postopkom daje predloge ter opozarja na dejstva in dokaze, ki so pomembni za pravilno odločbo (1. odst. 459. člena ZKP). Poseben vidik te pravice je še posebej obligatorno obvestilo skrbstvenemu organu, da je ustavljen postopek proti mladoletniku, ki ob storitvi kaznivega dejanja še ni bil star 14 let. Ker proti otrokom (mlajšim od 14 let) ni mogoče uporabiti kazenske sankcije, je v takih primerih izključno socialna služba upravičena, da ustrezno obravnava to skupino otrok (seveda po potrebi v povezavi z drugimi nepenalnimi strokovnimi službami - 453. člen ZKP). Konkretnnejše oblike pravice do obveščenosti so vsebovane tudi v določbi 2. odstavka 472. člena ZKP, ki določa, da lahko predstavnik skrbstvenega organa z dovoljenjem sodnika za mladoletnike

prisostvuje posameznim dejanjem v pripravljalnem postopku, daje predloge in postavlja vprašanja tistemu, ki je zaslišan. Javni tožilec mora obvestiti skrbstveni organ (in oškodovanca), da zaradi smotrnosti ne bo zahteval uvedbe postopka (4. odst. 468 čl. ZKP), ter navesti za to tudi razloge; dolžnost javnega tožilca je podobna: obvestiti mora socialno službo o predlogu za ustavitev pripravljalnega postopka (477. člen ZKP). Skrbstveni organ ima v obeh primerih možnost, da zahteva uvedbo postopka, o čemer odloči senat za mladoletnike višjega sodišča. Skrbstveni organ morabitni obveščen o seji senata (5. odst. 480. člena ZKP) in povabljen na glavno obravnavo (2. odst. 481. člena ZKP) ter imeti pravico, da se je udeleži; poudariti kaže še določbo 3. odst. 482. člena ZKP, ki predstavniku skrbstvenega organa dovoljuje nemoteno udeležbo pri celotnem poteku glavne obravnave, saj je izrecno naštet med tistimi udeleženci postopka, ki se jih ne sme odstraniti z zasedanja.

- b) V drugi sklop dolžnosti skrbstvenega organa lahko uvrstimo mor-
da najpomembnejše naloge te službe v kazenskem postopku proti
mladoletnikom, namreč njegovo informacijsko vlogo za organe ka-
zenskega postopka. S to funkcijo socialnega dela, socialne služ-
be oziroma njenih posameznih delavcev pri sodelovanju s pravo-
sodnimi organi, je povezano tudi površno in nepopolno mnenje,
da je socialna služba v postopku proti mladoletnikom le "ser-
vis" organov kazenskega pravosodja za zbiranje podatkov o mla-
doletnikovi osebnosti in njegovem življenjskem okolju. K take-
mu naziranju pripomore tudi marsikje še vedno nezadovoljujoče
stanje v socialnih službah, ki iz določenih objektivnih in sub-
jektivnih vzrokov ne izvršujejo adekvatno vseh pomembnih nalog,
ki jih imajo v kazenskem postopku proti mladoletnikom.⁴ Vendar
(ter morebitnih predlogov za izbiro ustrezne sankcije) osred-
nja naloga socialne službe, saj lahko ravno s temi podatki sodiš-
če ali javno tožilstvo ustrezno ugotovi okoliščine, ki so potreb-
ne za presojo mladoletnikove osebnosti, za oceno okolja in razmer,

v katerih mladoletnik živi, ter drugih okoliščin, ki se tičejo njegove osebnosti. Ti podatki imajo toliko večjo veljavo, če upoštevamo, koliko je ravno socialnih poročil v kazenskem postopku proti mladoletnikom in koliko jih sodišča pri odločanju upoštevajo, o čemer je govora na drugem ustreznem mestu.

V zvezi s temi dolžnostmi socialne službe določa ZKP naslednje obveznosti. Na zahtevo javnega tožilca je skrbstveni organ dolžan podati mnenje o smotrnosti postopka in v zvezi s tem poslati ustrezno sporočilo (1. odst. 468. člena ZKP). Da se ugotovi okoliščine v zvezi z mladoletnikovo osebnostjo in njegovim okoljem, je na sodnikovo zahtevo skrbstveni organ dolžan sestaviti in poslati sodišču posebno poročilo (skrbstveno poročilo, socialno poročilo, socialna anamneza), če pa je bil pri mladoletniku uporabljen vzgojni ukrep, pa poročilo o tem (2. odst. 471. čl. ZKP). Mnenje v literaturi je, da je zbiranje teh podatkov obligatorno.⁵ Od poročil skrbstvenega organa je treba ločiti pregled mladoletnika po izvedencih (zdravniki, psihologi, pedagogi), ker imata taka observacija in izvedeniško mnenje drugačen pravni položaj, čeprav veljajo po mnenju nekaterih določena pravila, ki veljajo za mnenje izvedencev, tudi za poročila skrbstvenih organov.⁶ V okvir nadzorstva sodišča nad izvrševanjem vzgojnih ukrepov sodi tudi pravica sodnika za mladoletnike, da zahteva od skrbstvenega organa obvestilo o izvrševanju vzgojnih ukrepov (1. odst. 491. čl. ZKP).

- c) V zvezi z omenjenimi pravicami in dolžnostmi skrbstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom smo že omenili pravico teh organov, da dajejo organom kazenskega pravosodja mnenja in predloge. Posebej pa omenjamo to pravico pri predlaganju začasnih ukrepov v pripravljalnem postopku za izločitev mladoletnika iz okolja, v katerem je živel, ali za to, da se mu zagotovi pomoč, varstvo in nastanitev. To se doseže z oddajo mladoletnika v prehodni dom, drug zavod ali v drugo družino, ali s posebnim nadzorstvom v teku pripravljalnega postopka (473. člen ZKP).

Zakon te možnosti eksplicitno sicer ne navaja, izhaja pa kot pomembna pravica skrbstvenega organa iz njegovega splošnega pooblastila, da sme v postopku dajati predloge.

Drugo pomembno pravico, predlagati določen ukrep, pa obsega 492. člen ZKP, ki omogoča skrbstvenemu organu, da predlaga sodišču spremembo odločbe o izrečenem vzgojnem ukrepu (ustavitev ali spremembo vzgojnega ukrepa). Na ta način lahko pravici tega organa vpliva na trajanje vzgojnega ukrepa in na vrsto izrečenega vzgojnega ukrepa. Tudi s tem uresničuje skrbstveni organ pomembno vlogo, ki jo ima ne le v samem kazenskem postopku proti mladoletnikom, temveč tudi pri oblikovanju kriminalne politike pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva nasploh.

V zvezi z omenjenimi pooblastili, pravicami, dolžnostmi in posameznimi nalogami socialnega dela in njegovih nosilcev v kazenskem postopku proti mladoletnikom, se zastavlja še pomembno vprašanje pravnega položaja teh organov.

V domači literaturi ni sporno, da imajo skrbstveni organi v kazenskem postopku proti mladoletnikom procesnopравни položaj procesnega udeleženca s posebnimi pooblastili in dolžnostmi. Kljub obsežnim pravicam in pooblastilom pa tudi ni sporno, da skrbstveni organ ni stranka postopka. Skrbstveni organ je pomožni organ sodišča s položajem procesnega subjekta.⁷ Z vidika nasprotnih strank akuzatornega postopka naj bi skrbstveni organ zavzel "nevtralni položaj" ... Kot procesnemu subjektu pa so skrbstvenemu organu v postopku zaupane določene pravice in obveznosti zaradi pravilne izvedbe postopka in izbire ustrezne sankcije. Zato mora pomagati sodišču za mladoletnike pri izvajanju njegove funkcije in ne zagovarjati ali obtoževati mladoletnika".⁸ Vendar pa tudi ta njegova vloga ni tako enodimenzionalna in brez odprtih vprašanj, kot se zdi, če jo presojava s povsem pravnega zornega kota. Kriminologija načinja pri tem več odprtih vprašanj.

O p o m b e

- ¹ O ožjem in širšem pojmu mladoletniškega prestopništva oziroma mladoletniške delinkvence glej npr. Bavcon - Belih, Kazensko pravo - splošni del. ČZ Uradni list SR Slovenije. Ljubljana 1978, s. 362; ali Jašović, B. Žarko, Kriminologija maloletniške delinkvencije, Naučna knjiga, Beograd 1978, s. 39 in nasl. in zlasti definicijo prestopniškega vedenja mladih, s. 56.
- ² V Sloveniji normira takšno ureditev Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur.l. SRS šte. 15/76 z dne 4.7.1976), ki zadolžuje pristojni organ občinske skupnosti socialnega skrbstva; da ukrene vse potrebno za vzgojo in varstvo otroka. Če so starši zanemarili otrokovo vzgojo in varstvo, ali če je to iz drugih pomembnih razlogov v otrokovo korist, se sme otroka staršem odvzeti ter ga izročiti drugi osebi (rejništvo) ali ga namestiti v zavod; če vedenjske oziroma osebnostne motnje bistveno ogrožajo otrokov razvoj, pride v poštev oddaja v vzgojni zavod. Podrobneje pa določajo postopek oziroma ukrepanje v takih primerih še posebni predpisi o izobraževanju in usposabljanju ter razvrščanju otrok in mladoletnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.
- ³ Hirjan, F. - Singer, M.: Maloljetnici u krivičnom pravu; Informator, Zagreb 1978, s 358
- ⁴ glej Hirjan - Singer, navedeno delo, s. 358; Primerjaj tudi navedbe, ki so zaradi takratnega še slabšega stanja v socialnem skrbstvu toliko bolj kritične, v: Carić, Ante: Problemi maloljetničkog sudstva, Savez društava defektologa Jugoslavije, Split 1971, s.179 in nasl.
- ⁵ Carić, nav. delo, s. 165

⁶ Selih, A.: Sodelovanje strokovnjakov pri obravnavanju mladinskega prestopništva, Pravnik, Ljubljana 29/1974/1-3, s. 78; s tem v zvezi razpravlja avtorica predvsem o dolžnosti sodišča, da presoja tudi "socialno anketo" v okviru pravic in omejitev, ki jih nalaga načelo proste presoje dokazov.

⁷ O tem glej na primer Hirjan - Singer, nav. delo, s 357 in obširneje Carić, nav. delo, s.179

⁸ Carić, nav. delo, s.179

3. Vloga socialnega delavca v pripravljalnem postopku (A. Šelih)

3.1. Sestavine dela socialnega delavca v pripravljalnem postopku

V uvodnem poglavju smo navedli in razčlenili naloge socialnega delavca v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom. Te naloge so bile doslej že večkrat predmet razčlemb, prav tako pa smo ugotovili, da so se dosedanje raziskave pri nas in v tujini večkrat ukvarjale z vsebino, načinom izvrševanja in uspešnostjo posameznih oblik dela socialnega delavca v tem delu postopka.

V tem prispevku bomo poskusili opredeliti vlogo in položaj socialnega delavca v pripravljalnem postopku glede na nekatera vsebinska vrednostna merila ter zlasti z vidika možnosti in nemožnosti, da uskladi svojo temeljno poklicno naravnost z dejstvom, da jo izvršuje v represivnih okvirih.

V pripravljalnem postopku proti mladoletnikom sodeluje predvsem socialni delavec strokovne službe socialnega skrbstva, na območju katere mladoletnik prebiva.¹ Tak socialni delavec je ločen od sodišča tako organizacijsko kot prostorsko, svoje delo v zvezi s pripravljalnim postopkom pa opravlja po nalogu sodišča za mladoletnike. Dejstvo, da deluje v samostojnih samoupravnih organiziranih okvirih, daje socialnemu delavcu v razmerju do sodišča določeno stopnjo samostojnosti, čeprav seveda ni mogoče prezreti, da vsa opravila, ki jih opravlja v zvezi s pripravljalnim postopkom, opravlja po nalogu sodišča. Takšen nalog pa je le okvir, znotraj katerega je socialni delavec dolžan in ima pravico opravljati posamezna opravila v skladu z zahtevami svoje stroke in po pravilih njene poklicne etike. Ob ocenjevanju teh nalog ne smemo prezreti, da lahko opravlja socialni delavec povsem enaka opravila in izvršuje zelo podobne naloge tudi takrat, kadar dela z otrokom, ki kaže kakršne koli oblike odklonskega vedenja in tudi takrat, kadar

dela z mladoletnikom, ki se vede odklonsko, pa to fenomenološko ne pomeni kaznivega dejanja. Prav tako ne smemo pozabiti, da so lahko posledice, ki nastanejo v teh primerih za otroke oziroma mladoletnike zelo podobne tistim, ki nastanejo, ko sodišče obravnava mladoletnika zaradi kaznivega dejanja.

Pri tem je značilno stališče, ki ga najdemo v strokovni literaturi, namreč odločitve, ki jih sprejmejo organi socialnega skrbstva glede otrok in mladoletnikov v svoji lastni pristojnosti, izgledajo včasih "strožje" kot odločitve sodišča.²

Kot smo omenili, v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom sodeluje zlasti socialni delavec strokovne službe kraja, kjer mladoletnik prebiva. Zakon o kazenskem postopku pa opredeljuje tudi možnost, da v njem sodeluje posebna strokovna oseba, ki "je pri sodišču". To strokovno osebo določa zakon kot socialnega delavca, defektologa in druge, ki lahko na zahtevo sodnika zbirajo podatke o mladoletnikovi osebnosti, sodnik za mladoletnike pa lahko to prepusti tudi skrbstvenemu organu (3. odst. 471. člena ZKP). Praksa sodnikov za mladoletnike v Sloveniji, ki se je oblikovala že pred uvedbo te novosti v ZKP, se poslužuje predvsem druge možnosti, tako da zbirajo podatke o mladoletniku organi socialnega skrbstva oziroma v njihovem okviru ali drugod tisti strokovnjaki, ki so za to posebej usposobljeni. Socialni delavec na sodišču pa lahko v tem okviru - na zahtevo sodnika - zbira podatke o mladoletniku in njegovem okolju v skladu s pravili svoje stroke, torej tako, da njegovo zbiranje podatkov ni ne po vsebini ne po obliki zaslišanje kot posebno procesno opravilo. Vsi podatki, ki jih je zbral, služijo sodniku za mladoletnike in senatu za čimbolj ustrezno odločitev, zaslišanja mladoletnika ali kakšne priče (zlasti staršev) pa mora opraviti sodnik sam.

Pri tem pa ni izključeno, da se delokrog socialnega delavca v strokovni službi in socialnega delavca na sodišču prekrivata in tako oba posegata v družinske razmere, kar lahko člani družine dvakrat dojemajo kot prisilno.

V svoji funkciji dela socialni delavec, ki je pri sodišču, na zahtevo sodnika. Namen takega zbiranja podatkov je v bistvu drugačen, kot je namen socialnega dela kot stroke. Prisilna narava takšnega dejanja (čeprav ni opravljeno kot zaslišanje) je očitna in se ji ni mogoče izogniti.³ S tem, da zbira podatke strokovna oseba, ki obvlada takšne tehnike dela z ljudmi, ki jim je temelj pomoč, pa je mogoče doseči, da bo tako zbiranje podatkov za tistega, ki podatke daje, manj traumatizirajoče in bo hkrati posredovalo podatke o okoliščinah, ki so pomembne za odločitev sodišča bodisi da se nanašajo na mladotnikovo okolje, na njegovo odzivnost nanj, ali pa na njegovo osebnost.

Nasprotje, za katerega smo rekli, da se lahko pojavi pri opravljanju nalog socialnega dela v kazenskem pravosodju, je tu morda manj izrazito, ker tiste osebe, pri katerih socialni delavec zbira podatke, socialnega delavca ne doživljajo kot osebo, ki naj bi jim predvsem pomagala. Ni pa izključeno, da socialni delavec svojo vlogo in svoje delo doživlja kot osebni konflikt, ker je v precejšnji meri podrejen okvirom pravosodnih (to pa pomeni tudi represivnih) struktur.

Naslednji primer, ko ZKP še govori o sodelovanju drugih strokovnih oseb v pripravljalnem postopku proti mladotniku, je določba, da se zaslišanje mladotnika, kadar je to potrebno, opravi s pomočjo pedagoga ali druge strokovne osebe, ki je pri sodišču (2. odst. 472. člena ZKP). Ta procesna določba ne opredeljuje dovolj jasno vloge takšnega strokovnjaka pri zaslišanju. V praksi verjetno povzroča težave, saj je težko določiti, kaj lahko takšen strokovnjak dela. Dokaj lažje je določiti, česa ne sme - ne sme se namreč spremeniti v zasliševalca. To vsekakor pomeni, da mora opraviti zaslišanje mladotnika sodnika za mladotnike sam, s tem, da mu lahko pred tem takšen strokovnjak pomaga razjasniti vprašanja, ki se tičejo mladotnikove osebnosti, načina, kako naj glede na mladotnikovo osebnost zastavi določena (npr. posebej delikatna) vprašanja ipd. Vsekakor bi bilo priporočljivo, če bi zakon vlogo takšnega strokovnjaka natančneje in konkretnije določil.⁴

Vloga in položaj socialnega delavca na sodišču sta torej drugačna kot vloga in položaj socialnega delavca organa socialnega skrbstva. Tudi njune naloge v pripravljalnem postopku so različne. Morda bi lahko rekli, da ima položaj socialnega delavca na sodišču nekaj podobnosti s položajem službe za preskušnjo (probation service) v angloameriškem sistemu, le da so naloge in pooblastila te službe bistveno širše, pa tudi mnogo bolj nasprotujoče si. Za delo socialnega delavca, ki jih opravlja v pripravljalnem postopku, smemo reči, da je v naših razmerah nadzorstvena vloga skorajda pretežna vsebina njegovega dela. Kljub temu pa lahko v konkretnem primeru njegovo delo pomeni prav tako pomoč, saj so njegova opravila opravljena po pravilih njegove stroke, ki je usmerjena v pomoč in svetovanje, in zato je njegov prispevek lahko zelo dragocen.

Toda tudi pri opravih socialnega delavca organa socialnega skrbstva, ki jih opravlja v času pripravljalnega postopka v organizacijskih okvirih strokovne službe socialnega skrbstva, prihaja nadzorstvena sestavina dela jasno do izraza. V tej fazi postopka so vsa opravila socialnega delavca usmerjena v to, da zbere podatke o mladoletniku in njegovem okolju ter zlasti o njegovi odzivnosti nanj. Terapevtska sestavina njegovega dela je sicer tudi tu mogoča, vendar je zelo verjetno podrejena cilju, ki ga skuša doseči pripravljalni postopek v celoti, pa tudi tisti njegov del, v katerem sodeluje socialni delavec.

Zato se že ves čas zastavlja vprašanje, ali je upravičeno in smotrno, da isti socialni delavec za istega mladoletnika pripravlja skrbstveno poročilo in - v primeru, da mu je izrečen vzgojni ukrep strožjega nadzorstva organa socialnega skrbstva - izvaja tudi ta vzgojni ukrep. Za takšno rešitev govori dejstvo, da se socialni delavec in mladoletnik že poznata, da sta navedena stike in da je bilo morda delo v pripravljalnem postopku že tudi začetek terapije. Prav tako podpira to stališče tudi zahteva, da se naj oseba, ki dela z mladoletnikom, ne menjava. Razlog, ki ga najpogosteje navajajo zoper takšno rešitev, pa je prav nasprotnost vloge, ki jo ima socialni delavec do mla-

doletnika v pripravljalnem postopku in v postopku izvrševanja vzgojnega ukrepa. Ker smo spoznali, da je konfliktnost tega dela večja kot smo domnevali doslej, bi morali presoditi, ali ne bi bilo treba v posameznih primerih deliti dve funkciji, tako da bi en socialni delavec sodeloval v pripravljalnem postopku, drug socialni delavec pa bi izvrševal vzgojni ukrep strožjega nadzorstva. Večja specializacija vsakega izmed njiju bi prispevala k večji kakovosti njunega dela; deljene vloge pa bi njima in mladoletniku omogočale, da bi njihovi medsebojni odnosi temeljili na bolj jasnih izhodiščih in bi ne bilo treba usklajevati konfliktnih vlog, ki jo ima socialni delavec v pripravljalnem postopku kot predstavnik organa družbenega nadzorstva, in terapevtske ter svetovalne vloge, kakršno predvsem izvršuje v času izvrševanja strožjega nadzorstva.

V tej fazi dela pričakujemo od socialnega delavca pri njegovem delu še v večji meri kot sicer tiste vrednostne sestavine, ki to delo tudi sicer označujejo. Vsako opravilo mora biti opravljeno s poslušom za položaj in pravice tistega, ki se ga tiče, pa naj bo to mladoletnik sam ali pa kdo, ki mu je blizu. Občutljivost za varstvo pravic vseh, s katerimi prihaja socialni delavec v stik še posebej pri tem delu, je lastnost, ki jo je treba vedno znova poudariti. Isto velja zlasti za tisto področje dela socialnega delavca, kjer posega v zasebnost svojih strank, torej mladoletnikov, ali pa oseb, ki jih sicer obravnava v zvezi z njimi.⁶

V fazi pripravljalnega postopka, ko je delo socialnega delavca usmerjeno v zbiranje podatkov za pripravo skrbstvenega poročila, je poudarjena tudi naslednja dolžnost socialnega delavca - težnja po čimvečji objektivnosti in nepristranosti pri zbiranju podatkov in pri njihovi oceni, še zlasti pa težnja po čimvečji informativnosti poročila, za katerega zbira podatke.⁷ Te tri kvalitete lahko namreč bistveno prispevejo k temu,

da so zagotovljene in uspešno zavarovane pravice oseb, s katerimi se socialni delavec pri obravnavanju primera mladoletnika srečuje. Rečemo lahko, da pomenijo te kvalitete način, kako je mogoče zagotoviti in uresničiti zgoraj naštete vrednostne sestavine dela socialnega delavca.

Nekatera izmed naštetih vprašanj smo zajeli z opravljeno anketo. Z njenimi izidi bomo poskušali prikazati stališča strokovnih delavcev v Sloveniji, ki se ukvarjajo z obravnavanimi vprašanji.

3.2. Izidi ankete

V zvezi z dilemo, ali se v pripravljalnem postopku socialni delavec srečuje s konfliktnostjo svoje poklicne vloge, smo skušali ugotoviti stališča anketirancev o uspešnosti oziroma neuspešnosti dela socialne delavce v konkretnem, v anketi navedenem primeru, z ml. mld. Petrom v pripravljalnem postopku. Bolj kot sam odgovor na to vprašanje, naj bi ta stališča razkrili odgovori na odprto vprašanje, ki je temu sledilo in se je nanašalo na vzroke, ki so po mnenju anketirancev vplivali na to.

Tabela 1: Neuspešnost oziroma uspešnost dela socialne delavke s Petrom v pripravljalnem postopku

Ali mislite, da je bilo delo socialne delavke s Petrom v pripravljalnem postopku neuspešno?	socialni delavci	sodniki	javni tožilci	skupaj	odvetniki
da	26	8	9	43	2
ne	6	2	-	8	
ne vem	3	-	-	3	
Skupaj	35	10	9	54	

Večina anketirancev je dala pričakovan odgovor, namreč da delo ni bilo uspešno. V odgovorih na vprašanje, zakaj anketirane

meni, da je bilo delo socialne delavke neuspešno, pa smo dobili zelo različne odgovore, ki kažejo, da so anketiranci razmišljali o večjem številu vzrokov za to, pa tudi, da so razmišljali različno. Združene v nekaj skupin bi odgovore lahko razporedili tako:

- med socialno delavko in mladoletnikom (ter njegovo materjo) ni bilo sodelovanja, mladoletnik in mati sta socialno delavko odklanjala;
- stik socialne delavke z mladoletnikom je bil slab, ni znela zbuditi njegovega zaupanja;
- pri obravnavi socialna delavka ni vključila mladoletnikovega širšega okolja;
- socialna delavka je začela mladoletnika obravnavati prepozno; po mnenju nekaterih bi ga bilo treba oddati v zavod že po 4. razredu osnovne šole;
- mladoletnik je bil osebno tako moten, da delo socialne delavke z njim ni moglo biti uspešno;
- delo socialne delavke ni bilo uspešno zato, ker je mladoletnik medtem izvršil novo kaznivo dejanje. V zvezi s tem je tudi nekaj navedb, da bi socialna delavka morala o tem kaznivem dejanju obvestiti sodnika zamladoletnike.

Prvo skupino odgovorov (15 po številu) je mogoče razložiti na dva načina. Ob ugotovitvi, da ni bilo sodelovanja med socialno delavko in mladoletnikom, smemo sklepati, da so anketiranci menili, da bi morala socialna delavka vzpostaviti takšno sodelovanje. In takšen odgovor je eden izmed tistih, ki smo jih tudi pričakovali. Manj pričakovan je bil odgovor (ki smo ga zabeležili pri 5 anketirancih), da je mladoletnik odklanjal socialno delavko in stike z njo. Ta odgovor je sicer mogoče razlagati tudi kot izraz premajhne kritičnosti anke-

tirancev do lastne stroke (ta odgovor so dali samo socialni delavci), lahko pa tudi kot praktično spoznanje, da je sprejemanje socialnega delavca s strani mladoletnika bistven pogoj za uspešnost njegovega dela in da brez tega ni mogoče računati z uspehom.

Druga skupina odgovorov (15 po številu) sodi prav tako med prikovane odgovore, saj je bila šibkost stikov med socialno delavko in mladoletnikom v opisu primera nekajkrat omenjena. Težko je tudi opredeliti, ali so se anketiranci ustavljali samo ob ugotovitvi, ki so jo zapisali - slabi stiki - ali pa so ob tem mislili tudi na to, da so takšni stiki posledica pomanjkanja zaupanja med socialno delavko in mladoletnikom. Vsekakor nas je presenetilo, da sta samo dva anketiranca (ob iz vrst pravih delavcev) izrecno omenila pomanjkanje zaupanja kot eden izmed razlogov za neuspešnost dela socialne delavke. Dodatno k temu je treba reči, da je en anketiranec (socialni delavec) navedel, da je mladoletnik dojemal socialno delavko kot predstavnika kaznovalnega organa. Če bi šteli, da so samo ti trije odgovori izraz neizrecno izjavljenega stališča, da je socialni delavec v času pripravljalnega postopka tudi organ družbenega nadzorstva, potem moramo ugotoviti, da večina socialnih delavcev in pravih organov v Sloveniji te vloge socialnega delavca še ni dojela kot problem ali pa o njem ni bila osveščena.

Med ostalimi skupinami odgovorov je bil številnejši (10 primerov) še odgovor, da je bilo delo socialne delavke neuspešno zato, ker ni vključila širšega okolja, mladoletnika (šole, delovne organizacije). Te odgovore lahko prav tako uvrstimo med manj pričakovane, so pa odsev uveljavljanja skupnostnega socialnega dela, ki se pri nas zadnjih nekaj let vse bolj poudarja.

Med anketiranci se jih je le malo odločilo za to, da ocenijo delo socialne delavke v pripravljalnem postopku s Petrom kot uspešno (skupaj 8). Med njimi so bili pretežno socialni delavci. V pojasnilih svojega stališča so poudarili, da je socialna delavka vendar nekaj dosegla: toliko zaupanja, da bi lahko delala z mladoletnikom dalje; spoznala je mladoletnika in njegovo okolje, trudila se je, vendar ni naletela na odziv zaradi problematičnosti otroka in družine; Petrove vedenjske motnje so tičale globoko v preteklosti (so nastale zelo zgodaj); socialna delavka je pravilno predvidela, da bo mladoletnik zašel, njenega predloga pa niso upoštevali; nekaj pa se je le naredilo. V teh odgovorih so se anketiranci potrudili najti tisto, kar je bilo pozitivnega in tisto, kar so ocenjevali kot objektivne okoliščine (problematičnost družine, odklonsko vedenje v zgodnji otroški dobi), na katere socialna delavka ni mogla vplivati.

V odgovorih večine na naše vprašanje o stališčih, iz katerih posredno lahko sklepamo na nasprotja med vlogami, ki jih opravlja socialni delavec v času pripravljalnega postopka, nismo dobili potrdila o obstoju te dileme. Stališča, ki odstopajo od večinskih, pa najbrž opravičujejo domnevo, da ta dilema tudi v naših razmerah vendarle ni povsem neznana.

To domnevo potrjujejo tudi izidi ankete o stališčih anketirancev o tem, kakšna je bila vloga socialne delavke v pripravljalnem postopku glede mladoletnice Eme in glede mladoletnika Petra. Naše vprašanje je bilo tukaj seveda mnogo bolj jasno postavljeno, morda celo sugestibilno, ker smo anketirancem dali vnaprej določene možnosti za odgovore. Vprašanje pa je bilo le napol odprto, ker je omogočalo, da je anketiranec vlogo socialne delavke opredelil tudi drugače, kakor pa je bilo določeno v posameznih predvidenih odgovorih.

Tabela 2: Pretežna vloga socialne delavke v pripravljalnem postopku glede st. mld. Eme in ml. mld. Petra

Kakšna je bila, po vašem mnenju v konkretnem primeru v pripravljalnem postopku vloga socialne delavke?	socialni delavci	sodniki	javni tožilci	skupaj	odvetniki
glede st. mld. Eme					
oblika pomoči mladoletniku	16	5	4	25	1
oblika nadzorovanja mladoletnika	6	1	2	9	
oblika prisilnega delovanja	9	2	2	13	1
drugače	4	-	-	4	
ne vem	-	-	1	1	
Skupaj	35	8 ^x	9	52 ^x	

^x₂ odgovora navajata kumulativno obliko pomoči in obliko nadzorovanja

glede ml.mld. Petra					
oblika pomoči mladoletniku	16	4	3	23	
oblika nadzorovanja mladoletnika	9	3	4	15	1
oblika prisilnega delovanja	5	1	-	6	
drugače	6	-	-	6	1
ne vem	-	1	2	3	
Skupaj	35	9 ^x	9	53 ^x	

^x₁ odgovor navaja kumulativno obliko pomoči in obliko nadzorovanja

Ti odgovori, ki smo jih prejeli na direktno vprašanje in so omogočali, da je anketiranec izbral enega izmed treh že navedenih odgovorov ali pa je dal svoj lastni odgovor, kažejo, da dilema, ki smo jo prej lahko le nakazali, vendarle ni brez podlage in v naših razmerah ni bila nezaznavna. Čeprav smo pričakovali da bo število tistih, ki bodo izbrali kot svoje stališče tisto,

ki poudarja nadzorstveno sestavino socialnega dela v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom, vendar nismo računali s tolikšnim deležem takšnih stališč. Poudariti velja, da smo vprašanje oblikovali tako, da smo želeli imeti anketirancevo stališče o tem, kakšna je bila ta vloga pretežno, kar je po naši presoji omogočalo izbiro enega samega odgovora. V vseh treh poklicnih skupinah je bil delež tistih, ki so se odločili za to, da je vsebina socialnega dela v tej fazi pretežno pomoč oziroma pretežno nadzorovanje oziroma prisila, približno enak. Vsebinsko pomenita namreč nadzorovanje in prisila celoto, saj sta obliki družbenega nadzorstva, ki je pri prisilnem delu le še bolj poudarjeno. Tisti anketiranci, ki so se odločili za drug odgovor (4 glede Eme in 6 glede Petra), so v svojih odgovorih vlogo socialne delavke opredeljevali zlasti kot zbiranje podatkov, spremljanje mladoletnika, upravno delovanje ipd. Gre torej za oznake, ki kažejo na podobno vsebino kot nadzorstveno delovanje, vendar z manj poudarjenim prisilnim elementom.

Iz odgovorov anketirancev na to vprašanje smemo sklepati, da so se zavedali dvojnosti vloge socialnega delavca v tej fazi postopka in da so jo socialni delavci med njimi verjetno že tudi sami doživljali.

Zato smo pričakovali, da bo zanimivo tudi vprašanje, ki je odprto v teoriji in praksi, namreč, ali naj opravlja strožje nadzorstvo tisti socialni delavec, ki je sodeloval v pripravljalnem postopku in ki je pripravljajal skrbstveno poročilo. Stališča o tem smo zbrali s posebnim vprašanjem, v katerem se nismo navezali na opisani konkreten primer, temveč smo spraševali po splošnem stališču anketirancev.

Tabela 3: Stališča anketirancev o tem, ali naj izvaja vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa tisti socialni delavec, ki je pripravljajl skrbstveno poročilo

Ali mislite, da je pravilno da izvaja SNOSS ^x tisti socialni delavec, ki je pripravljajl skrbstveno poročilo?	soc. delavci	sodni-ki	javni toži-lec	skupaj	odvetniki
da	25	4	6	35	1
ne	3	4	-	7	1
ne vem	7	2	3	12	-
Skupaj	35	10	9	54	

^xkratico uporabljeno za strožje nadzorstvo organa socialnega skrbstva

Razporeditev odgovorov je, če jo povežemo s stališčem anketirancev o pretežni vlogi socialne delavke v opisanem primeru, nepričakovana. Razložimo jo lahko predvsem z dejstvom, da je bilo prejšnje stališče (o pretežni vlogi socialne delavke) povezano s konkretnim primerom, v katerem je bila socialna delavka neuspešna in kjer se ni uveljavila z nudenjem osebne pomoči in podpore. Stališče, po katerem smo spraševali tokrat pa je splošno, širše in kaže na splošen pogled anketirancev na vprašanje o tem, ali naj opravlja obe funkciji ista ali različni osebi. Iz pojasnilnih odgovorov na vprašanje o razlogih za tako stališče pa vidimo, da so anketiranci praviloma izhajali iz stališča, da so se med socialnim delavcem in mladoletnikom v času pripravljalnega postopka razvili pristni medosebni odnosi, da je med njima zraslo zaupanje, da se je ustvarilo sodelovanje, kar vse omogoča, da isti socialni delavec izvaja tudi vzgojni ukrep SNOSS. Vendar nekateri anketiranci tudi tokrat menijo (morda tudi pod vplivom opisanega primera), da velja to le, če tako razmerje res obstaja, če ima mladoletnik o socialnem delavcu dober vtis ipd. Druga dva razloga, ki so ju anketiranci navedli za svoje stališče, sta teoretično in praktično preverjeni mnenji, da socialni delavec, ki je sodeloval v pripravljalnem postopku, najboljše pozna primer in da mnenja-

vanje oseb, ki delajo z eno družino oziroma z eno osebo, ni priporočljivo. Ob takšnih pojasnilih postanejo odgovori anketirancev manj nepričakovani. Kažejo pa na to, da zlasti socialni delavci vidijo v svojem sodelovanju predvsem temeljno terapevtsko vsebino svojega dela in so manj občutljivi za tisti "kanček" prisile, ki jo nosi s seboj takšna pomoč.

Negativni odgovori - ni pravilno, da izvaja SNOSS tisti socialni delavec, ki je sodeloval v pripravljalnem postopku - so bili v naši anketi redkejši. Omeniti pa moramo, da je bil delež negativnih odgovorov največji pri sodnikih in zelo majhen pri socialnih delavcih in da takih stališč sploh ni bilo med javnimi tožilci. Vzrok je verjetno v vlogi, ki jo ima vsaka od teh poklicnih skupin. V praksi so pogosto sodniki za mladoletnike tisti, ki v širšem obsegu spremljajo sodelovanje med socialnim delavcem in mladoletnikom v obeh fazah postopka in imajo najbrž najboljši pregled nad tem, v kakšni meri je to zadovoljujoče. Javni tožilec s tem ne more imeti praktičnih izkušenj, socialni delavci pa so imeli morda tudi zelo praktične razloge za to, da imajo izvajanje obeh funkcij za pravilno. To je lepo izrazil anketiranec, ki je menil, da "to morda res ni prav v vseh primerih, a da " v majhnih občinah, žal, delajo tako - saj tudi nimajo druge možnosti."

Poleg teh razlik med poklicnimi skupinami, ki so tukaj nekoliko večje, so zanimivi tudi razlogi, ki so jih anketiranci navedli za svoja stališča. Pravosodni delavci so navajali zlasti potrebo po timskem delu in pa morebitno obremenjenost socialnega delavca, ki je pripravljaj skrbstveno poročilo, z njegovimi stališči v tem poročilu, kar bi utegnilo biti v sklopu stikom z mladoletnikom v fazi izvrševanja vzgojnega ukrepa.

Socialni delavci pa so med temi razlogi navajali zlasti okoliščino, da utegneta mladoletnik in njegova družina istovestiti vlogo socialnega delavca - svetovalca z vlogo, ki jo

imajo organi kazenskega pravosodja v širšem pomenu; menili so, da utegnejo podatki v skrbstvenem poročilu, ki se na glavni obravnavi prebere, povzročiti, da mladoletnik in njegova družina odklanjata socialnega delavca kot svetovalca, da se podre zaupanje, ki je obstajalo ali da se izgubi dober stik, ki je obstajal pred tem.

Pri konkretnem vprašanju tudi niso brez pomena odgovori v rubriki "ne vem". Takih odgovorov je bilo po eno petino pri socialnih delavcih in pri sodnikih ter eno tretjino pri javnih tožilcih. Pri slednjih je šlo verjetno res za to, da niso vedeli, kako se naj odločijo. Pri socialnih delavcih pa je bila morda le po sredi tudi negotovost, ali je sploh katero izmed teh dveh stališč vselej in v vseh primerih pravilno.

3.3. Ocena izidov ankete

Ob oceni izidov opravljene ankete lahko ugotovimo, da so anketiranci ocenjevali vlogo socialnega delavca (in socialnega dela) v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom dokaj različno. Četudi so izkazali neko splošnejše stališče (npr. pretežno o nadzorstveni vlogi socialnega delavca v pripravljalnem postopku), ga v konkretnem primeru posredno niso jasno nakazali (o vzrokih za neuspešnost dela socialne delavke z ml. mld. Petrom). Jasno so ga nakazali le v manjšem številu primerov, tudi to pa ima svojo vrednost, ker lahko zbuja ustvarjalen dvom o tem, ali je takšno splošno sprejeto stališče povsem upravičeno.

Pri opredeljevanju za drugo splošno stališče - o tem, ali je pravilno, da isti socialni delavec, ki je sodeloval v pripravljalnem postopku in pripravil skrbstveno poročilo, izvaja tudi vzgojni ukrep SNOSS - so bili anketiranci očitno vezani z dejanskim položajem in dejanskimi možnostmi, ki včasih in ponekod ne dopuščajo drugačne rešitve. Pokazali pa so, da so pripravljeni tehtati to vprašanje v vsakem konkretnem primeru in da tudi nasprotno stališče ni izključeno.

O p o m b e

- ¹ To ni samo značilnost obravnavanja v jugoslovanskem sistemu. Primerjaj npr. za Anglijo in Škotsko: Social Work, n.d., s.8 in za Belgijo: C. Sommerhausen, n.d.
- ² Primerjaj G.Perry, n.d., s.84-85
- ³ Pečar, J.: Socialno delo kot dejavnik (formalnega) družbenega nadzorstva. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 28/1977/3, s.175-186, s.175
- ⁴ Primerjaj T. Vasiljevič: Komentar zakona o krivičnom postopku. B ograd, Službeni list SFRJ 1977, s. 549-550
- ⁵ Primerjaj B. Skaberne idr.: Analiza in uspešnost izvajanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti 1969. A. Šelih: Sodelovanje skrbstvenega organa v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 20/169/3, s.150-158. K. Vodopivec: Vloga poročil socialnovarstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 25/1974/1, s.3-13
- ⁶ Primerjaj A. Šelih: Nekateri problemi socialnega dela pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva. Nekateri aktualni problemi mladoletniškega prestopništva, Bled 1978, Ljubljana, Inštitut za kriminologijo 1978
- ⁷ Perry, G.: in n.d., s.83

4. Vloga skrbstvenih poročil v pripravljalnem postopku (M. Conč)

4.1. Narava skrbstvenega poročila

Poročilo skrbstvenega organa je poročilo o okoliščinah, ki so potrebne za presojo mladoletnikove osebnosti in njegovega okolja. Obsega pa tudi podatke o okolju in razmerah, v katerih mladoletnik živi in o drugih okoliščinah, ki se tičejo njegove osebnosti. Zakon (ZKP, 471. člen) okvirno in dokaj široko svetuje, kaj naj skrbstveno poročilo (uporabljajo se tudi izrazi socialno poročilo, socialna anamneza, socialna anketa) sodišču pojasni o mladoletniku. Osrednji vprašanji sta torej mladoletnikova osebnost in njegovo okolje, zlasti družinske razmere. Po dikciji 1. odstavka 471. člena ZKP je sodišče dolžno poleg dejstev, ki se nanašajo na kaznivo dejanje, ugotoviti te dodatne okoliščine; sodišče pa le po lastni presoji ("po potrebi") odloči, da bo o tem zahtevalo poročilo skrbstvenega organa. Zakon torej sodišča ne zavezuje k prav takemu načinu zbiranja podatkov o mladoletniku oziroma njegovem okolju; pri tem tudi prepušča sodniku možnost odločitve, da te podatke zbira on sam, da to opravi strokovni delavec pri sodišču, ali da prepusti to opravilo skrbstvenemu organu. Zakon tudi ne predpisuje podrobnosti, kateri so podatki, ki naj se zbirajo za razjasnitev vprašanj mladoletnikove osebnosti, okolja in razmer, v katerih mladoletnik živi. Za te podatke velja načelo proste presoje dokazov (16. člen ZKP) če se zbirajo in izvajajo kot dokazi, ker pa gre tu predvsem za socialne razmere in okoliščine in za primere, ko je to opravilo prepuščeno bodisi strokovnemu delavcu pri sodišču ali socialni službi na terenu (skrbstveni organ), bodo veljala za vsebino teh podatkov, za vire in način zbiranja ter končno tudi za oblikovanje poročila, posebna pravila stroke socialnega dela.

Zakon s sicer okvirnim napotilom že tudi delno določa namen skrbstvenega poročila: podatki so potrebni za presojo mladoletnikove osebnosti in njegove odzivnosti na okolje, kar (v povezavi s podatki o okolju in razmerah, v katerih mladoletnik živi) sodišče upošteva pri izbiri kazenske sankcije.¹ Tudi pri drugih organih kazenskega postopka (javnemu tožilstvu), ki lahko zahtevajo skrbstveno poročilo, je namen teh podatkov enak: o mladoletniku naj povedo, kakšne so njegove osebne in družinske razmere, zato da se je mogoče odločiti o načinu obravnavanja in sicer ali je primerno oziroma smotrno kazenskopravno obravnavanje - uvedba postopka, ustavitev postopka. Skrbstveni organ nudi s socialnim poročilom organom kazenskega postopka posebno strokovno pomoč. To pa je že tudi namen izvedenstva oziroma izvedeniškega dela (241. člen ZKP), ki predstavlja samostojno dokazano sredstvo v kazenskem postopku.² Vendar skrbstveni organ v kazenskem postopku proti mladoletniku nima pravnega položaja izvedenca; o delu izvedencev (zdravniki, psihologi in pedagogi) odredi sodišče in konkretno, kadar je za zagotovitev mladoletniškega zdravstvenega stanja, njegove duševne razvitosti, psihičnih lastnosti ali nagnjenj potrebno, da ga pregledajo ti strokovnjaki (4. odst. 471. člena ZKP). To so le posebni primeri in od ugotavljanja dejstev na tak način je treba ločiti ugotavljanje okoliščin o mladoletnikovi osebnosti in njegovem okolju, ki je pravilno in ki sodišče obvezuje v vsakem primeru, ter se lahko ugotavlja tudi s poročilom skrbstvenega organa. Kljub gornji ugotovitvi pa tudi za socialno oziroma skrbstveno poročilo veljajo določena pravila, ki se sicer uporabljajo za ocenjevanje dela izvedenca: predvsem se to nanaša na že omenjeno uporabo načela proste presoje dokazov. Po mnenju A. Šelih tudi za socialno anketo velja, da jo sodišče presoja v okviru pravic in omejitev, ki jih nalaga načelo proste presoje dokazov,³ Hirjan in Singer pa pravi, da je v kazenskem postopku izid (rezultat) preučevanja mladoletnikove osebnosti dokaz, ki ga lahko stranke ocenjujejo, kritizirajo in mu ugovarjajo. Sodnik je dolžan ugotovitve in mnenje strokovnega tima ocenjevati kot druge dokaze v postopku, ko pa se predstavnik

strokovnega tima udeleži obravnave, veljajo zanj procesne določbe kot za ostale izvedence. Po njunem mnenju sodišče ni vezano na ugotovitve, stališča in mnenje strokovnega tima; odločitev sodišča je svobodna in zanjo tudi samo odgovarja. Ta svoboda pa vendar ne pomeni, da se sme strokovna stališča in predloge, glede katerih ni pripomb in na obravnavi v njihovo pravilnost ni izražen dvom, ignorirati.⁴

Pomembnost skrbstvenega poročila lahko povzamemo tudi iz uporabe tega vira pri naših sodiščih, kot izhaja iz nekaterih opravljenih raziskav. Skaberne (že l. 1969) v analizi izvajanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, ugotavlja, da le za štiri mladoletnike od 158 pregledanih sodnih spisov niso obstajala poročila skrbstvenih organov.⁵ Podatek se nanaša na sodno obravnavane mladoletnike iz vse Slovenije v letu 1963. A. Šelih poleg navedene raziskave navaja podatke še treh jugoslovanskih raziskav o pogostnosti uporabe socialne ankete: iz beograjske raziskave (Lazarević, Matić, Simović) o uporabi zavodskih vzgojnih ukrepov (leto 1960-1961) izhaja, da je bila socialna anketa vsebovana v sodnih spisih v 81,9 % za vso Jugoslavijo in v 91,9% v Sloveniji; v raziskavi o sodelovanju skrbstvenega organa v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom (Ljubljana, leto 1966) je bilo ugotovljenih 95 % socialnih anket v sodnih spisih; v raziskavi Instituta za kriminologijo v Ljubljani o kriminoloških diagnozah v Jugoslaviji pa je podatek, da so bile pred ljubljanskim sodiščem, (100 %) pri mladoletnikih) ki jih je raziskava zajela v letu 1971⁶ socialne ankete opravljene v vseh primerih.

Razen pomembnega informacijskega pomena skrbstvenega poročila za sodišče oziroma ostale udeležence v postopku smo že poudarili tudi drugo plat teh informacij - nevarnost negativne ocene in ožigosanja oseb, ki jih obravnavajo. Za socialno poročilo je namreč bistveno, da razen objektivnih podatkov vsebuje tudi opazovalčeve ocene in subjektivne sodbe⁷, prav te pa so, po ugotovitvah K. Vodopivec, lahko stigmatizirajoče za

mladoletnika ali druge udeležence postopka, zato so prispevki socialnih poročil lahko tudi problematični.⁸ To se lahko še zlasti občutljivo odrazi na glavni obravnavi, ko obravnava kočljive podatke o osebnih lastnostih oziroma družinskih razmerjih v navzočnosti oseb, na katere se podatki nanašajo ali jih prizadevajo. Seveda ni potrebno posebej poudarjati, kako škodljivo in stigmatizirajoče lahko vpliva neprevidno zbiranje podatkov za sestavo poročila v neposrednem okolju osebe, o kateri se zbirajo podatki.

O teh problemih razmišljajo tudi tuji teoretiki. Perry ugotavlja, da vsebujejo socialna poročila štiri kategorije podatkov: dokumentirane informacije, dodatne informacije, razlago in oceno ter nasvet oziroma predlog za odločitev; poudarjeno je zlasti subjektivno obeležje predstavitev poročila sodišču, saj za to ni nobenih utrjenih meril; socialni delavec sam izbira podatke, ki jih bo povedal ter jih meša s svojim poklicnim mnenjem in razlago.⁹ Isti avtor tudi navaja po Gillerjevih, da so socialna poročila za mladoletnike včasih "inkulpatorna", saj poostrijo vrsto intervencije, ki jo sodišče izbere.¹⁰ Ob tem tudi ugotavlja, da sodišča štejejo sestavljalce poročil za strokovnjake na svojem področju in praviloma sprejmejo to, kar predlagajo poročevalci; vloga sodišča pri razvoju prakse na tem področju je zelo pasivna.¹¹ Tako razmišljanje pa načenja vprašanja vloge, pomena in samostojnosti sodišč pri odločanju, hkrati pa nakazuje pomembno vprašanje, kaj je s skrbstvenimi poročili, kaj sodišču ponujajo strokovnjaki - nepravniki in čemur v večini primerov sodišča sledijo. Vsa ta vprašanja so še zlasti aktualna v zvezi s konkretnimi predlogi, ki jih ponujajo sestavljalci poročil.

4. 2. Mnenja in predlogi v skrbstvenem poročilu

Zakon o kazenskem postopku sestavljalcev skrbstvenih poročil nikjer ne zavezuje, niti jih izrecno ne pooblašča, da bi v socialnem poročilu predlagali sodišču konkretne ukrepe v zvezi z mladoletnikom. Morda bi smeli iz splošnega pooblastila v določbi 1. odstavka 459. člena ZKP, ki daje skrbstvenemu orga-

nu pravico dajati med postopkom predloge in opozarjati na dejstva in dokaze, ki so pomembni za pravilno odločbo, celo sklepati, da je skrbstveni organ do takih predlogov posebej upravičen. Vendar je treba pri tem upoštevati ustavno načelo neodvisnosti sodstva in v luči tega načela tudi presoјati pravice oziroma pooblastila drugih procesnih udeležencev, med njimi tudi skrbstvenega organa.

V teoriji in v posameznih strokah mnenja o tem vprašanju niso povsem enotna. Pravo pušča to vprašanje odprto, stroka socialnega dela pa ne daje enotnega odgovora na vprašanje, ali naj bo mnenje o konkretnih ukrepih sestavni del socialnega poročila.¹² V praksi so možne dileme, kaj pomeni predlaganje ustreznega ukrepa sodišču: ali jo to predlog za konkretni vzgojni ukrep ali načelnejše mnenje, v kateri smeri naj sodišče odloči (predvsem je možno troje: predlog za institucionalni vzgojni ukrep, mnenje, da mladoletnika ni potrebno izločiti iz dotdanjega okolja in je potrebno "ambulantno" obravnavanje, ali pa da ni potreben nikakršne obravnave). Izgleda pa, da je vsaj v teoriji dovolj jasno, kako konkreten naj bo predlog, saj je stališče, da skrbstveni organ ne predlaga konkretnega vzgojnega ukrepa oziroma sankcije, temveč oblikuje predlog, ki naj bi pomagal sodniku in javnemu tožilcu, da se orientirata in odločita v okviru sankcij, ki jih predvideva kazenski zakon, dokaj enotno. Končni in obrazloženi predlog naj bi sodišču nudil predvsem možnost izbire med kratkotrajnim in dalj trajajočim vzgojnim ukrepom, med zavodskim in nezavodskim ukrepom, opozoril pa naj bi tudi na eventualno potrebo zdravljenja mladoletnika, potrebo izreči varnostne ukrepe ter potrebo po delu s starši.¹³ Perry predlaga za rešitev te dileme, naj bi predlog v socialnem poročilu obsegal le tri kategorije, ki pridejo v poštev za vrsto ukrepa: ukrep brez nadzorstva, nadzorstvo ali institucionalni ukrep.¹⁴

Zanimiv je tudi razvoj v praksi, kot so ga doživela in ga še doživljajo mnenja in predlogi v skrbstvenih poročilih. Po navedbah Perrya so v Veliki Britaniji sprva poročila kritizirali, ker so obsegala tudi mnenje; ob koncu 60-ih let so odkrito povedali, da pripravljajo "priporočila", v začetku sedemdesetih

let pa so probation officers zahtevali partnerstvo v sojenju.¹⁵

V zvezi s predlogom v skrbstvenem poročilu se pri nas ugotavlja, da so skrbstveni organi dokaj pogosto podajali predloge; A. Šelih za že omenjene raziskave navaja podatke, ki se gibljejo med 32 % (Analiza in uspešnost izvajanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa - podatek velja za Slovenijo) in 74 %, kar je bilo ugotovljeno pri obravnavanih mladoletnikih pri občinskem sodišču v Ljubljani (leta 1971).¹⁶ Skrbstveni organi so se torej v precejšnji meri posluževali možnosti, da bi vplivali na odločitev sodišča s svojim predlogom. Ista avtorica nadalje navaja podatke o upoštevanju predlogov skrbstvenih organov oziroma odločitev sodišča skladno s predlaganim: iz raziskave o zavodskih vzgojnih ukrepih izhaja, da so bile odločitve sodišč v Jugoslaviji skladne s predlogi skrbstvenih organov v 81,4 % primerov, v Sloveniji pa v približno treh četrtinah primerov (74,5 %); v raziskavi o sodelovanju skrbstvenega organa v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom je ugotovljeno, da so sodišča v Ljubljani odločila v skladu s predlogom v socialni anketi v 64 %, upoštevala pa so tudi 84 % predlogov, ki so jih podali socialni delavci na glavni obravnavi; iz podatkov raziskave o kriminoloških diagnozah v Jugoslaviji je razvidno, da je občinsko sodišče v Ljubljani v letu 1971 upoštevalo 73 % predlogov, okrožno sodišče pa le 34 %.¹⁷

"Visok delež skladnosti odločitev s podanimi predlogi lahko priča sicer o tem, da sodišča povezamjo predloge in postajajo tedaj manj samostojna pri svojem odločanju, res pa je tudi, da se socialni delavci v svojih predlogih znajo prilagoditi zahtevam sodnika; morda je to najbolj očitno v raziskavi o sodelovanju skrbstvenega organa v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom, kjer je delež skladnosti predlogov socialnih delavcev z odločbami sodišč višji, ko je šlo za predloge, dane na glavni obravnavi, kot pa v primerih, ko je šlo za predloge, dane v socialnih anketah, torej v času pripravljalnega postopka in časovno precej pred časom odločanja (84 % : 64 %)."¹⁸

Tudi Perry navaja veliko skladnost med predlogi v skrbstvenih poročilih in izrečeno sankcijo, kot ugotavljajo raziskave; opazen pa je trend k vedno večji divergenci. Vendar je težko presojati vrednost poročil glede na to skladnost, saj vemo, kako so in če sploh so predlogi v poročilih vplivali na odločitve.¹⁹ Pri odločitvah sodišča pa upoštevanje predlogov iz socialnih poročil seveda lahko pomeni tudi dobro usklajeno sodelovanje skrbstvenih organov s sodišči in podobno miselno naravnost socialnih delavcev oziroma drugih strokovnjakov iz socialne službe ter sodnikov za mladoletnike. Če sprejmemo to mnenje kot značilno za naše razmere,²⁰ lahko tudi predpostavimo, da neupoštevanje podanih predlogov pri odločitvi, kot izjema od pravila, povzroči določene posledice v praksi, predvsem pri nadaljnjem delu skrbstvenega organa oziroma določenega delavca z mladoletnikom, saj neskladje med predlogom in odločitvijo sodišča lahko implicira tudi določen konflikt. Na to in na druga vprašanja iz obravnavanih tem daje nekaj odgovorov anketa, ki smo jo opravili.

4.3. Izidi ankete

V tem poglavju obravnavana vprašanja - problemi ožigosanja v skrbstvenih poročilih, oziroma v zvezi s poročili, ustreznost predlogov v poročilih ter problemi v zvezi s skladnostjo med mnenji oziroma predlogi v poročilih in izrečenimi sankcijami so bila tudi sestavni del ankete, na katero so odgovarjali anketiranci.

Tabela 4: Stališča anketirancev o tem, ali so lahko imeli podatki v poročilu za Emo in Petra tudi negativne posledice

Ali mislite, da so lahko imeli podatki v poročilu za Emo in za Petra tudi negativne posledice	Socialni delavci	Sodniki	Javni tožilci	Skupaj	Odvetniki
da	6	1	1	8	
ne	26	6	7	39	2
ne vem	2	3	1	6	
Skupaj	34	10	9	53	
ni odgovoril	1			1	

Velika večina respondentov je menila, da socialni poročili za mladoletnika nista imeli negativnih posledic (tako meni tričetrť anketirancev). Zanimivo je, da se trije sodniki niso mogli odločiti za pritrdilni ali negativni odgovor, čeprav smemo sklepati, da prav sodniki poznajo te probleme v pripravljalnem postopku. Negativne posledice poročil pa je domnevalo dokajšnje število socialnih delavcev (6). Ta odgovor, ki je bil manj pričakovan, je mogoče razlagati kot izraz bolj kritičnega in bolj osveščenega stališča dela anketirancev.²¹

Ob tem pa vendarle menimo, da tudi večinskega stališča ni mogoče interpretirati tako, da te dileme praktiki sploh ne zaznavajo, temveč le, da je ob konkretnem primeru niso občutili.

Pri navajanju, katere bi bile lahko negativne posledice, so se anketiranci odločili za sledeče:

- odločitev za predlog za oddajo v vzgojni zavod je bila prehitra;
- v poročilih se pretirano poudarja negativne lastnosti, kar vpliva stigmatizirajoče, posledica pa je tudi strožji ukrep;
- poročilo lahko čustveno prizadene mladoletnika in starše ter neugodno vpliva na njihova medsebojna razmerja;
- vpliv ima na nadaljnje sodelovanje s socialno službo in omaje zaupanje v pomoč socialnega delavca.

Jasno je, da so nekateri anketiranci poudarili predvsem možni stigmatizirajoči vpliv socialnih poročil, poudarili pa so tudi njihovo "inkulpatorno" vlogo, ki pride do izraza zlasti z navajanjem negativnih lastnosti in opuščanjem ali premajhnim upoštevanjem preostalih lastnosti mladoletnikov. Med odgovori je tudi stališče, ki izraža dvom, ali je zavodski vzgojni ukrep mogoče

šteti kot negativno posledico (ker je izrečen z namenom pomoči); pa tudi osebnost tistih, ki mladoletnika v kazenskem postopku obravnavajo, ima po mnenju nekega anketiranca pomembno vlogo. Negativne posledice se lahko odrazijo pri samem mladoletniku, pri starših, lahko pa nastopijo tudi za samo socialno službo.

Tabela 5: Stališča anketirancev o tem, ali so bili predlogi v skrbstvenih poročilih glede vzgojnih ukrepov ustrezni

Ali mislite, da so bili predlogi v skrbstvenih poročilih glede vzgojnih ukrepov ustrezni?		Soci- alni delav- ci	Sod- niki	Jav- ni točil- ci	Skupaj	Od- vet- niki
Ema	da	31	10	9	50	2
	ne	1	-	-	1	
	ne vem	3	-	-	3	
	Skupaj	35	10	9	54	2
Peter	da	22	8	7	37	1
	ne	10	2	2	14	1
	ne vem	3	-	-	3	
	Skupaj	35	10	9	54	2
Janez	da	28	10	8	46	2
	ne	5	-	1	6	
	ne vem	2	-	-	2	
	Skupaj	35	10	9	54	2

S predlaganimi vzgojnimi ukrepi so se anketiranci v največji meri strinjali pri mladoletnici, za katero je organ socialnega skrbstva predlagal zavodski ukrep, ki se je v tem času tudi že izvrševal. Medtem ko so bili sodniki, tožilci in odvetniki soglasni in so predlog sprejeli kot ustrezen, je bil en socialni delavec drugačnega mnenja, trije pa se niso opredelili.

Mnenja so bila najbolj deljena za mladoletnega Petra, za katerega je skrbstveni organ prav tako predlagal zavodski ukrep; kljub deljenim mnenjem, pa se je vendarle večina strinjala s predlaganim vzgojnim ukrepom, pa tudi med posameznimi skupinami anketirancev ni bilo večjih razlik. O predlaganem "najmilejšem" vzgojnem ukrepu ukora, kot ga je predlagal skrbstveni organ za mladoletnega Janeza, je večina anketirancev menila, da ustreza; 5 socialnih delavcev in en tožilec so menili drugače.

Manj pričakovani odgovori pri tem vprašanju so bili tisti, pri katerih so anketiranci menili, da predlogi glede vzgojnih ukrepov niso bili ustrezni. Prav to vprašanje pa je bilo, žal, eno izmed tistih, pri katerih so verjetno nadaljnji podatki (o izvrševanju vzgojnih ukrepov) lahko vplivali na stališče anketirancev. Ne glede na to so razlogi, s katerimi je 14 anketirancev utemeljilo negativni odgovor pri mld. Petru, vendarle zanimivi, ker kažejo relativno bolj kritičen odnos anketirancev do dela v lastni stroki in težnjo, najti v manj omejenih okvirih (torej brez zavodskega ukrepa) možnosti za pomoč mladostniku. Anketiranci, ki se jim predlagani vzgojni ukrepi niso zdeli ustrezni, so svoje stališče utemeljevali z naslednjimi pojasnilnimi stališči:

- skoraj soglasno je bilo mnenje, da bi bilo treba izreči mladoletnemu Petru (glede katerega je bilo izraženih tudi največ drugačnih mnenj o ustreznosti predlaganega vzgojnega ukrepa) vzgojni ukrep strožjega nadzorstva organa socialnega skrbstva, intenzivirati strokovno vodenje in vzpostaviti tudi ustreznejši stik z družino in tudi staršem pomagati pri vzgoji;
- glede Petra so menili, da tudi kaznivo dejanje ni bilo tako, da bi bil potreben zavodski vzgojni ukrep;
- delo skrbstvenega organa v primeru mld. Petra doslej ni bilo zadostno, ob intenzivnejšem prizadevanju socialne službe zavodski ukrep ne bi bil potreben;

- tudi za mld. Janeza je bil indiciran ukrep strožjega nadzorstva;
- pri mld. Emi bi bil kazenski postopek lahko ustavljen, ker je že bila v zavodu (po odločbi skrbstvenega organa).

Ker so bile to predvsem navedbe socialnih delavcev, je značilno, da so v zvezi s svojim stališčem, ki je bilo drugačno od predlaganega, ponujali tudi konkretne druge ukrepe, ki bi zagotovili tudi nadaljnjo strokovno obravnavo (še zlasti, ker gre za vzgojni ukrep, ki bi ga izvajala socialna služba sama). V Petrovem primeru je bilo stališče nekaterih anketirancev očitno "milejše" od stališča skrbstvenega organa, ki je sodišču podal poročilo s predlogom za institucionalni ukrep. Pri mladoletnem Janezu pa je bilo tudi značilno, da so želeli nekateri anketiranci (tudi v tem primeru socialni delavci) zagotoviti ustrezno pomoč mladoletniku, katere z disciplinskim ukrepom ukora sicer ne bi bil deležen. Morda je pri tem v ozadju prepričanje, da je s samim izrečenim disciplinskim ukrepom ukora izčrpana vloga socialne službe, ki z mladoletnikom kasneje nima več stikov, v okviru nadzorstvenega vzgojnega ukrepa pa bi bila ustrezna obravnava zagotovljena. Tako stališče pa ni upravičeno, saj je skrbstveni organ dolžan delati z mladoletnikom, tudi če je izrečen samo ukor, ali če je kazenski postopek ustavljen - če presodi, da je to potrebno zaradi mladoletnikove prevzgoje.

Na odgovore na odprto vprašanje, zakaj so anketiranci menili, da so bili vzgojni ukrepi, kot so bili oblikovani v skrbstvenih poročilih, ustrezni, je vplival seveda tudi podatek o izvrševanju vzgojnih ukrepov, kakršne je izreklo sodišče. Navedbe anketirancev so bile torej pod vplivom te informacije, zato odgovori niso povsem verodostojni in so manj primerni za interpretacijo razlogov, s katerimi bi utemeljevali ustreznost predlaganih vzgojnih ukrepov. Delno pa velja tudi ugotovitev za odgovore na prejšnje vprašanje, vendar po odgovorih sodeč v manjši meri.

V nekaj skupin strnjeni odgovori so bili predvsem sledeči:

- pri vsakem od mladoletnikov je bila ustrezno upoštevana njegova osebna problematika in socialne razmere, kakor tudi potrebe nadaljnje vzgoje oziroma prevzgoje (obravnavo osebnostne in vedenjske motenosti in poklicna usposobitev za Emo in Petra);
- Ema in Peter sta povratnika, poleg tega pa družinske razmere, osebni razlogi in dotedanja neuspešna obravnava narekujejo izločitev iz sedanjega okolja;
- Ema je že v vzgojnem zavodu in je to ustrezna rešitev;
- Janez je sicer urejen, kaznivo dejanje je storil prvič in ima ustrezen odnos do storjenega kaznivega dejanja; dovolj vzgojno bo vplival že sam kazenski postopek.

Iz odgovorov izhaja, da so anketiranci upoštevali vse okoliščine, ki jih predvideva tudi zakon (471. člen ZKP, oziroma določbe o posameznih vzgojnih ukrepih v Kazenskem zakonu SRS). Socialni delavci so v svojih odgovorih še poudarili, da so upoštevali zlasti okoliščine, ki se tičejo osebnosti, socialnega okolja in potrebe prevzgoje oziroma tretmana, opazni pa so tudi nekateri prognostični elementi. To vprašanje je bilo, žal, formulirano tako, da so stališča anketirancev vsebovala tudi vtise o že izvršenih vzgojnih ukrepih.

Socialnim delavcem smo postavili dve vprašanji, da bi izvedeli, kako je nanje vplivala skladnost oziroma neskladnost med predlaganim vzgojnim ukrepom, kot je navedeno v skrbstvenem poročilu in odločitvijo sodišča.

Tabela 6: Stališče anketiranih socialnih delavcev o tem, kako bi reagirali v konkretnem primeru, če bi bil socialni delavec, ki je pripravil skrbstveno poročilo in oblikoval mnenje o vzgojnem ukrepu, sodišče pa ga ni sprejelo

Kako mislite, da bi reagirali v konkretnem primeru vi, če bi bili socialni delavec, ki je pripravil skrbstveno poročilo in oblikoval mnenja o vzgojnem ukrepu, sodišče pa ga ni sprejelo?	Socialni delavci
Sprejel bi sodnikove razloge, ker sodišče o stvari odloča	15
bil bi prizadet, ker moje mnenje ni bilo upoštevano	3
bilo bi mi vseeno	-
bilo bi mi prav, ker bi se ne počutil odgovornega	-
moje stališče je drugačno od navedenih (prosimo, navedite kakšno)	13
ne vem	4
Skupaj	35

Največ socialnih delavcev se je odločilo za odgovor, da bi sprejelo sodnikove razloge (15). Nihče ob taki odločitvi ne bi ostal indiferenten, češ da se ga stvar ne tiče oziroma se ne čuti odgovornega, prav tako pa nikomur ne bi bilo povsem prav. Le trije bi se čutili samo prizadete, velik delež strokovnjakov iz socialnih služb pa bi reagiral drugače (kar 13 respondentov). Le štirje se niso izjasnili o tem vprašanju.

Dokaj veliko število socialnih delavcev, ki bi sprejeli sodnikove razloge (15), ker bi - tako lahko sklepamo - upoštevali

argumente "močnejšega", najbrž kaže na določeno stopnjo konformnosti. To je bil v bistvu tudi pričakovan odgovor, še zlasti če upoštevamo, da raziskave ugotavljajo visoko stopnjo skladnosti med predlogi socialnih delavcev in odločitvami sodišč. Vendar se nam zdi, da je njihovo število manjše, kot bi lahko pričakovali.

Ob tem pa je bila nepričakovana argumentacija socialnih delavcev za navedena drugačna stališča.

Iz odgovorov socialnih delavcev, da bi reagirali drugače, kot je bilo predvideno v odgovorih, smo povzeli naslednje:

Č bi sodišče odločilo drugače, kot je sestavljalec skrbstvenega poročila sodišču predlagal, bi nekateri socialni delavci skušali na razne načine doseči skladno odločitev sodišča: s pogovorom s sodnikom o razlogih, z vztrajanjem pri svojem predlogu, ali pa bi skušali doseči enotnost že v pripravljalnem postopku. Nekateri so navedli, da bi sprejeli oziroma kritično razmislili o sodnikovih razlogih, ker bi utegnili biti upravičeni, nasprotno pa so drugi navedli, da bi bili prizadeti in celo ogorčeni, ker ukrep verjetno ne bi bil primerno izbran, še zlasti pa, če drugačna izbira ukrepa ne bi bila dovolj pojasnjena; nekateri socialni delavci so navedli, da bi sicer sprejeli odločitev sodišča, ki o stvari odloča, vendar pa bi obdržali in zagovarjali svoje mnenje; ob samem izvrševanju vzgojnega ukrepa bi nekdo poskušal z delom "kompenzirati", da ne bi mladoletnik trpel škode, drugi pa bi v primeru neuspeha ukrepa predlagal spremembo vzgojnega ukrepa.

Iz teh odgovorov smemo sklepati, da bi socialni delavci (oziroma drugi strokovnjaki iz socialne službe), ki sestavljajo skrbstvena poročila in predlagajo konkretne vzgojne ukrepe, le težko sprejeli drugačno odločitev sodišča. Še več, iz odgovorov sledi, da bi si mnogo na razne načine prizadevali, da bi uveljavili svoje stališče, pri čemer bi bili nekateri pripravljeni iti tudi precej daleč. Zdi se, da bi lahko drugačna izbira

vzgojnega ukrepa ali sankcije sploh, kot so jo delavci socialne službe v svojih poročilih predlagali, pomembno vplivala na kasnejši potek izvrševanja vzgojnega ukrepa in na odnos svetovalca, ki ukrep izvršuje, tako da samega vzgojnega ukrepa kot tudi do sodišča. Sodelovanje med obema organoma je lahko zaradi omenjenega "konflikta" okrnjeno, tako stanje pa bi v končni posledici seveda lahko škodilo tudi mladoletniku.

Tabela 7: Stališča socialnih delavcev o tem, kako bo postopal v konkretnem primeru socialni delavec, ki bo izvajal strožje nadzorstvo

Kako bo, po vašem mnenju, postopal socialni delavec, ki bo izvajal strožje nadzorstvo v opisanem primeru	Socialni delavci
--	------------------

ne glede na potek dogodkov bo sprejel odločitev sodišča in izvajal strožje nadzorstvo	24
---	----

prizadet bo, ker sodišče njegovega predloga ni upoštevalo in to bo slabo vplivalo na njegovo delo pri strožjem nadzorstvu	1
---	---

prosil bo, naj kdo drug izvaja ta vzgojni ukrep	3
---	---

drugače	7
---------	---

ne vem	-
--------	---

Skupaj	35
--------	----

Velika večina socialnih delavcev se je nekoliko v nasprotju s pričakovanji glede na odgovore pri prejšnjem vprašanju odločila za mnenje, da bo socialni delavec ne glede na potek dogodkov sprejel odločitev sodišča in izvajal strožje nadzorstvo (24 primerov). Le en anketiranec je menil, da bo izvajalec strožjega nadzorstva prizadet, ker sodišče njegovega predloga ni upoštevalo in bo to slabo vplivalo na njegovo delo pri strožjem nadzorstvu. Trije anketiranci so menili, da bo v takem pri-

meru socialni delavec prosil, naj vzgojni ukrep izvaja kdo drug. Sedem (izmed 35) pa se jih je odločilo za drugačen odgovor. V teh odgovorih sta dva menila, da bi v primeru neuspešnosti predlagala sodišču spremembo ukrepa, dva sta bila mnenja, da neskladnost med predlaganim in dejansko izrečenim vzgojnim ukrepom ne bi smela vplivati na osebno stališče svetovalca, eden pa bi skušal najti dogovor s sodiščem.

Veliko število odgovorov, da bi socialni delavec v opisanem primeru ne glede na potek dohodkov sprejel odločitev sodišča in opravljal vzgojni ukrep, je bilo pri tem vprašanju v nasprotju z odgovori pri prejšnjem vprašanju. Iz tega bi lahko sklepali, da bodisi ti odgovori ali pa odgovori na prejšnjega vprašanja niso bili povsem iskreni. Ni pa tudi izključeno, da se je prav pri odgovorih na ti dve vprašanji pokazala razlika med stališčem, ki so ga anketiranci pokazali, ko je šlo za bolj osebno zastavljeno vprašanje (o lastni reakciji v enakem primeru, kot je opisani) in ko je šlo za konkretno, vendar zanje le malo bolj oddaljeno stališče o tem, kako bi enaka situacija vplivala na nekoga tretjega.

4.4. Ocena izidov ankete

Tudi pri interpretiranju odgovorov na vprašanja o možnosti stigmatizacije oziroma negativnih posledic podatkov o socialnih poročilih, o ustreznosti predlogov glede vzgojnih ukrepov in o problemih skladne oziroma neskladne odločitve sodišča s predlogom v socialnem poročilu, moramo posebej opozoriti na omejeno veljavnost odgovorov zaradi majhnega vzorca anketirancev. Kljub tej omejitvi pa so izidi ankete vsaj nakazali, da obstajajo tudi v praksi nekateri problemi v zvezi z vprašanji, ki jih poraja sodelovanje socialnega dela v kazenskem postopku proti mladoletnikom. O njih so pisci doslej razpravljali le v zvezi z nekaterimi, predvsem teoretičnimi vprašanji (stigmatizacija, nadzorstvo), toda zdi se, da se jih je del praktičnih delavcev začel tudi zavedati.

Večinsko in pričakovano stališče anketirancev je bilo, da podatki iz socialnih poročil niso imeli negativnih učinkov. Tako stališče najbrž še ni mogoče razlagati tako, da se anketiranci tega občutljivega vprašanja ne bi zavedali. Morda bi ob tem smeli sklepati, da so si pri svojem delu prizadevali zmanjšati možne negativne stranske učinke in jim je to vsaj deloma tudi uspevalo.

Nepričakovano in manjšinsko stališče (6 socialnih delavcev, 1 sodnik, 1 javni tožilec) pa je izrecno zatrdilo, da so bile (v konkretnem primeru) mogoče tudi negativne posledice v zvezi s podatki v socialnih poročilih, bodisi za mladoletnika, bodisi za starše, ali pa za izvajanje vzgojnega ukrepa. To stališče smemo razlagati kot izraz bolj osveščenega in bolj kritičnega dojemanja vloge, ki jo lahko ima v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom socialna anketa.

Na določeno negotovost (s tem pa tudi možno dojemanje konfliktnosti vsebine socialne ankete) kaže tudi dejstvo, da se šest anketirancev ni moglo odločiti za pozitiven ali negativen odgovor.

Stališča o ustreznosti vzgojnih ukrepov, kakor so jih predlagali sestavljalci socialnih poročil, so kazala na dokajšnjo usklajenost mnenj različnih strokovnjakov, ki sodelujejo v kazenskem postopku. To bi lahko pomenilo, da so imeli socialni in pravosodni delavci glede kazenskopravnega obravnavanja mladoletnikov enako "filozofijo": poglobitni smoter tega obravnavanja je prevzgojno prizadevanje. Anketa ni eksplicitno iskala odgovor na kočljivo vprašanje, ali naj socialno poročilo sploh vsebuje tudi predlog za odločitev sodišča in kakšen naj bo ta predlog. Toda če smemo sklepati po tem, da so vsi anketiranci brez pomisleka sprejeli stališče, ki je bilo implicitno vsebovano v opisanem primeru in v samih vprašanjih, namreč, da naj socialna anketa obsega tako poročilo, kot tudi predlog za uporabo

konkretne sankcije, ker so ga socialna poročila namreč vsebovala, potem se zdi, da so anketiranci izhajali iz stališča, da je oblikovanje takega predloga ustrezno.

Obravnavana problematika pa nakazuje pomembna vprašanja o skladnosti med predlogom v socialni anketi in odločitvijo sodišča. Med praktiki je sicer jasno, kdo je dominus litis v kazenskem postopku proti mladoletnikom - to funkcijo odkrito pripisujejo sodišču. Zato je bilo pričakovano (in tudi večinsko - 24) stališče, da bi socialni delavci sprejeli odločitev sodišča in izrečeni vzgojni ukrep ne glede na prejšnje razlike v stališčih o vzgojnem ukrepu tudi izvajali.

Verjetno pa so bila pristnejša in bolj osebna tista stališča (skupaj 11 odgovorov), ko so socialni delavci odgovorili, da bi bili prizadeti (1), da bi se dogovorili, naj vzgojni ukrep izvaja kdo drug (3), ali pa so imeli drugačna stališča (7). Ta skupina anketiranih socialnih delavcev je - tako se zdi - izrazila stališče, da po vsej verjetnosti od sodišča pričakujejo odločitev, kakršno so predlagali. Tudi o svojem strokovnem poročilu in mnenju oziroma predlogu so menili, da je strokovno ustrezno in mladoletniku v korist. Anketirane socialne delavce bi drugačna odločitev prizadela tudi do take mere, da bi bili pripravljeni dodatno argumentirati svoje poročilo in odločitev; posamična stališča so pokazala, da bi, če se organi kazenskega postopka z njihovimi argumenti ne bi strinjali, svoje preperečanje uveljavili (poleg legalnih načinov, ki so sicer v pretežni večini) tudi tako, da bi obšli odločitev sodišča.

Morda pa trditev, da so ti socialni delavci dojeli svojo vlogo v kazenskem postopku proti mladoletnikom kot enakovredno ostalim udeležencem in da so tudi svoj prispevek k odločitvi pojmovali kot enakovreden, ni preveč smela. Morda je tudi to pot, da se socialno delo kot stroka pomembneje uveljavlja na tem področju. Sestavljenost teh odnosov pa terjaja tudi vse večjo osveščenost in znanje vseh udeležencev o teh odnosih.

O p o m b e

- ¹ Carić, n.d., s.1979
- ² Stevanović, Č.: Veštačenje u krivičnom postupku, Savremena administracija, Beograd 1976, s. 65
- ^{2a} Drugačno mnjenje zastopa T.Vasiljević, Komentar ZKP, Beograd 1977, 471. člen s.549. Glede kriminološke ekspertize nasploh prim. 9. Kobe: Upoznavanje ličnosti učiniona krivičnog dela, JRKK 211964, 4, s.435.464, zlasti s 442 in s.456. Za kritično oceno pa prim K.Vodopivec: Kriminološka ekspertiza - da ali ne, RKK 25/1974, 2, 75-84
- ³ Šelih, A.: Sodelovanje strokovnjakov pri obravnavanju mladinskega prestopništva, Pravnik 29/1974-1-3, s.77 in 78
- ⁴ Hirjan, Singer, Maloletnici u krivičnom pravu, s.396
- ⁵ Skaberne, Vodopivec, Skalar, Uderman: Analiza in uspešnost izvajanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani 1967, Publikacija št. 14, s 127
- ⁶ Šlih, A. nav. delo, s.72
- ⁷ Vodopivec, Kobal, Bavcon, Skalar: Kriminologija I. dio, Narodne novine Zagreb 1966, s.109
- ⁸ Vodopivec, K.: Vloga poročil socialno varstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom, RKiK 25/1974/1
- ⁹ Perry, F.G.: Reports for Criminal Courts, Owen Wells, Ikley, Yorkshire 1979, s.90 in nasl.
- ¹⁰ prav tam, s. 85
- ¹¹ prav tam, s.88

- 12 Glej npr. Vodopivec in soavt.: Kriminologija, I. dio, Zagreb, 1966, s.109 Skeledžija Božo: Metodika socialnog rada na pojedinačnom slučaju, Zagreb 1969 (skripta) Zbirka pomoćnih udžbenika za socijalni rad, s.119
- 13 Hirjan-Singer, nav. delo, s.395
- 14 Perry, nav. delo. s. 107
- 15 Perry, nav. delo s.95
- 16 Šelih, nav. delo, s.72
- 17 prav tam
- 18 Šelih, n.delo, s.
- 19 Perry, nav. delo, s.105
- 20 Nekoliko drugačen podatek, ki pa se nanaša le na eno raziskavo, navajata Hirjan-Singer, n.d., s.389
- 21 Vodopivec: Vloga poročil, RKiK 25/1974, 1, s.9

5. Nekatera vprašanja poklicne skrivnosti socialnega delavca

5.1. Deontološke posebnosti poklicne skrivnosti socialnega delavca

V današnjih razmerah se zdi skoraj samo po sebi razumljivo, da obstajajo nekateri poklici, katerih izvrševanje že na prvi pogled povezujemo z dolžnostjo nosilcev teh poklicev, da tisto, kar so izvedeli pri njegovem opravljanju, varujejo kot skrivnost. Poklici, kot so npr. zdravnik, odvetnik in še posebej zagovornik so se do danes jasno oblikovali kot poklici, ki nujno in brezpogojno temeljijo na zaupanju med nosilcem poklica in njegovo stranko; takšna poklicna podoba je dobila svoj izraz na eni strani v določilih poklicnega deontološkega kodeksa teh poklicev, na drugi strani pa tudi v pravnih normah, ki predstavnikom teh poklicev nalagajo dolžnost varovati kot skrivnost to, kar izvejo pri opravljanju poklica, nekaterim izmed njih pa dajejo tudi pravico, da zaradi tega ne izpovedo kot priče na sodišču, bodisi da velja zanje prepoved zaslišanja kot priče bodisi da imajo pravico odkloniti pričevanje.¹

Kot razloge za dolžnost varstva poklicne skrivnosti navajajo tri poglavitne okoliščine.² Družbeni interes se kaže v tem, da se z dolžnostjo varovanja poklicne skrivnosti večja ali utrjuje občutek varnosti človeka. Pri tem gre za poseben, zelo ozek vidik človekove varnosti, saj se nanaša na občutek varnosti v zasebnem življenju. V današnjem svetu, kjer se z različnimi splošnimi ali strokovnimi posegi pogosto posega v človekovo osebno, družinsko in intimno področje je zagotavljanje varnosti še kako pomembno.

Posamezni interes, ki narekuje dolžnost varstva poklicne skrivnosti, obstaja v tem, da se varuje pravica do zasebnosti kot ena temeljnih pravic in svoboščin, ki ima tako individualno kot družbeno sestavino, varovanje te pravice pa pomeni pomembno splošno družbeno in posamezno človekovo vrednoto.³ Dolžnost varovanja poklicne skrivnosti pa je končno tudi v interesu teh poklicev, saj je eno izmed splošnih pravnih zagotovil za to, da bi bilo mogoče ta poklic izvrševati koristno za družbo, za tistega, ki naj mu takšen poklic zagotavlja pomoč, pa tudi za to, da lahko nosilci takšnega poklica to pomoč dejansko izvršujejo.

V sodobnem svetu pa se ob poklicih, ki jih, lahko bi rekli, že dolgo vrsto let štejejo za take, da zahtevajo posebno zaupno razmerje med mandatarjem in mandantom, pojavljajo tudi novi, katerih poklicno delo tudi pogosto posega v zelo osebna, intimna področja človekovega življenja in za katerih delovanje je tudi potrebno zaupanje med nosilcem poklica in njegovo stranko. Sem sodijo zlasti psihologi in socialni delavci. Vendar pri teh poklicih dolžnost varstva poklicne skrivnosti ni oblikovana ali določena tako jasno in določno, da bi ne zbujala nobenih razmišljanj, razprav, različnih mnenj ali celo dvomov. V obeh primerih gre za predstavnike takih ved, ki so relativno mlade - še zlasti, če jih primerjamo s takimi strokami, kot sta medicina ali pravo - in še v mnogih pogledih neizoblikovane.

Ker se ukvarjamo z vprašanji socialnega dela, se bomo pri razčlembi nekaterih odprtih vprašanj omejili le na stroko in le na socialnega delavca kot njenega predstavnika.

Socialni delavec opravlja danes pri nas vrsto zelo različnih opravil in dela na zelo različnih področjih. Nekatera

izmed teh področij so manj občutljiva za vprašanja poseganja v zasebno področje človeka, nekatera pa so takšna, da v njih socialni delavec pretežno opravlja svoj poklic tako, da je v stalnem in zelo tesnem stiku z najbolj osebnimi in najbolj zasebnimi vprašanji svoje stranke. Tako obstajajo razlike med socialnim delavcem, ki dela v kadrovski službi kakšne urejene delovne organizacije, in socialnim delavcem, ki dela na področju kazenskega pravosodja za mladoletnike (ali na istem področju s polnoletnimi). Posebnost dela socialnega delavca je torej med drugim v tem, da se na nekaterih delovnih področjih ukvarja z vprašanji, ki so nadvse zasebne narave in pogosto tudi skrivnosti, obstajajo pa tudi taka področja dela, kjer se taka vprašanja porajajo v manjši meri. Torej zaupno razmerje med socialnim delavcem in stranko ni na vseh področjih enako.⁴

Naslednje vprašanje, na katero smo opozorili v pregledu teoretičnih stališč in empiričnih raziskav o vlogi socialnega dela zlasti na ožjem področju, pa je vsaj mešanje - če ne že konfliktnost - dveh funkcij, ki ju socialni delavec izvršuje. Socialni delavec pogosto izvršuje takšno dejavnost, ki ima včasih zunanje znake, včasih pa vsebino družbenega nadzorstva. Stranka ne izbere socialnega delavca po svojem preudarku in odločitvi, temveč ji je, kot pravijo, "dodeljen", oziroma so stranke "dodeljene" socialnemu delavcu. Socialni delavec je tudi za ljudi, s katerimi dela predstavnik države, družbe, oblasti, institucije, v kateri dela, in takšno dojemanje postavlja oba, socialnega delavca in človeka, s katerim dela, v poseben položaj.⁵

Ta položaj se kaže najbrž najbolj izrazito pri vprašanju, ali med njima pride do zaupnega razmerja in kako do nje-

ga pride. Takšnega razmerja vsaj v večini primerov ni že na samem začetku in ne obstaja kar samo po sebi. Zaupanje stranke do socialnega delavca je stvar notranjega razvoja njunih medsebojnih odnosov. Do takšnega razmerja lahko postopoma pride, najbrž pa bi bilo iluzorno pričakovati, da bi se oblikovalo v vseh primerih.

Vprašanje je tudi, ali stranka takšno razmerje sploh pričakuje. Če ga ne, potem tudi ne pričakuje, da bo socialni delavec varoval kot skrivnost to, kar mu bo zaupala in ni izključeno - najbrž smemo reči, da je celo verjetno - da bo zato njeno zaupanje manjše.

Vse to pa postavlja vprašanje, kako določiti dolžnost varstva poklicne skrivnosti socialnega delavca, v posebno luč. Postavlja se namreč vprašanje, kako pravo ureja in kako bi moralo normativno urediti to področje, ki se kaže po vsebinski plati kot večplastno in okrog katerega se vrti precej odprtih vprašanj.

5.2. Pojavne značilnosti poklicne skrivnosti socialnega delavca in dolžnosti njenega varstva

Socialni delavec, ki je pri opravljanju svojega poklica izvedel za kakšno skrivnost, se lahko znajde glede dolžnosti njenega varstva v zelo različnih položajih. Poskusili bomo razčleniti, kakšni so in kakšne možnosti ima socialni delavec, da bi ravnal v skladu s temeljnimi deontološkimi pravili svoje stroke, hkrati pa tudi v skladu s pravnimi pravili.

Deontološka ^{5a}, vse pogostejše pa tudi pravna pravila nalogajo socialnemu delavcu dolžnost, da skrivnost, za katero je izvedel pri opravljanju svojega poklica, ne raz-

krije neupravičeno. Lahko gre za skrivnost, ki mu jo je upravičenec skrivnost zaupal, ali pa je zanjo izvedel na kakšen drug način, toda pri opravljanju poklica. Ob tem se kot eno prvih zastavlja vprašanje, kako mora ravnati socialni delavec pri varstvu te skrivnosti v razmerju do tretjih oseb, ki so povezane z njim ali pa z osebo, ki mu je skrivnost zaupala.

V naših razmerah opravlja socialni delavec svoje delo kot delavec organa socialnega skrbstva (navadno centra za socialno delo). Vprašanje je, ali je socialni delavec dolžan poklicno skrivnost razkriti vodji tega organa in ob kakšnih pogojih. Ta dolžnost praviloma ne obstaja in zato mora socialni delavec tudi svoje izjave, poročila in stališča v zvezi s konkretnim primerom oblikovati tako, da v njih niti v razmerju do vodje službe niti v razmerju do drugih zaposlenih ne krši varstva skrivnosti, za katero je izvedel pri opravljanju poklica.

Druga skupina t.im. "tretjih oseb" pa so lahko tisti, ki so povezani z osebo, za katere skrivnost gre. Do tega pride takrat, kadar socialni delavec izve za kakšno dejstvo, ki se tiče skrivnosti glede otroka ali mladolenika. Vprašanje je, ali bi ne bilo bolje to sporočiti njegovim staršem, vzgojiteljem, učiteljem ali delodajalcem. To so primeri, na katere ni mogoče dati trdnega, enkrat za vselej veljavnega odgovora in pri katerih bo moral socialni delavec sam iskati merila za svoje poklicno ravnanje v skladu s pravili svoje stroke, ki se kot eno glavnih načel narekuje upoštevanje tistih, s katerimi dela.

Drugače kot v teh primerih pa se zastavlja vprašanje dolžnosti varovanja poklicne skrivnosti za socialnega delavca takrat, kadar po nalogu kakšnega organa (praviloma sodišča, toda ne samo kazenskega) opravlja opravila, ki bi

jih lahko skupno označili kot zbiranje podatkov za pripravo poročila. V praksi je to najpogostejše skrbstveno poročilo v kazenskem postopku proti mladoletnikom, lahko pa je npr. tudi poročilo, ki posreduje mnenje o tem, kateremu izmed zakoncev, ki se razvezujeta, pripadata varstvo in vzgoja njunih otrok. V strokovni literaturi poudarjajo, da socialni delavec v takih primerih opravlja svoje delo po nalogu sodišča in je torej dolžan posredovati vsa dejstva in vse okoliščine, za katere je izvedel, torej tudi tiste, ki predstavljajo skrivnost, za katero je izvedel pri opravljanju poklica.⁶ Ob tem pa opozarjajo na dvoje: socialni delavec je prav zaradi tega, ker izvršuje neke vrste sodni nalog, dolžan v vsakem pismenem izdelku posebej paziti na to, da ravna v skladu z deontološkimi pravili svoje stroke, da torej tudi s poročanjem morebitnih skrivnosti, ki jih sporoča, ne prizadene ali pa le v čim manjši meri, tistega, na katerega se nanaša. Če pa gre za skrivnost, ki ni relevantna za vprašanja, glede katerih je poročilo pripravljal, je ni dolžan navesti. Naslednja možnost, ki jo daje pravo za to, da bi skrivnost v takih primerih ostala znana le tistim, ki so upravičeni seznaniti se z njo, pa je tajnost takih postopkov in glavne obravnave.⁷

Posebno vprašanje so poročila, ki jih socialni delavec pripravlja za sodišče v času, ko se kakšen ukrep, ki ga je sodišče izreklo, izvršuje. Tu gre predvsem za vzgojne ukrepe izrečene mladoletnikom, posebej tiste, katerih izvrševanje je v celoti zaupano socialni službi. Pri tem delu, ki je dolgotrajnejše, se lahko pojavi pri mladoletniku napredek, nato pa temu sledi nazadovanje, dvigi in padci se pri tem pogosto izmenjujejo. V svojih poročilih mora socialni delavec postaviti mejo med tistim, o čemer bo poročal in kar šteje za bistveno in onim, o čemer ne bo poročal, ker je nebistveno ali manj pomembno. Ta merila se morajo ravnati po deontoloških pravilih stroke in morajo biti načeloma tudi v sozvočju s pravnimi obveznostmi, ki so naložene vsakemu socialnemu delavcu še posebej.

Socialni delavec je pri svojem delu, zlasti v zvezi z delinkventno mladino, še prav posebej izpostavljen takrat, ko izpove pred sodiščem. Pri tem moramo ločiti med primer, ko je socialni delavec zaslišan glede dejstev in okoliščin, za katere je izvedel in ki so mu bile dostopne kot socialnemu delavcu, in takšnimi dejstvi in okoliščinami, za katere je izvedel sicer pri opravljanju svojega poklica, ki pa so bile znane tudi drugim. Sodne odločbe v nekaterih državah kažejo, da so sodišča socialnemu delavcu praviloma odrekala pravico, da bi odklonil pričevanje, kadar bi moral izpovedati kot priča. Toda socialni delavec, ki je zaslišan kot predstavnik skrbstvenega organa o dejstvih in okoliščinah, ki so pomembne za odločitev in za katere je izvedel pri opravljanju svojega poklica, ima možnost, da svojo izpovedbo oblokuje tako, da ne bo ali pa bo v čim manjši meri pomenila tudi razkrivanje skrivnosti, za katere je izvedel. V zadnjih letih pa so sodišča prav pri vrednotenju odklonitev izpovedb socialnih delavcev ponekod stopila korak dlje od tega, kar se je dotlej štelo za dovoljeno.⁸ V ZR Nemčiji je o tem vprašanju leta 1972 odločalo zvezno ustavno sodišče in ob konkretnem primeru sicer ugotovilo, da je določba par. 53 zakonika o kazenskem postopku, ki limitativno našteva poklice, glede katerih velja dokazna prepoved, v skladu z ustavo. To pomeni, da socialni delavec ne sodi med take poklice in torej nima pravice odkloniti pričevanja. Vendar pa je zvezno ustavno sodišče le dopustilo možnost, da lahko tudi za druge poklice (torej tudi za socialnega delavca) izhaja omejitev dolžnosti pričevanja neposredno iz določb ustave v posameznem primeru, izjemoma in pod zelo strogimi pogoji. To torej pomeni, da bi pravo v konkretnih, izjemnih primerih socialnemu delavcu lahko dalo pravico odkloniti pričevanje, če bi moral s tem razkriti poklicno skrivnost, pravico torej, ki jo uživa pri nas v kazenskem postopku le zagovornik in tisti, ki varuje uradno ali vojaško skrivnost, v nekaterih drugih pravnih sistemih pa tudi predstavniki

nekaterih drugih poklicev. Tudi francoska sodna praksa se je (leta 1978) zavzela za stališče, da je v posameznih primerih dopustno, da socialni delavec odkloni pričevanje zaradi varstva poklicne skrivnosti, s čimer je dala dolžnosti socialnega delavca, da takšno skrivnost varuje, velik pomen in težo.⁹

Pri socialnem delu, pa tudi na drugih področjih dela z ljudmi, se v zvezi z dolžnostjo varovanja poklicne skrivnosti pojavlja še drugo vprašanje. Povezano je z dejstvom, da danes številni strokovnjaki, ki delajo z ljudmi, delajo v skupini. Skrivnost, ki jo je doslej upravičenec skrivnosti zaupal le eni osebi, postane na ta način skrivnost vse skupine, postane deljena. Nastane vprašanje, ali so vsi člani takšne skupine (ne glede na svoj poklic) dolžni varovati to skrivnost kot poklicno skrivnost in ali je posamezni član takšne skupine, ki je sam izvedel za takšno skrivnost, dolžan posredovati to skrivnost vsem ostalim, ali pa jo je - zaradi dolžnosti varstva - dolžan zadržati zase.¹⁰

Poseben vidik tega vprašanja se pojavi pogosto takrat, ko pri izvrševanju posameznih nalog s socialnimi delavci sodelujejo prostovoljni sodelavci. Tako postanejo sodelavci socialnega delavca, to pa mu nalaga dolžnosti v zvezi z njihovim delom nasploh, v zvezi s pomočjo, ki jim jo je dolžan nuditi, in v zvezi z nadzorovanjem njihovega dela. V obeh primerih gre za deljeno skrivnost, čeprav ne gre za povsem enake situacije. Sodelavci strokovne skupine so namreč med seboj enakopravni, praviloma vsak izvršuje svojo poklicno funkcijo in prispeva svoj poseben delež k delu celote. Zato je v tem primeru najbrž upravičeno, da jim v zvezi z morebitno skrivnostjo naložimo tudi enako obveznost, namreč obveznost varovati poklicno skrivnost.

Ta dolžnost pa tistega, ki je sam izvedel za kakšno takšno skrivnost obvezuje, da je ne posreduje drugim članom skupine, razen če to ni nujno potrebno zaradi nalog, ki jih izpolnjuje strokovna skupina.

Ko gre za sodelovanje prostovoljcev, je položaj drugačen, saj prostovoljca, kljub temu, da je prevzel nekatere dolžnosti na področju, ki ga sicer opravlja socialni delavec, vendar ne moremo šteti za povsem enakovrednega pri izvrševanju poklicnih nalog; niti ko gre za njegove pravice, ki jih je prevzel, niti ko gre za njegove dolžnosti. Delo, ki ga opravlja, ni njegov poklic in zato ga poklicna dolžnost varovanja skrivnosti ne more vezati. To nalaga socialnemu delavcu, ki ga pri delu vodi, odgovorno nalogo. Zaupa mu lahko le tiste skrivnosti, ki jih mora vedeti, da bi svojo nalogo lahko čim uspešneje opravil. Seveda pa ni izključeno, da prostovoljni sodelavec pri svojem delu tudi sam izve za kakšno skrivnost, bodisi da mu jo zaupa tisti, s katerim dela, ali pa izve zanjo na kakšen drug način, ki pa je v zvezi z opravljanjem prostovoljne dejavnosti. Menim, da je v teh primerih upravičeno, da deontološko normo vedenja, ki nalaga varstvo skrivnosti, za katero je socialni delavec izvedel pri opravljanju svojega poklica, razširimo tudi na prostovoljnega sodelavca.

Kot zadnje naj omenimo še situacijo, ki jo socialni delavec lahko občuti kot najbolj obremenjujočo. Gre za primer, ko socialnemu delavcu stranka sama (v praksi je to verjetno najpogostejše mladoletni prestopnik, ali pa sicer mladoletnik, ki je pod varstvom socialnega delavca) zaupa, da je izvršila kaznivo dejanje. Nasprotje med pomočjo kot glavno vsebino socialnega dela in nadzorstvom, ki se ji na nekaterih področjih dela pridružuje, postane tukaj najbolj izrazito in doseže svoj vrhunec. Precep, v katerem

se lahko znajde socialni delavec, pa je v bistvu dvojen: rešiti mora dilemo, ki jo ima kot vsakdo drug, ki bi izvedel za to, rešiti pa mora tudi svojo posebno poklicno dilemo - kako uskladiti svojo poklicno, v pomoč naravnano dejavnost in dolžnost prijaviti kaznivo dejanje, za katero je izvedel pri opravljanju poklica.

5.3. Pravni vidiki dolžnosti varovanja poklicne skrivnosti socialnega delavca

Pri urejanju varstva poklicne skrivnosti se stikajo pravila več disciplin, ki vsaka s svojimi merili vrednoti in ocenjuje dolžnost tistega, ki mora poklicno skrivnost varovati, in išče ter določa merila, po katerih dovoljuje kršitev te dolžnosti.

Ta merila s strokovnega, poklicnega vidika opredeljujejo deontološka pravila. Kot etična pravila, ki so prelita v pravila stroke, določajo okvire obveznega, dovoljenega in prepovedanega v okviru te stroke, ne da bi obsegala tudi takšne sankcije, s kakršnimi razpolaga pravo, ki temelji na prisilno izvršljivi normi.

Pravo, še posebej pa kazensko pravo, postavlja okvire prepovedanega in opredeljuje okvire kriminalnega; vendar prav na področju varstva poklicne skrivnosti meja med enim in drugim ni povsem jasno in trdno določena, temveč je v zadnji konsekvenci v nekaterih primerih njeno določanje prepuščeno oceni tistega, ki je dolžan skrivnost varovati.

Temeljna dolžnost, ki jo pravo posredno določa pri vsaki poklicni skrivnosti, tudi pri poklicni skrivnosti social-

nega delavca, je dolžnost varstva te skrivnosti. Neupravičeno kršitev tega varstva, neupravičeno izdajo te skrivnosti, pravo inkriminira. Pri nas se je dolžnost varstva poklicne skrivnosti šele pred kratkim razširila tudi na poklicno skrivnost socialnega delavca. Šele kazenski zakon SRS je dolžnost varstva poklicne skrivnosti izrecno določil tudi za socialnega delavca in psihologa, čeprav je res, da je že pred tem obstajala možnost, da se ga obravnava kot drugo osebo, ki izve za skrivnost pri opravljanju svojega poklica (72. člen KZ SRS).

V večini pravnih sistemov določena dolžnost varstva poklicne skrivnosti pa ni absolutna; pa tudi iz te dolžnosti izpeljani sistem dokaznih prepovedi, ali vsaj pravice priče, da odkloni pričevanje, v kazenskem procesnem pravu ni povsem usklajen z obsegom dolžnosti varovati poklicno skrivnost. ¹¹

Pri dolžnosti varstva poklicne skrivnosti sta si namreč lahko v navzkrižju splošni interes ali interes koga drugega, v imenu katerih se zahteva razkritje skrivnosti, in posamezni interes tistega, čigar skrivnost se varuje. Vprašanje splošnega interesa je sicer dokaj zapleteno in nikakor ni mogoče brez pridržkov reči, da interes posameznika ne obsega tudi dela splošnega interesa, saj so - v naših družbenih razmerah pa še posebej - oboji interesi medseboj tesno prepleteni in tudi odvisni drug od drugega. Kljub temu spoznanju pa kazensko pravo vendarle nalaga varovalcu skrivnosti, da svojo dolžnost varstva skrivnosti prekrši, če gre za primer, ko je splošni interes pretežnejši, ali se vsaj šteje, da je takšen. Taka zahteva postavlja tistega, ki je zavezan k varstvu skrivnosti, gotovo v težak položaj, v katerem mora sam oceniti težo in pomen teh interesov

ter se v skladu s to oceno tudi odločiti, ali naj poklicno skrivnost razkrije ali ne.

Primeri, ko se šteje, da je splošni interes posebej poudarjen, so zlasti primeri, ko se skrivnost, za katere varstvo gre, nanaša na kaznivo dejanje in pa primeri, ko je treba s pomočjo sicer zavarovane skrivnosti ugotoviti materialno resnico v kazenskem postopku.

Ko gre za kazniva dejanja, pravni sistemi v različnem obsegu, vendar pa dokaj dosledno, vsakomur nalagajo dolžnost prijave kaznivih dejanj. KZ SRS nalaga takšne dolžnosti v treh primerih. Vsakdo, ki ve, da se kaznivo dejanje, za katero je predpisana kazen petih let zaporu ali hujša kazen, pripravlja, ga je dolžan prijaviti. Če ga takrat, ko se ga je še dalo preprečiti, ne naznani, predpisuje kazenski zakon SRS za takšno opustitev kazni zaporu do enega leta (1. odst. 206. člena KZ SRS). Pogoji za kaznivost takšne opustitve je - poleg splošnih pogojev - to, ali je bilo kaznivo dejanje poskušeno ali dokončano.

Poleg te pa kazenski zakon v zvezi s prijavo kaznivega dejanja nalaga še dolžnost, da tisti, ki ve za storilca kaznivega dejanja, za katero se sme izreči smrtna kazen, ali kdor samo ve, da je bilo tako kaznivo dejanje storjeno, takšnega storilca ali takšno kaznivo dejanje prijaviti, če je od take ovadbe odvisno, da se storilec ali dejanje pravočasno odkrijeta (1. odst. 207. člena KZ SRS). Kazen, predpisana za tovrstno dejanje je zapor do treh let.

Oba doslej navedena primera sta za vprašanja varstva poklicne skrivnosti verjetno v sedanjih razmerah manj pomembna, ker se le redko primeri, da se poklicna skrivnost, ki jo

je predstavnik določenega poklica dolžan varovati, naša na kaznivo dejanje, ki se šele pripravlja, oziroma na takšno hudo kaznivo dejanje. Prav zaradi teže kaznivega dejanja pa je manjša tudi verjetnost, da bi tisti, ki mora skrivnost varovati, ne mogel presoditi, kateri interes je pretežnejši in bi mu ta presoja povzročala težave pri odločitvi. Če gre za kaznivo dejanje, ki se pripravlja, ima tisti, ki je dolžan skrivnost varovati, tudi več možnosti, da izvršitev dejanja prepreči.

Kazenski zakon SRS pa razširja področje prepovedanega pri dolžnosti prijave kaznivih dejanj, ko gre za uradne ali odgovorne osebe. Takšni osebi namreč nalaga dolžnost, da prijavi kaznivo dejanje, za katero je izvedela pri opravljanju službe, če gre za kaznivo dejanje, za katero se sme po zakonu izreči kazen petih let zapor ali hujša kazen, storilec pa se preganja po uradni dolžnosti (2. odst. 207. člena KZ SRS). Uradna ali odgovorna oseba, ki vedoma opusti to dolžnost, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do treh let. Za opustitev ovadbe takega dejanja se poleg nekaterih kategorij sorodnikov ne kaznujeta tudi zagovornik storilca, njegov zdravnik ali spovednik (3. odst. 207. člena KZ SRS). Ob teh inkriminaciji je treba povedati, da je obseg prepovedanega dokaj širok, saj so pri taki opustitvi obsežena tista kazniva dejanja, pri katerih je kot najvišja kazen predpisana kazen zapor petih let, to pa je npr. kaznivo dejanje tatvine ali kaznivo dejanje odvzema motornega vozila. Ti kaznivi dejanji sta pri mladoletnikih posebno pogosti.

S tem v zvezi pa je treba rešiti vprašanje, ali je mogoče socialnega delavca šteti za uradno osebo, kakor jo opredeljuje kazenski zakon SRS (1. odstavek tč. c) 45. člena). Le-ta med drugim določa, da je uradna oseba tudi "....

pooblaščenca oseba v organizaciji združenega dela ali kakšni drugi družbeni pravni osebi, ki ji je z zakonom ali kakšnim drugim predpisom, izdanim na podlagi zakona zaupano izvrševanje javnih pooblastil, ko opravlja določene dolžnosti v okviru teh pooblastil".

Položaj socialnega delavca je, če ga presojava v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom ali pa v času izvrševanja kazenskih sankcij proti mladoletnikom, glede na merila za pojem uradne osebe različen. V času pripravljalnega postopka dela namreč po nalogu sodnika za mladoletnike in za sodišče pripravlja skrbstveno poročilo. Izvrševanje javnih pooblastil torej v tej fazi ni zaupano neposredno socialnemu delavcu, temveč jih opravlja po nalogu sodišča. Zato bi smeli v teh primerih reči, da ni uradna oseba.

Pri izvrševanju vzgojnih ukrepov proti mladoletnikom, posebej še pri strožjem nadzorstvu organa socialnega skrbstva, pa je socialni delavec kot svetovalec povsem samostojen. Kazenski zakon SRS in zakon o izvrševanju kazenskih sankcij mu dajeta vrsto pooblastil ter mu nalagata, da skrbi za mladoletnikovo šolanje, zaposlitev, izločitev iz okolja, ki bi nanj škodljivo vplivalo, za potrebno zdravljenje in za ureditev razmer, v katerih živi (3. odst. 14. člena KZ SRS). Pri izvrševanju teh nalog socialni delavec neposredno izvršuje javna pooblastila, to pa mu daje tudi naravo uradne osebe.

V skladu s tem bodo tudi njegove dolžnosti v zvezi z dolžnostjo naznanitve kaznivih dejanj različne - širše bodo torej v tisti fazi obravnavanja mladoletnika, ko se izvršuje vzgojni ukrep.

Kazensko pravo nalaga poleg teh dolžnosti, katerih kršitve so inkriminirane kot kazniva dejanja, še nadalnje obveznos-

ti v zvezi s prijavljanjem kaznivih dejanj. Zakon o kazenskem postopku določa namreč obveznost prijavljati kazniva dejanja kot posebno dolžnost delovnih organizacij, kot posebno dolžnost delovnih ljudi in kot posebno dolžnost občanov pri uresničevanju družbene samozaščite (1. in 2. odst. 148. člena in 149. člen ZKP). V skladu s temi določbami so dolžni vsi državni organi, organizacije združenega dela in druge samoupravne organizacije in skupnosti naznaniti kazniva dejanja, ki se preganjajo po uradni dolžnosti, če so o njih obveščeni, ali če kako drugače zvedo zanje.

Delovni ljudje v teh organih in organizacijah so dolžni naznaniti kazniva dejanja, s katerimi se povzroča škoda družbenim sredstvom, ali se zlorablja delovna ali uradna dolžnost. Končno so občani dolžni naznaniti kazniva dejanja, za katera se storilec preganja po uradni dolžnosti.

Na tem mestu se ne moremo spuščati v oceno smotrnosti, pa tudi upravičenosti tako široko postavljenih okvirov dolžnosti naznanjanja kaznivih dejanj in možnih posledic, ki jih to lahko ima za življenje ljudi, za varstvo nekaterih njihovih zelo osebnih vrednot in končno tudi za ustvarjanje sistema družbenih vrednot nasploh. Poleg tega moramo ob tako razvejani paleti dolžnosti za prijavljanje kaznivih dejanj upravičeno poudariti, da veliko število pravnih zapovedi in prepovedi pogosto vodi k temu, da ni mogoče spolnjevati vseh med njimi, temveč le tiste, ki jih ljudje ocenijo kot najbolj temeljne in najpomembnejše. Opozoriti bi želeli še na to, da se te obveznosti nanašajo na široke kategorije institucij in posameznikov, med katerimi seveda tisti, ki so dolžni varovati poklicno skrivnost, ne pomenijo posebne kategorije; te določbe namreč veljajo tako zanje kot za vsakogar drugega. Prav tako je treba dodati, da nespoštovanje teh dolžnosti samo zase ni kaznivo dejanje; mnenja o tem, ali gre za pravno ali samo za moralno obveznost, pa so v teoriji deljena.¹²

Med procesnimi določbami, ki se tudi lahko nanašajo na osebe, ki so dolžne varovati poklicno skrivnost, je treba omeniti še tiste, ki urejajo dokazne prepovedi in pravico odklonitve pričevanja (226. in 227. člen ZKP). Dokazna prepoved, da ne sme biti zaslišan kot priča, velja za tistega, ki bi s svojo izpovedbo prekršil dolžnost varovanja uradne ali vojaške skrivnosti, dokler ga pristojni organ ne odveže te dolžnosti, in za obdolženčevega zagovornika o tem, kar mu je obdolženec zaupal kot svojemu zagovorniku, razen če obdolženec sam zahteva njegovo zaslišanje. Dolžnosti pričevanja je oproščen (poleg nekaterih drugih kategorij prič, zlasti sorodnikov) verski spovednik. Zaradi popolnosti je treba še omeniti, da lahko vsaka priča odkloni odgovor na posamezno vprašanje, če je verjetno, da bi s tem spravila sebe ali svojega bližnjega sorodnika v hudo sramoto, v znatno materialno škodo ali pa v kazenski pregon (229. člen ZKP).

Med privilegiranimi pričami, ki so lahko oproščene dolžnosti pričevanja, torej lahko odklonijo pričevanje, ni predstavnikov več poklicev, ki jim kazenski zakon izrecno nalaga dolžnost varovati poklicno skrivnost - to so zdravniki, odvetniki (razen zagovornika), socialni delavci in psihologi. Torej je kazensko pravo tam, kjer nalaga dolžnosti varstva poklicne skrivnosti širše kot tam, kjer daje nekaterim vrstam prič posebne pravice v zvezi z ugotavljanjem materialne resnice v kazenskem postopku. Splošni interes, ki se kaže ravno v zahtevi, da je treba ugotoviti dejansko stanje kaznivega dejanja in materialno resnico ob konkretnem kaznivem dejanju, je pri teh določbah najmočnejše poudarjen in v konkretni zakonski rešitvi nadvlada interes posameznika za varstvo skrivnosti, pa tudi interes poklica za varstvo te iste skrivnosti kot poklicne skrivnosti.¹³

Takšne zakonske določbe so z vidika varstva poklicne skrivnosti lahko sporne, saj predstavnike različnih poklicev na eni strani zavezujejo k varstvu skrivnosti, na drugi strani pa jim ne dajejo možnosti, da bi vsaj izbirali med tem, ali bodo dali prednost varstvu poklicne skrivnosti ali splošnemu interesu, možnosti torej, ki je dana na primer verskemu spovedniku. Taka ocena je najbrž tembolj na mestu, ker je zakon o pravnem postopku v tem pogledu izbral rešitve, ki so bolj usklajene s pravili kodeksov poklicne etike zdravstvenih delavcev. 237. člen tega zakona namreč dovoljuje, da se priča odreče pričevanju o dejstvih, za katera je zvedela kot odvetnik ali zdravnik ali pri opravljanju kakšnega drugega poklica ali kakšne druge dejavnosti, če velja dolžnost, da mora ohraniti kot tajnost tisto, kar je izvedela pri opravljanju takega poklica ali take dejavnosti (237. člen ZPP).

Vse navedene določbe kažejo, da je dolžnost varovanja poklicne skrivnosti omejena s številnimi zapovedmi in prepovedmi, določenimi v kazenskem materialnem ali procesnem pravu. V vseh doslej omenjenih omejitvah dolžnosti varovanja poklicne skrivnosti je šlo za primere, ko je omejitev narekoval splošni interes, ali vsaj ocena o tem, da je omejitev, ki je prišla do izraza v pravnih normah, potrebna zaradi splošnega interesa. Relativnost dolžnosti varstva poklicne skrivnosti pa se kaže še ob nekaterih drugih omejitvah.

Že kazensko materialno pravo določa namreč hkrati z inkriminiranjem neupravičene izdaje poklicne skrivnosti tudi merilo o tem, kdaj se zavezanec skrivnosti ne kaznuje. Merilo, ki ga zakon določa za nekaznivost, je splošna korist, zaradi katere se skrivnost izda, ali pa korist koga drugega, če

je ta večja kakor pa ohranitev skrivnosti (2. odst. 72. člena KZ SRS). Splošno korist kot razlog za nekaznivost v zvezi z neupravičeno izdajo poklicne skrivnosti upoštevajo zlasti tiste zapovedi in prepovedi pozitivnega, posebej še kazenskega prava, ki omejujejo dolžnost varovanja te skrivnosti.

Posebno omejitev za dolžnost varovanja poklicne skrivnosti pomeni privolitev tistega, na katerega se skrivnost nanaša, da zavezanca skrivnosti odveže tega varstva.¹⁴

Ni pa izključeno, da lahko v konkretnem primeru, ki ni pravno normiran, nastane položaj, v katerem mora zavezanec varstva skrivnosti sam oceniti, ali obstaja takšen splošni interes ali tolikšen interes drugega, ki upravičuje kršitev skrivnosti. Medtem ko v prej omenjenih primerih pravo samo nalaga zavezancu ravnanje ali pasivno zadržanje, je - ko gre za presojo tega merila - prepuščen bolj ali manj samemu sebi. Merila, ki si jih za svojo odločitev lahko postavi, morajo biti sicer merila deontoloških pravil njegove stroke in presoja splošne koristi oziroma koristi drugega po kolikor mogoče objektivnih merilih, kot so npr. podobni primeri, ki jih pozna, krajevni običaji in navade, vrednote, ki so v koliziji, in podobno.¹⁵ Vendar se tisti, ki je dolžan skrivnost varovati, - in med njimi mislimo zlasti na socialnega delavca - ne bo mogel izogniti svoji lastni presoji in tehtanju. V bistvu je to tveganje, ki ga ti poklici vsebujejo in ki izhaja iz zaupnega razmerja, ki obstaja med zavezancem za varstvo skrivnosti in upravičencem skrivnosti. Kot smo videli, pri socialnem delavcu to razmerje ni tako čisto in enoznačno kot pri, če smemo tako reči, "klasičnih" zaupnih poklicih, kot je zdravniški ali odvetniški. Toda socialni delavec po svoji funkciji prihaja v stik in izve za tako zasebna dejstva o svoji stranki, da mu mora biti naložena dolžnost varstva, čeprav se zaupno razmerje med njim in njegovim varovancem oblikuje drugače kot pri drugih poklicih, ki jim je naložena enaka dolžnost.

5.4. Razmerje med pravnimi okviri dolžnosti varstva poklicne skrivnosti socialnega delavca in normami kodeksa poklicne etike socialnih delavcev

V dosedanjem prikazu smo pregledali in razčlenili nekatere posebnosti poklicne skrivnosti socialnega delavca, odprte probleme, na katere lahko v zvezi s tem naleti, in pravne vidike dolžnosti varstva in dolžnosti razkritja te skrivnosti.

Ta vprašanja pa urejajo tudi kodeksi poklicne etike posameznih poklicev. Na tem mestu ne moremo obravnavati vprašanj o načinu oblikovanja in o pomenu teh kodeksov nasploh, opozorimo naj le na to, da jih v sodobnem svetu srečujemo zlasti pri poklicih, pri katerih delu gre pogosto za reševanje zelo osebnih, za človeka pomembnih vprašanj, ki neposredno zadevajo nekatere družbene in posameznikove temeljne vrednote.¹⁶

Kodeksi poklicne etike določajo pri tem pogosto, lahko bi rekli skoraj praviloma, strožja merila za poklicno ravnanje in vedenje pripadnikov svojega poklica kot pa pravne norme. Tako ni izključeno, da prihaja v posameznih primerih do neskladnosti med zahtevami, ki jih pred pripadnika kakšnega poklica postavlja kodeks poklicne etike in pravno normo. V literaturi opozarjajo na to, da so take neskladnosti lahko opravičljive le izjemoma in da bi zakonodaja morala spoštovati norme kodeksov, ker pomenijo izraz načel in zahtev določenega poklica, katerega interes je za družbo velik in ki prav zaradi tega oblikuje posebne norme za vedenje svojih članov.¹⁷

Poklica, ki sta po svoji temeljni usmerjenosti in deloma tudi po svojem razmerju do uporabnika usluge (stranke) podobna poklicu socialnega delavca, sta poklic zdravstvenega delavca in odvetnika. Čeprav smo ugotovili, da obstajajo dokaj velike razlike med njimi - nanašajo pa se po eni strani na prisilne sestavine dela socialnega delavca, posebej če dela v kazenskem pravosodju, na drugi strani pa na vsebino zaupnega razmerja med njim in stranko - je med njimi tudi mnogo podobnosti, kar opravičuje razčlenbo tistih določb kodeksov poklicne etike zdravstvenih delavcev in odvetnikov, ki se nanašajo na varstvo poklicne skrivnosti, ter primerjavo teh norm z ustreznimi normami kodeksa poklicne etike socialnih delavcev.

Kodeks etike zdravstvenih delavcev Jugoslavije določa, da varuje zdravstveni delavec vse, kar zve pri opravljanju svojega poklica o bolezni ter o osebnih in družinskih intimnostih kot poklicno tajnost. Te dolžnosti je odvezen le, če je to nujno za bolnika, družino ali družbo. V teh mejah ostaja zdravstveni delavec moralno in osebno odgovoren za sporočene podatke.¹⁸

Kodeks odvetniške poklicne etike odvetniške zbornice Slovenije pa določa, da mora odvetnik varovati kot tajnost, kar mu je stranka zaupala ali kar je kot zaupno zanje izvedel. Izjemoma je odvetnik razrešen dolžnosti varovanja tajnosti, če ga stranka odveže varovanja tajnosti, če je odkritje tajnosti v očitno korist stranke, če zahteva pristojni organ odvetniške zbornice pojasnilo o njegovem zadržanju v zastopanju stranke in če je to potrebno zaradi varovanja njegovih pomembnih osebnih interesov.¹⁹

Poklicna skrivnost je torej za odvetnika širša kot za zdravnika, ker se nanaša na vse, kar mu je stranka zaupala, pri čemer pa ima pojem zaupanja poseben pomen, saj

označuje prav to, da gre za posredovanje tajnosti, ki so lahko osebne narave. Pri zdravstvenem delavcu pa se dolžnost varovanja poklicne skrivnosti razširja na vse, kar je izvedel o bolezni ter o osebnih in družinskih intimnostih. Morda bi smeli reči, da je s pojmom bolezni v tej zvezi kot tajnost zavarovano vse, kar je zdravstveni delavec zvedel pri zdravljenju bolnika (torej v zvezi z opravljanjem poklica), osebne in družinske intimnosti pa so praviloma s tem povezane, vendar pa lahko ta okvir tudi presegajo.

Pravne norme praviloma spoštujejo in upoštevajo dolžnosti varstva poklicne skrivnosti, kakor jih določajo poklicni kodeksi posameznih poklicev. Kot smo že pokazali pravne norme našega prava, ki urejajo dolžnost razkriti poklicno skrivnost, zlasti pa tiste, ki urejajo vprašanje pravice do odklonitve pričevanja in dolžnost prijave kaznivih dejanj, nalagajo pripadnikom posameznih poklicev širše dolžnosti, kakor to določata oba navedena kodeksa poklicne etike. To lahko povzroči v konkretnih primerih hude osebne dileme posameznega pripadnika poklica. Zato bi se morali truditi, da bi bilo takih odstopanj oziroma neskladnosti čim manj, oziroma da bi bila vsaj vsestransko utemeljena.

Socialni delavci so sprejeli kodeks poklicne etike novembra 1980 na III. kongresu socialnih delavcev Jugoslavije.²⁰ Le-ta v 8. točki 2. poglavja določa, da socialni delavec zagotavlja polno diskretnost in tajnost zbranih podatkov in informacij ter spisa kot takega, če gre za vprašanja osebnega in družinskega življenja koristnika uslug. Ta norma se nanaša torej le na en izsek delovnega področja socialnega delavca in zdi se, da ga ne pokriva v celoti, ali vsaj ne v takšnem obsegu, kakor velja to za delo

odvetnika oziroma zdravstvenega delavca. V bistvu je zahteva za varstvo poklicne skrivnosti celo manjša kot tista, ki jo opredeljuje kazenski zakon, ki pripadnikom določenih poklicev nalaga varstvo skrivnosti, za katero so izvedeli pri opravljanju poklica. Krog skrivnosti v kazenskem pravu, na katere se varstvo nanaša, je torej širši kot tisti, ki ga obsega kodeks poklicne etike socialnih delavcev.

Naslednje pravilo kodeksa poklicne etike socialnih delavcev (9. točka 2. poglavja) pa opredeljuje načine vedenja socialnega delavca, če pri izvrševanju svojega poklica ugotovi kršitev zakonitosti. Že samo dejstvo, da je ta poklicni kodeks med tremi, ki jih primerjamo, edini, ki ureja to vprašanje, kaže na drugačno poklicno vlogo socialnega delavca, najbrž pa tudi na njegovo drugačno dojemanje svojega lastnega poklica.

Po kodeksu mora socialni delavec v takih primerih opozoriti osebo na kršitev zakonitosti, razložiti ji mora, da gre za nedovoljen postopek in jo opozoriti na možne posledice. Socialni delavec pa tega ni dolžan sam prijaviti pristojnemu organu, razen kadar zakon to izrecno predvideva.

Na področju, ki nas zanima, so zakonske zahteve za prijavljanje kaznivih dejanj dokaj široke in norma poklicnega kodeksa, ki je povsem usklajena z zakonsko normo, najbrž ne rešuje dileme terapevtskega razmerja med socialnim delavcem in uporabnikov njegove usluge. Takšna norma poklicnega kodeksa utrjuje tiste sestavine socialnega dela, ki smo jih označili kot prisilne in nadzorstvene. Tako postaja temeljna poklicna usmeritev socialnega delapomoč ljudem v stiskah - še bolj vprašljiva.

To, kar bi kodeks poklicne etike socialnih delavcev mogel - najbrž pa tudi moral - storiti, bi bilo vsaj oblikovanje možnosti, da se socialni delavec v okviru pravil svoje stroke ter svojih moralnih opredelitev sam odloči za prijavo kršitve zakonitosti, za katero je izvedel kot poklicno skrivnost, ter seveda skladno s tem tudi sam prevzame odgovornost za svojo odločitev. Sprejeta rešitev pa bi lahko socialnega delavca, tako se vsaj zdi, v konkretnih primerih spravila v položaj, ko ne bi mogel slediti pravni normi, hkrati pa ne bi imel opore niti v normi poklicne etike. Da gre za vprašanje, o katerem so mnenja deljena, je mogoče razbrati v naših razmerah iz stališč udeležencev - pripadnikov različnih poklicev na posvetovanju o mamilih, kjer so nekateri menili, da veže poklicna etika o molčečnosti ne le zdravnika, temveč tudi psihologa, socialnega delavca in druge svetovalce in da "zloraba zaupanja, ki temelji na navezanem stiku med svetovalcem in svetovancem, onemogoča sleherno terapevtsko delo".²¹

5.5. Izidi ankete

V izvedeni anketi je bilo eno vprašanje, vprašanje obsega dolžnosti varovanja poklicne skrivnosti socialnega delavca, namenjeno vsem anketirancem, eno vprašanje s tem v zvezi pa je bilo namenjeno samo socialnim delavcem.

V konkretnem primeru je šlo za to, da je socialna delavka v času pripravljalnega postopka proti ml. mld. Petru izvedela, da je mladoletnik v tem času izvršil kaznivo dejanje poškodovanja tuje stvari. Bila je v dilemi, kaj naj stori, na koncu ni ukrenila ničesar.

Pojasniti moramo, da socialna delavka v opisanem hipotetičnem primeru s tem, da je kaznivo dejanje zamolžala, ni izvršila kaznivega dejanja. Za poškodovanje tuje stvari je namreč predpisana kazen zapora do treh let in opustitev ovadbe za takšno kaznivo dejanje ni kazniva (čeprav bi šteli socialno delavko za uradno osebo). Socialna delavka je v tem kršila obveznost, ki jih nalaga zakon o kazenskem postopku v zvezi z naznanjanjem kaznivih dejanj, čeprav takšna opustitev ni kazniva, pomeni vendar kršitev splošne moralne dolžnosti. S tem pa seveda ni rešeno vprašanje, ali ni socialna delavka z zamolčanjem kršila pravil svoje poklicne etike. Če presojamo ta primer s tega zornega kota, vidimo, da gre za eno tistih situacij, ko mora socialni delavec sam tehtati, ali bo zaupano mu skrivnost varoval ali razkril in mora tehtati interese, ki si v taki situaciji stojijo nasproti.

Vsem anketirancem smo zastavili vprašanje, ali je socialna delavka po njihovem mnenju, ravnala pravilno.

Tabela 8: Stališča anketirancev o pravilnosti ravnanja socialne delavke v zvezi z novim kaznivim dejanjem ml. mld. Petra

Ali menite, da je socialna delavka glede kaznivega dejanja, ki bi ga naj storil ml.mld. Peter in za katero je izvedela kasneje, ravnala pravilno	soci- alni delav- ci	sodni- ki	javni tožil- ci	Skupaj	od- vet- niki
da	2	1	-	3	
ne	32	9	9	50	2
ne vem	1			1	
Skupaj	35	10	9	54	2

Večina odgovorov je odklonilnih in to so v bistvu pričakovani rezultati. Takšni odgovori še ne pomenijo, da bi anketiranci tudi dejansko ravnali tako, da v enaki situaciji dejanja ne bi zamolčali, temveč bi ga na nek način naznanili.

Socialne delavce smo ob tem še posebej vprašali, kako bi ravnali, če bi se znašli v taki situaciji, v kakršni se je znašla socialna delavka glede novega kaznivega dejanja ml. Petra.

Tabela 9 : Stališča socialnih delavcev o lastnem ravnanju v položaju, ko bi morali prijaviti kaznivo dejanje mladol., s katerim delajo

Kako bi ravnali Vi ,če bi se znašli v taki situaciji, kot se je socialna delavka glede novega kaznivega dejanja	socialni delavci
---	------------------

enako	1
dejanje bi javil direktorju	-
pogovoril bi se z mladoletnikom	9
pogovoril bi se s sodnikom	10
drugače (kako)	8
pogovoril bi se s sodnikom in z mladoletnikom	6
ne vem	1
Skupaj	35

Tu sta manj pričakovana odgovora, da bi se pogovoril s sodnikom, in pa odgovor, da niti eden izmed vprašanih ne bi povedal o kaznivem dejanju direktorju. Zlasti direktor ustanove bi bil (po naših predpisih) dolžan prijaviti to kaznivo dejanje. Socialni delavci so razmerje

z mladoletnikom, s katerim delajo, očitno pojmovali, kot povsem samostojno in tako, da direktor kot vodja ustanove ne more (ali pa tudi ni upravičen) posegati vanj. Najpogostejši odgovor, ki ni povsem pričakovan, pa je bil odgovor, da bi se socialni delavec pogovoril s sodnikom (skupno 16 od 35 odgovorov). Za ta odgovor je mogočih več razlag. Takšna stališča anketirancev kažejo lahko, na to, da so socialni delavci sodnika pojmovali kot osebo, ki celotno obravnavanje mladoletnika vodi in ki so ji nekako podrejeni. Hkrati pa je - če razmišljamo v tej smeri - tudi res, da utegne takšen pogovor s sodnikom za socialnega delavca pomeniti razbremenitev in prenos odgovornosti nanj. Družbena vloga sodnika za mladoletnike je tudi drugačna kot družbena vloga socialnega delavca, saj je sodnik nosilec nadzorstvene funkcije in to mu nalaga dolžnost, da take situacije rešuje kot nadzorstveni organ.

Med manj pričakovane odgovore bi lahko uvrstili tudi odgovore, ki so bili pogosti pri odprti rubriki možnih odgovorov (ravnal bi kako drugače). Med temi namreč pogosto najdemo odgovor, da bi socialni delavec v pogovoru z mladoletnikom poskušal doseči, da mladoletnik sam pove sodniku, da je izvršil kaznivo dejanje. To lahko morda razlagamo kot takšno naravnost socialnega delavca, ki vrednoti mladoletnika kot subjekt, ki ni le predmet obravnavanja. Takšno stališče kaže tudi na to, da socialni delavci pojmujejo svoje razmerje z mladoletnikom bolj kot "partnersko" ne pa kot "paternalistično" razmerje. In končno, takšno stališče posredno kaže tudi na to, da zavračajo vlogo nadzorovanja, ki bi se tukaj kazalo v naznanjanju kaznivega dejanja.

Če primerjamo odgovore na prvo vprašanje (večina je menila, da je socialna delavka ravnala napačno) in odgovore na drugo vprašanje (kako bi ravnal anketiranec sam v podobnem

bi položaju) ugotovimo, da večina anketiranih socialnih delavcev iskala izhod iz nastale situacije tako, da ne bi prijavila kaznivega dejanja. V primerih, ko gre torej za spolnitev splošne moralne dolžnosti, so anketirani socialni delavci izrazili stališče, da bi tehtali, kaj naj storijo in ne bi bili pripravljeni dejstva, ki pomeni zanje tudi poklicno skrivnost, razkriti brez tehtanja in vrednotenja.

5.6. Ocena

Razčlemba deontoloških značilnosti poklicne skrivnosti socialnega delavca je pokazala, da se le-ta v nekaterih posebnostih razlikuje od poklicne skrivnosti tistih poklicev, v zvezi s katerimi se je predvsem oblikovala. S tem v zvezi je treba opozoriti zlasti na drugačen poklicni položaj socialnega delavca, ki se v razmerju do tistega, čigar skrivnost je dolžan varovati, razlikuje od položaja zdravstvenega delavca ali odvetnika. Pri oblikovanju tega razmerja prihaja dokaj jasno do izraza nadzorstvena vsebina socialnega dela. Prav tako obstajajo posebnosti v zvezi z oblikovanjem in obstojem zaupnega razmerja med socialnim delavcem in njegovo stranko, po katerih se to zaupno razmerje prav tako razlikuje od tistega zaupnega razmerja, ki obstaja med zdravnikom ali odvetnikom in pacientom oziroma stranko.

Obveznosti, ki jih nalaga pravo zavezancem poklicne skrivnosti, med drugimi tudi socialnim delavcem, so - vsaj v našem pravnem sistemu - številne in zelo široke. Zavezanci za varstvo poklicne skrivnosti imajo večje dolžnosti zlasti takrat, ko gre za dolžnost pričevanja pred sodiščem, kjer praviloma nimajo pravice odkloniti pričevanje, in tudi, ko gre za presojo, kdaj naj kršijo dolžnost varovati poklicno skrivnost zaradi splošnega interesa ali interesa drugega. Posebej široko pa so opredeljene dolžnosti prijav

ljanja oziroma naznanjanja kaznivih dejanj, katerih opustitve so v nekaterih primerih lahko tudi kaznive. Ob tem se zastavlja vprašanje, ali je tudi v tej zelo zasebni sferi potrebno v toliki meri varovati splošni interes oziroma interes drugega (na razkritju skrivnosti) in ali je smotrno nalagati tako velik obseg dolžnosti v zvezi s prijavljanjem kaznivih dejanj. Kar se prvega vprašanja tiče, smemo domnevati, da je splošni interes lahko ogrožen zaradi varstva poklicne skrivnosti le izjemoma, saj gre praviloma za skrivnosti, ki so strogo zasebne narave in kot take skorajda ne morejo biti v nazkrižju s splošnim interesom. Opozorili pa smo že na problem prepletenosti obeh vrst interesov. Kar se drugega vprašanja tiče, pa ni izključena možnost, da tako velik obseg dolžnosti prijavljanja kaznivih dejanj, povzroča večjo zadržanost pri njenem spolnjevanju, to pa ima lahko ravno nasprotni učinek od nameravanega.

Z obema vprašanjema v izvedeni anketi smo se dotaknili samo ene izmed odprtih dilem, ki so povezane z dolžnostjo varovanja poklicne skrivnosti socialnega delavca. Ta dilema pa se je nanašala verjetno na enega izmed najbolj kočljivih vprašanj, s katerim se utegne srečati socialni delavec na tem področju. Izidi ankete so pokazali, da so se anketiranci vseh treh poklicnih skupin zavedali občutljivosti vprašanja, načelno pa so se odločili za spoštovanje splošnih moralnih oziroma pravnih dolžnosti, torej za odgovor, da zamolčanje kaznivega dejanja v konkretnem primeru ni bilo na mestu. Vendar pa odgovor odpira številne dileme. Če bi socialni delavec v opisanem primeru sam prijavil kaznivo dejanje, bi s tem povečal nadzorstveno vsebino svojega dela in svojega poklicnega položaja. Če pa bi ga zamolčal, ni izključeno, da bi mladoletnik to pojmoval kot dejstvo, da se je socialni delavec poistil z njim, postal njegov zaupnik, kar z vidika terapevtskega dela z mladoletnikom ne bi bilo pravilno. Čeprav gre za

preprost primer, nanj vendar ni mogoče dati samo enega, za vselej veljavnega odgovora, temveč je prav ob njem mogoče razpoznati poklicne dileme, pa tudi osebne stiske, v katerih se lahko znajde socialni delavec in v katerih se mora tudi odločiti. S terapevtskega vidika, in ob pojmovanju socialnega dela predvsem kot pomoči, bi bilo verjetno najbolj pravilno, da bi socialni delavec poskusil doseči, da mladoletnik sam privoli v to, da se socialni delavec pogovori s sodnikom. Da bi preprečil take situacije, pa bi socialni delavec najbrž že pred začetkom dela z mladoletnikom moral pojasniti, kolikšne so lahko meje medsebojnega zaupanja in kakšne so njegove poklicne dolžnosti, ki so povezane z nadzorstveno vsebino njegovega dela.

Zdi se, da so se anketirani socialni delavci teh težav zavedali, saj v dopolnilnem vprašanju niso navajali stališč, da bi v konkretnem primeru dejanje sami prijavili.

O p o m b e

- 1 Prim. o tem v jugoslovanski literaturi npr.: L. Jovanović: Lekarska tajna. Beograd, Institut za uporedno pravo 1959, 74 s. O. Jelačić: Zaštita lekarske tajne s gledišta pravnog i deontološkog. Naša zakonitost, Zagreb 28/1974/4, s. 390-400. L. Klobučar: Medikolegalni aspekti liječničke tajne. Naša zakonitost, Zagreb 29/1974/4, s. 400-406.
- 2 Slachmuylder, L.: Secret professionnel et protection de la jeunesse. Extrait de Journal des Tribunaux. Bruxelles, Larcier 1967, s. 5

- 3 Prim. A. Šelih: Problemi kazenskopravnega varstva zasebnosti pri uporabi računalniške tehnike. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 28/1978/3-4, s. 487-499 in Zasebnost in nove oblike njenega kazenskopravnega varstva. Zbornik znanstvenih razprav, Ljubljana 39/1979, s. 1-35
- 4 prim. Violation du secret professionnel. Cas des assistantes sociales. Chronique de jurisprudence (note de G. Levasseur). Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, Paris 1979/1, s. 93. Prav tako Zeugnisverweigerungsrecht der Sozialarbeiter. Recht der Jugend, Berlin 21/1973/4, s. 121
- 5 Zeugnisverweigerungsrecht. der Sozialarbeiter, Recht der Jugend, Berlin 21/1973/4, s. 122
- 5a III.kongres socialnih delavcev Jugoslavije je sprejel kodeks poklicne etike socialnih delavcev Jugoslavije, materiali, III. kongresa, Bled, november 1980
- 6 prim. o temi Slachmuylder, n.d., s. 6. Violation du secret, n.d., s. 93. J.Chevassus: L'éducateur spécialisé et le secret professionnel. Liaisons, Paris 23/1974/90, s. 8. R. Thoman: Zur Strafbarkeit der Sozialarbeiter wegen Geheimnisbruch (Entwurf 1962). Bewährungshilfe, Bad Godesberg 16/1969/1, s. 16.
- 7 Jung, H.: Zeugnisverweigerungsrecht und Wahrheitsfindung. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, Köln 57/1974/5, s. 264.
- 8 Zeugnisverweigerungsrecht, n.d., s. 118-127
- 9 Violation, n.d., s. 92-95

- 10 Prim. Le secret professionnel de l'educateur. Liaisons, Paris 20/1971/4, s. 14. D. Dupied: Deontologie et le secret professionnel des éducateurs spécialisés. Liaisons, Paris 25/1976/96-97, s. 13. R. Dami: Le secret de fonction de l'assistant social fonctionnaire. Revue internationale de criminologie et de police technique, Genève 24/1970/3, s. 201.
- 11 prim. V. Bayer: Jugoslovensko krivično procesno pravo II. Zagreb, Školska knjiga 1972, s. 152-154
- 12 T. Vasiljević: Komentar zakona o krivičnom postupku, Službeni list, Beograd 1977, s. 175
- 13 Prim. V. Bayer, n.d. s, 154 in T. Vasiljević, n.d., s. 273-274
14. Prim. H.P. Mehl: Das Vertrauen in der Sozialarbeit, seine rechtlichen Grenzen und Probleme, Recht der Jugend, Berlin 13/1965/10, s. 260
- 15 Foex, R.: Les rapports de deteneur du secret avec la justice, Revue internationale de criminologie et de police technique, Genève 24/1970/3, s. 202
- 16 Prim. R.D. Lukić: Sociologija morala, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1974, s. 437, Ch. S. Levy: Social Work Ethics, Human Sciences Press, New York, 1976, s. 213. Kritiko poklicnih kodeksov, zlasti slobodnih poklicev, obsega članek G. Gyarmati: La doctrine des professions: fondements d'un pouvoir, Rev. int. sc. soc. XXVII, 1975/4, s. 673-699. Za naše razmere prim. V. Milošević: Prispevek k etiki socialnega dela v samoupravni socialistični družbi, referat na III. kongresu socialnih delavcev Jugoslavije, Bled, 9.-10.1980 (gradivo) in S. Kljaić: Neka pitanja etike socijalnog rada i socijalnih radnika, povzetek referata za isti kongres, (gradivo).

- 17 Prim. P. Kobe: Znanstvena revolucija in kazensko pravo, RKK, 20/1969, 4, s. 238-245 in isti: Prilog diskusiji o etici i pravu, Arhiv, Bgd LXIV/64 1978, 2, s. 213-217
- 18 Kodeks etike zdravstvenih delavcev Jugoslavije, Zveza društev medicinskih sester, (ponatis), Ljubljana, 1977, s.8
- 19 Kodeks poklicne odvetniške etike Odvetniške zbornice Slovenije, Ljubljana, Odvetniška zbornica 1968, s. 14. Vsebinsko enaka je tudi določba kodeksa poklicne etike odvetniške zbornice Hrvatske, prim. Codex advocatorum, Advokatska komora SR Hrvatske, Zagreb, 1968, 6. člen
- 20 Kodeks profesionalne etike socijalnih radnika Jugoslavije, (radna verzija), gradivo za III. kongres socialnih delavcev Jugoslavije, Bled 9. in 10. november 1980.
- 21 Prim. Kaj vemo o drogah, Mladinska knjiga, Ljubljana 1975, s. 136. Dodati je treba, da so podale stališča o tem štiri skupine udeležencev, ki so vse nagibale k zapisanemu stališču.

6. Poklicna vloga socialnega delavca v kazenskem pravosodju proti mladoletnikom

6.1. Nekateri splošni vidiki

Poklicna vloga socialnega delavca je široko in kompleksno vprašanje, saj obsega vsa statusna vprašanja, na kateremkoli področju dela socialnega delavca. V naši razčlembi se bomo omejili na vprašanje poklicne vloge in poklicnega vrednotenja socialnega delavca v kazenskem pravosodju, oziroma še ožje, na področju kazenskega pravosodja za mladoletnike. Ocenjevanje takšne poklicne vloge socialnega delavca najbrž ni značilno za poklicno podobo socialnega delavca nasploh, saj jo tukaj razčlenjujemo in ocenjujemo v razmerju do druge poklicne skupine, s katero socialno delo kot stroka sicer nima pogostih stikov. Zato menimo, da je treba stališča o poklicni vlogi socialnega delavca v kazenskem pravosodju omejiti samo na to področje in da jih ni mogoče razlagati širše kot stališča, ki bi tudi sicer označevala njegovo poklicno vlogo.

Razčlenjevanje vprašanja poklicne vloge v tem okviru pa je zanimivo prav iz tistih razlogov, ki so zanj značilni in zaradi katerih menimo, da izidov na tem področju ne gre posploševati. Pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva se namreč stikata dve zelo različni in v bistvu nasprotujoči si disciplini in njuni predstavniki.

Teoretična stališča, ki smo jih prikazali v I. delu, ter rezultati empiričnih raziskav drugod so pokazali, da različnost razvoja obeh strok, stopnje njune razvitosti, ciljev, ki jih skušata doseči, in metod dela, ki ju uporabljata, povzročajo ne samo različen pravni položaj vsake izmed njiju, temveč vplivajo tudi na njun različen dejanski položaj.

Te razlike med kazenskim pravosodjem in socialnim delom, so bile v začetku mnogo večje, kot pa so danes. Nedvomno so v sodstvu za mladoletnike poklicne vloge posameznih subjektov v precejšnji meri drugačne od tistih, ki so se izoblikovale v kazenskem pravosodju zoper polnoletne. Drugačna vsebinska izhodišča sodstva za mladoletnike so nedvomno vplivala tudi na poklicno vlogo vseh udeležencev. Te spremembe pa niso vedno pomenile tudi jasnih rešitev. Nasprotno, v tem sodstvu so klasične sodne funkcije porazdeljene drugače in posamezni udeleženci v postopku izvajajo naloge, ki niso povsem v skladu z njihovo temeljno poklicno usmerjenostjo.¹ Verjetno se to najbolj odraža pri sodniku za mladoletnike oziroma senatu za mladoletnike, ki sta vsebinsko prevzela nekatere prevzgojne funkcije in funkcije pomoči, in pri socialnem delavcu, ki je v okvirih kazenskega pravosodja prevzel nekatere funkcije prisilnih organov oziroma organov družbenega nadzorstva.

Tako spremenjene vloge so sicer zmanjšale razlike med obema poklicnima skupinama - med socialnimi delavci in sodniki - vendar so stališča o poklicni vlogi obeh skupin, še posebej pa socialnih delavcev, kljub temu še vedno neusklajena. Z drugimi besedami, druge poklicne skupine, zlasti sodniki, drugače ocenjujejo poklicno vlogo in poklic socialnega delavca, ki dela v kazenskem pravosodju kot oni sami. Tako so npr. v že navedeni študiji o opravih, ki jih lahko opravlja socialni delavec ali sodnik, oboji označili precejšnje število opravih kot takih, ki sodijo v njihovo lastno pristojnost. Podoben je tudi zaključek Sloanea.²

Različno pojmovanje poklicne vloge socialnega delavca in sodnika odseva tudi v tistih empiričnih raziskavah, ki razčlenjujejo odnose med organi socialnega skrbstva in sodstvom za mladoletnike. Tako C. Sommerhausen ugotavlja, da so v anketi, odbori za varstvo mladine v Belgiji označili odnose

med organi socialnega skrbstva in sodstvom za mladoletnike v lestvici od 1 (bolj slabi odnosi) do 5 (zelo dobri odnosi) in sicer: 10 % v prvih dveh kategorijah (1 - 2), 62 % v srednjih dveh kategorijah (3 - 4) in 29 % v najvišji kategoriji (5). V razmerju do sodišč za mladoletnike pa se ti odbori označujejo kot "posode za smeti", ki morajo obravnavati tiste mladoletnike, ki jih ne obravnava več noben drug organ.³

V naših razmerah smo ugotovili samo en poskus ugotavljanja poklicne vloge socialnega dela. Stritih (1972) je v svoji razčlembi ugotovil, da je 40 % anketiranih socialnih delavcev (N = 316) z različnih področij dela v Sloveniji menilo, da je socialno delo premalo znan poklic, da ni dovolj ugle- den in da v družbi nima primerne položaja.⁴ Nekateri avtorji menijo, da je poklicna vloga socialnega delavca ne- jasna in stopnja njegove poklicne identifikacije nizka.⁵

Podatkov o stališčih udeležencev v kazenskem postopku proti mladoletnikom o razmerjih med socialno službo in sodišči pri nas še nimamo. Pravni vidik vprašanja je obravnaval Carić, ki je razčlenil pravni položaj skrbstvenega organa v kazenskem postopku in menil, da je to pomožni organ so- dišča, ki ima položaj procesnega subjekta v postopku proti mladoletnikom.⁶

Opravljen anketa pomeni poskus ugotoviti stališča social- nih delavcev in pravosodnih delavcev o dejanskih medseboj- nih odnosih.

6.2. Izidi ankete

V opravljeni anketi smo z dvema vprašanjema skušali ugoto- viti stališča anketirancev o poklicni vlogi socialnega dela kot stroke v kazenskem postopku proti mladoletnikom in so- cialnega delavca kot njenega predstavnika. Pri obeh vpra- šanjih smo spraševali za splošna stališča anketirancev, ne pa za stališča, povezana s konkretnim primerom. V sami an-

keti pa so ta vprašanja sledila vprašanjem, ki so bila vezana na konkreten primer, in zato ni povsem izključeno, da je le-ta v določenem obsegu vplival tudi na splošna stališča anketirancev.

V zvezi s poklicno vlogo socialnega delavca smo anketirancem najprej zastavili vprašanje o tem, kako bi na splošno označili položaj socialnega delavca v kazenskem postopku proti mladoletnikom.

Tabela 12: Stališča anketirancev o položaju socialnega delavca v kazenskem postopku proti mladoletnikom

Katera izmed naslednjih oznak, po vašem mnenju, najbolje označuje položaj socialnega delavca v kazenskem postopku proti mladoletnikom	Social- ni de- lavci	Sodni- ki	Javni tožil- ci	Sku- paj	Odvet- niki
---	----------------------------	--------------	-----------------------	-------------	----------------

Sodelavec sodnika, ki dela po zaprosilu	6	2	4	12	1
sodelavec sodnika, ki dela tudi samostojno	14	5	2	21	
izvedenec posebne vrste	13	3	2	18	1
drugačna	2	-	-	2	
ne vem	-	-	-		
Skupaj	35	10	8	53	2
ni odgovora			1	1	

V alternativno predvidenih odgovorih na to vprašanje smo skušali opredeliti vlogo socialnega delavca ter njegov prispevek v kazenskem postopku proti mladoletnikom v lestvici - od manj samostojnega do bolj samostojnega.

Pričakovali smo, da se bodo socialni delavci v večji meri odločali za odgovore, ki nakazujejo večjo samostojnost njihovega dela, pravosodni delavci pa za odgovore, ki nakazujejo manjšo samostojnost. Vendar ni bilo povsem tako. Socialni delavci in sodniki so dali skladnejše odgovore. Med sodniki je relativno več odgovorov, da gre za izvedenca posebne vrste (kar naj bi pomenilo najvišjo stopnjo samostojnosti strokovnega dela), taka stališča socialnih delavcev pa so skoraj enako visoka. Razumljivo je, da nas tudi tukaj - tako kot pri drugih odgovorih - veže omejenost majhnih števil. Iz odgovorov na to vprašanje pa bi smeli sklepati, da sodniki za mladoletnike vrednotijo socialnega delavca tudi kot izvedenca, kot samostojnega strokovnjaka na svojem področju - to je stališče, ki ga nismo pričakovali, ki pa daje možnost za dobro komuniciranje med sodniki in socialnimi delavci.

Odgovori javnih tožilcev na to vprašanje so drugačni. Kažejo namreč na to, da delo socialnega delavca vrednotijo drugače kot sodniki za mladoletnike, saj so nekateri njegov položaj ocenili kot položaj procesnega udeleženca, ki je odvisen od navodil, nalogov in napotkov sodnika. V nasprotju z ostalima dvema skupinama je namreč polovica javnih tožilcev uvrstila položaj socialnega delavca v prvo kategorijo odgovorov, torej tisto, ki nakazuje najmanjšo stopnjo samostojnosti. Taka stališča javnih tožilcev so kljub majhnim številkam verjetna in jih je mogoče obrazložiti z dejstvom, da javni tožilci nimajo mnogo stikov s socialno službo ter najbrž poznajo njen prispevek in vrednost tega prispevka slabše kot sodniki.

Drugo vprašanje v anketi se je nanašalo na odnose med sodniki za mladoletnike in socialnimi delavci. Zastavili smo ga samo socialnim delavcem. Domnevali smo namreč, da je vprašanje teh odnosov bolj problematično, ko gre za njegovo vrednotenje s strani socialnega dela kot mlade in za kazensko pravo nove strokovne veje. Domnevali pa smo tudi, da je vprašanje teh odnosov in medsebojnih razmerij težavnejše za socialne delavce.

Tabela 13: Stališča socialnih delavcev o tem, kako je urejen položaj socialnega delavca pri sodelovanju s sodnikom za mladoletnike

Ali menite, da je položaj socialnega delavca pri sodelovanju s sodnikom ustrezno urejen	Socialni delavci
da	13
deloma	19
ne	1
ne vem	1
ni odgovora	1
Skupaj	35

To vprašanje samo po sebi ni obetalo zanimivih odgovorov, saj smo pričakovali, da bo večina odgovorov pokazala, da anketiranci menijo, da je ta položaj urejen dobro, ali pa vsaj deloma zadovoljivo. Odgovori kažejo, da so anketiranci to pričakovanje potrdili.

Na to vprašanje pa smo navezali naslednje, na katerega smo pričakovali bolj informativne in bolj konkretne odgovore.

V zvezi z zgoraj navedenim vprašanjem smo zastavili namreč še dodatno vprašanje o tem, kakšne so pozitivne oziroma negativne izkušnje socialnih delavcev pri tem sodelovanju.

Od 35 anketiranih socialnih delavcev jih je 29 navedlo pozitivne izkušnje pri delu s sodnikom za mladoletnike, 21 pa negativne. Med njimi so nekateri navedli pozitivne in negativne hkrati, nekateri pa samo ene ali pa tudi samo druge.

Mnenja o pozitivnih izkušnjah anketirancev lahko strnemo v nekaj skupin, pri čemer smo navedbe anketirancev upoštevali v več posameznih skupinah, če so jih navedli več.

Med tako oblikovanimi skupinami stališč o pozitivnih izkušnjah je na prvem mestu in zelo močno poudarjeno stališče, da sodniki (oziroma sodišča) za mladoletnike upoštevali predloge in mnenja socialnih delavcev v zvezi z ukrepi, ki jih sodišče uporabi proti mladoletniku (18 primerov). Pri tem gre predvsem za vzgojne ukrepe, ki jih izreče sodišče, nekateri anketiranci pa so s tem v zvezi navedli tudi ukrepe v pripravljalnem postopku (npr. oddaja na triažo, postavitev izvedenca psihologa ipd.).

Naslednje stališče o pozitivnih izkušnjah pri delu socialnega delavca s sodiščem za mladoletnike, ki so ga navedli anketiranci, je sodelovanje s sodnikom za mladoletnike (12 primerov). To so anketiranci pojasnili kot dobro sodelovanje, sodelovanje v pripravljalnem postopku, na glavni obravnavi, v času izvrševanja vzgojnih ukrepov ipd.

Ti dve skupini stališč po pogostnosti močno odstopata od ostalih. Iz njih smemo zaključiti, da so anketiranci vrednotili pozitivno zlasti takšne izkušnje, ki so jih ocenili

kot izraz enakopravnosti v odnosih s sodnikom za mladoletnike ali pa kot izraz partnerstva pri delu.

Med ostalimi pozitivnimi izkušnjami, kakor so jih navedli anketiranci, izstopa še: pomoč pri delu (4 primeri), smisel za delo z mladoletniki (4 primeri), human pristop, pravičnost, poglobitev v zadevo (3 primeri), skupno delo - kot npr. skupni obiski zavodov, skupno izobraževanje na seminarjih (2 primera). En anketiranec je izrecno navedel kot pozitivno izkušnjo občutek enakovrednosti, eden pa sodnikov smisel za varstvo poklicne skrivnosti socialnega delavca, ki ga je pokazal s tem, da na glavni obravnavi ni prebral tistih podatkov v skrbstvenem poročilu, ki pomenijo skrivnost in ki bi lahko prizadeli mladoletnika ali koga drugega.

Iz teh odgovorov, po pogostosti sicer skromnejših, smemo sklepati, da so določene osebne lastnosti sodnika za mladoletnike tisto, kar so anketiranci ocenili kot pozitivno izkušnjo pri delu z njimi.

Tudi mnenja o negativnih izkušnjah lahko strnemo v nekaj skupin glede na pogostost odgovorov.

Med njimi so na prvem mestu slabosti v organizaciji (9 primerov). Pri tem so socialni delavci navedli npr.: predolgo čakanje na izdajo sklepov o vzgojnih ukrepih, izgubo časa na sodišču (zaradi porotnikov, ki zamujajo obravnave); ločeno vodenje postopkov; oddaljenost sodišča za mladoletnike, ker so vse obravnave na sedežu enote temeljnega sodišča; prepogoste zahteve za triažiranje mladoletnikov prek socialne službe (zato, da bi se prihranila finančna sredstva).

Ostala stališča o negativnih izkušnjah se nanašajo na vsebinske plati sodelovanja med socialnim delavcem in sodiščem za mladoletnike. Med njimi je ^{bil} po pogostosti odgovorov na prvem mestu nepravilno vrednotenje socialnega dela (7 primerov).

V to skupino smo uvrstili npr. naslednja stališča: socialni delavec je na glavni obravnavi nekoliko odrinjen; včasih nastopa socialni delavec kot "sluga" sodnika (vabi stranke in obvešča o preloženih glavni obravnavi ipd.); sodniki se včasih vedejo do socialnega delavca preveč kot "odločujoči organ" (kar sicer so, vendar naj bi tega ne pokazali); socialno delo se včasih vrednoti kot manj vredno ali kot nujno zlo; sodniki za mladoletnike včasih vključujejo zaupne podatke v obrazložitve sklepov o vzgojnih ukrepih.

Nekaj negativnih izkušenj se nanaša tudi na neprimerne osebne lastnosti sodnikov za mladoletnike, čeprav so tisti socialni delavci, ki so jih navedli, poudarili, da je to pač odvisno od posameznega sodnika. Takšnih stališč je bilo 5.

Med negativne izkušnje smo končno uvrstili tudi takšne, ki so jih anketiranci navedli kot posebne strokovne pomanjkljivosti (4 primeri). Med temi so bile npr. naslednje: mladoletnika obravnavata dva socialna delavca (eden v pripravljalnem postopku, drugi v času izvrševanja ukrepa); programi za strožje nadzorstvo se ne pripravljajo; avtoriteta in formalizem sodnega postopka; povračilnost sodnega postopka, ki včasih prevlada. Posebej velja omeniti, da je en anketiranec navedel kot negativno izkušnjo skupne obiske zavodov (trije so to ocenili kot pozitivno), eden pa je navedel, da je nepopolno razumevanje vloge socialnega dela prišlo do izraza na skupnih izobraževalnih posvetovanjih (te oblike izobraževanja pa sta dva socialna delavca ocenila pozitivno).

Stališča anketirancev o pozitivnih in negativnih izkušnjah pri sodelovanju s sodniki za mladoletnike (oziroma s sodišči za mladoletnike) so dala več možnosti za to, da posku-

simo oceniti razmerje med obema strokama in med njunimi predstavniki. Če upoštevamo samo pogostost pozitivnih in negativnih izkušenj, vidimo, da so anketiranci navedli več pozitivnih. Med pozitivnimi so navedli zlasti takšne, ki kažejo samostojen in enakopraven položaj s sodnikom. Med negativnimi pa so bila najpomembnejša gotovo tista stališča, ki so posledica mnenja, da sodniki niso razumeli pomena socialnega dela. V bistvu so anketiranci menili, da ima sodišče tudi, ko gre za obravnavanje mladoletnikov, še vedno svojo klasično vlogo organa, ki "deli pravico". Ne smemo pa pozabiti, da je šlo tu za posamezne primere in da tega ni mogoče posplošiti niti na vso skupino anketirancev. Mislimo, da smemo vendarle ugotoviti, da so bila stališča anketirancev o položaju socialnega dela v kazenskem pravosodju proti mladoletnikom relativno ugodna in da tudi stališča o odnosih med socialnim delom in pravosodjem na tem področju v večji meri kažejo na pozitivno kot na negativno usmerjenost.

6.3. Ocena

Primerjava izidov naše ankete z nekaterimi podobnimi poskusi drugod pokaže, da so naši izidi glede ocene poklicnega položaja socialnega delavca v pravosodju skladnejši kot drugi. To velja za primerjavo izidov med stališči socialnih delavcev in sodnikov.

Tega ne moremo trditi za ugotovljena stališča javnih tožilcev. Čeprav nas omejuje majhno število anketiranih, smemo morda le zaključiti, da so ti izidi pokazali, da neusklajenost ocen med obema strokama ni tolikšna, kakor so jo ugotovili v nekaterih drugih okoljih. Ni pa tudi izključeno, da je prav majhno število anketiranih povzročilo previdnejše odgovore. Kot pozitivno možno razlago takih izidov bi lahko postavili domnevo, da so naše družbene razmere, v katerih

skušamo zmanjšati razdaljo med pravosodjem in družbenim okoljem nasploh, prispevale tudi k temu, da so anketiranci izrazili stališče, ki kažejo na zmanjšanje te razdalje. Ne moremo pa izključiti možnosti - in to bi bila negativna možna domneva - da je bila stopnja osveščenosti anketirancev o možnih nasprotjih v razmerjih med obema strokama manjša in da so bila izkazana stališča prav zaradi tega pozitivnejša ter manj kritična.

O p o m b e

- 1 prim. Fonction sociale du tribunal de la jeunesse, C.E.D.J. Bruxelles, 1979, publ. 48, zlasti članek G. Kellens: Les agents de la protection de la jeunesse 105 s.
- 2 prim. Brennan-Khinduka, n.d. in Sloane, n.d.
- 3 prim. Sommerhausen, n.d. s. 626-627
- 4 B. Stritih: Poklicna vloga socialnega delavca, VŠSD, Ljubljana 1972, s. 165-166
- 5 prim. V. Milošević: Neki aktuelni problemi socijalnog rada kod nas. Osposobljavanje kadrova i naučno-istraživački rad u socijalnoj politici, edicija Savremene teme, Jugoslovenska konferencija za socijalni rad, Beograd, 1980, s.98)

- 6 prim. Carić, n.d.s.179

III. ZAKLJUČKI

V opravljeni raziskavi smo prikazali nekatera najbolj značilna in najpogostejše obravnavana vprašanja, ki se porajajo ob vključevanju socialnega dela na področju kazenskega pravosodja nasploh in kazenskega pravosodja za mladoletnike še posebej. Na teh spoznanjih in na naših domnevah o tem, kako se podobni problemi pojavljajo v naših razmerah, smo skušali ugotoviti stališča socialnih delavcev in pravosodnih delavcev o problemih, ki nastajajo s tem v zvezi pri nas in kako jih dojemajo in vrednotijo tisti, ki se s temi vprašanji ukvarjajo pri svojem vsakodnevnem delu.

Naše ugotovitve in predloge je mogoče prikazati pred vsem na dveh ravneh - o njim je mogoče razpravljati z vidika deontoloških pravil socialnega dela kot stroke, prav tako pa je mogoče nekatere predloge oblikovati na pravni ravni.

Ti dve ravni bomo prikazali v okviru tistih vsebinskih sklopov, ki smo jih v opravljeni raziskavi zajeli, torej glede na vlogo socialnega delavca v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom, glede na vprašanja, povezana s skrbstvenim poročilom, glede na probleme in dileme dolžnosti varovanja poklicne skrivnosti socialnega delavca in glede poklicne vloge socialnega delavca.

V pripravljalnem postopku je pri opravih socialnega delavca nadzorstvena vsebina njegovega dela najbolj očitna. Ta okoliščina se je pokazala tudi pri stališčih anketirane skupine in če smemo soditi po izidih ankete, so se anketiranci (ne glede na poklicno skupino, ki so ji pripadali) tega tudi zavedali. Ta ugotovitev pa nalaga več obveznosti tako z deontološkega kot s pravnega vidika.

Z vidika pravil poklicne etike velja s tem v zvezi poudariti, da je zlasti v tej fazi dela potrebno, da socialni delavec izvaja vsa opravila z vso taktnostjo in obzirnostjo. Narava nekaterih opravil je taka, da lahko socialni delavec mladoletnika samega ali koga izmed njegovih bližnjih tudi prizadene - dolžan pa je storiti vse, da bi do tega prišlo čim redkeje in v čim manjši meri. To velja tako za zbiranje podatkov o mladoletniku in njegovem okolju v njegovem ožjem ali širšem okolju, torej v družinskem krogu, na šoli, delovnem mestu ipd. kot tudi za zbiranje podatkov pri mladoletniku samem. Posebej pretehtana mora biti ob tem odločitev, ali je upravičeno zbirati podatke v širšem okolju (npr. šola ali delovno mesto), kjer ni mogoče vnaprej vedeti, kakšen bo odziv - še posebej, če upoštevamo, da se ti podatki zbirajo v takšni fazi postopka, ko še ni ugotovljeno, ali je mladoletnik res storilec kaznivega dejanja oziroma, ali je kazenski postopek proti njemu smotrni, ali pa bo morda ta postopek proti njemu ustavljen.

V okviru deontoloških pravil je treba postaviti tudi zahtevo, da je socialni delavec dolžan pojasniti mladoletniku in njegovim staršem svojo nalogo in s tem svojo vlogo, prav tako pa tudi namen zbiranja podatkov. Samo na ta način lahko socialni delavec vzpostavi takšno razmerje z mladoletnikom, ki bo hkrati poklicno in človeško pošteno, obenem pa bo dovoljevalo dovolj razdalje med njim samim in mladoletnikom. Ta razdalja naj bi preprečila morebitne kasnejše situacije, ki bi socialnega delavca privedle v dileme o tem, kako naj ravna, ko bi se znašel v precepu med svojimi poklicnimi dolžnostmi in kršitvijo izkazanega mu zaupanja.

Naslednja skupina vprašanj, ki smo jih obravnavali v opravljeni raziskavi, se je nanašala na stališča anketirancev o vlogi in pomenu skrbstvenega poročila (socialne ankete).

Verjetno bi smeli sklepati, da se možnosti negativnega označevanja oseb, ki jih obravnava skrbstveno poročilo, niso zavedali vsi anketiranci in da so stališča o tem, da takšnih možnosti ni, tudi sicer še večinska. Tako stališče pa nas zavezuje, da več storimo za to, da bi se socialni delavci zavedali možnosti negativnih posledic socialne ankete, kar bi pripomoglo k zmanjšanju takega označevanja.

V zvezi z vlogo in pomenom skrbstvenega poročila smo ugotavljali tudi stališča anketiranih socialnih delavcev o tem, kako bi sami sprejeli dejstvo, da sodišče predloga v njihovem poročilu ne bi sprejelo. Rezultati opravljene razčlenbe so pokazali, da večina anketirancev kot sestavljalcev takih poročil ne bi mogla ostati neprizadeta. Če to ugotovitev povežemo z ugotovitvijo, da so anketirani socialni delavci kot pozitivno izkušnjo pri delu s sodišči za mladoletnike navedli zlasti to, da so sodišča upoštevala njihove predloge, potem smemo upravičeno sklepati, da so anketiranci prav oblikovanje mnenja v skrbstvenem poročilu dojeli kot eno najpomembnejših opravil in morda kot enega najmočnejših pokazateljev strokovnosti njihovega dela.

S tem pa se odpira vprašanje, ali naj poročilo socialnega delavca obsega tudi mnenje ali celo predlog vzgojnemu ukrepu. V naši strokovni literaturi prevladuje stališče, da socialni delavec lahko da samo mnenje o vzgojnem ukrepu oziroma o vrsti vzgojnega ukrepa, ker bi predlaganje konkretnega ukrepa preseglo vlogo organa socialnega skrbstva v kazenskem postopku proti mladoletnikom in ker bi lahko še povečalo nadzorstveno vsebino njegovega dela v tem postopku. Zavzemanje za to, da bi socialna anketa obsegala tudi predlog o vrsti vzgojnega ukrepa, ki ga bi lahko so-

dišče izreklo, smo srečali v nekaterih stališčih tujih piscev. Povezuje se z vprašanjem, ali naj delo v pripravljalnem postopku izvršuje en socialni delavec, kasneje izrečeni vzgojni ukrep (še zlasti, če gre za strožje nadzorstvo organa socialnega skrbstva) pa drug socialni delavec. Tudi to vprašanje je eno tistih, na katero ni mogoče dati enega samega odgovora, saj nekateri načelni in praktični razlogi govorijo zanj, drugi pa zoper njega. Stališče anketiranih socialnih delavcev, da bi bili prizadeti, če sodišče njihovega mnenja o vzgojnem ukrepu ne bi sprejelo, je mogoče razlagati kot kazalec za to, da bi bila delitev teh dveh faz lahko smiselna.

Naslednji sklop vprašanj, ki smo se jih dotaknili v opravljeni raziskavi, je bila dolžnost varovanja poklicne skrivnosti socialnega delavca. Kot pri drugih poklicih, kjer takšna dolžnost obstaja in je mnogo bolj utrjena kot pri socialnem delavcu, se tudi tukaj zastavlja predvsem več deontoloških vprašanj. Ugotovili smo, da so pogoji, iz katerih nastaja in v katerih se pojavlja poklicna skrivnost socialnega delavca, drugačni kot pri nekaterih drugih poklicih, ki poznajo prav tako dolžnost njenega varstva. Kljub temu pa je za današnje razmere nesporno, da je tudi socialni delavec lahko zavezanec za varstvo take skrivnosti. Zato bi bilo povsem upravičeno, če bi poskusili oblikovati vsaj nekatera merila, ki bi lahko bila bolj splošno veljavna, o tem, kako se lahko socialni delavec najprej zavaruje pred konfliktnimi situacijami, v katerih je postavljen pred izbiro med varovanjem poklicne skrivnosti in kršitvijo te dolžnosti, in o tem, kako naj ravna, če do njih pride.

Kot smo že omenili pri pregledu dilem, ki nastajajo v zvezi z varovanjem poklicne skrivnosti socialnega delavca, ni

mogoče dati odgovora, ki bi bil veljaven za vse in za vsak primer. Pri tehtanju, kako naj ravna, se bo moral v vsakem posamičnem primeru vedno odločiti le socialni delavec sam, zato mu te odločitve ter odgovornosti zanj ne more odvzeti nihče.

Mogoče pa je oblikovati nekaj splošnih vodil o tem, kako naj ravna socialni delavec, da ne bi zašel v take situacije. Položaj in delo socialnega delavca - zlasti na področju dela z mladoletnimi prestopniki in sploh na področju, kjer izvršujejo socialni delavci tudi naloge družbenega nadzorstva - sta taka, da mora socialni delavec vnaprej računati z možnostjo, da se znajde v situaciji, ko bi moral kršiti dolžnost varovanja poklicne skrivnosti. Tudi zato je potrebno, da vprašanje medsebojnega razmerja s svojim varovancem, torej mladoletnikom, že na samem začetku postavi v realne okvire. Mladoletniku je dolžan povedati, kakšne so njegove naloge in kakšen je namen njegovega dela. Povedati pa mu mora tudi, da bo njuno sodelovanje uspešnejše, če bosta zaupala drug drugemu, da pa obstajajo v tem okviru zanj meje, ki jih ne more prekorčiti. Pojasniti mu mora tudi, kakšne so te meje v konkretnem primeru. Takšna pojasnila so tudi del poklicne poštenosti. Mladoletnik, ki bo te okvire poznal, bo omejitve lažje sprejel in bo našel tudi pravo razdaljo med seboj in socialnim delavcem.

Če pa kljub temu nastane situacije, v kateri socialni delavec sodi, da je dolžan o kakšni poklicni skrivnosti poročati dalje in s tem kršiti dolžnost njenega varovanja, je verjetno najbolj primerno, da poskuša mladoletnika pripraviti do tega, da to naredi sam ali pa z njegovo pomočjo. Če socialni delavec po tehtnem premisleku in tehtanju vseh interesev, za katere gre, presodi, da mora dolžnost varstva poklicne skrivnosti prekršiti, potem je prav in pošteno, da to tistemu, za čigar skrivnost gre, pove.

Ta merila bodo morda v pomoč pri preprečevanju situacij, v katerih bi socialni delavec lahko sodil, da mora dolžnost varstva poklicne skrivnosti kršiti, ne razrešujejo pa dilem, ki lahko nastanejo, če se v taki situaciji znajde.

V zvezi s tem bi bilo želeli, da bi kodeks poklicne etike glede dolžnosti varovanja poklicne skrivnosti socialnih delavcev in glede kršitve te dolžnosti postavil taka merila, ki bi bila bolj usklajena s podobnimi merili drugih poklicev, ki pri svojem delu prihajajo v podobne položaje. To gotovo velja posebej takrat, ko gre za delo socialnega delavca z mladoletniki. Tedaj je namreč namen prevzgoje posebej poudarjen, zato si je težko zamisliti doseganje tega cilja, če bi preveč poudarili nadzorstveno vlogo socialnega delavca, do česar bi lahko prišlo, če upoštevamo zelo široko razvejane dolžnosti prijave in naznanitve tudi relativno manj pomembnih kaznivih dejanj, na katere smo opozorili.

Z vprašanji o poklicni skrivnosti socialnega delavca ter dolžnosti njenega varstva so tesno povezana tudi naslednja vprašanja, ki smo jih obravnavali v raziskavi - vprašanja o poklicni vlogi socialnega delavca.

Razčlemba teh vprašanj je pokazala, da so bila razhajanja med vrednotenjem socialnega dela v kazenskem pravosodju proti mladoletnikom s strani socialnih delavcev samih in s strani drugih pravosodnih delavcev v analizirani skupini manjša, kot pa smo pričakovali. Sodimo, da je takšna usmeritev pozitivna in morda lahko trdimo, da je k temu prispevala - poleg razlogov, ki smo jih že navedli - tudi v Sloveniji že dolgo let prisotna težnja, da bi o skupnih problemih mladoletniškega prestopništva razpravljali na delovnih srečanjih vsi tisti delavci, ki to problematiko obravnavajo v vsakdanjem življenju. Ob tem pa se nam je

vendar zastavilo vprašanje, kako naj obrazložimo stališče socialnih delavcev o tem, kako bi ravnali, če bi sodišče uporabilo drugačen vzgojni ukrep kot tisti, katerega so oblikovali v svojem poročilu in kako naj obrazložimo stališče o relativno majhnem razhajanju o vrednotenju socialnega dela na našem področju. Ni namreč izključeno, da je to vrednotenje zelo skladno s predlogi socialne službe tudi zato, ker sodišča odločajo glede izbire vzgojnega ukrepa (kar je bilo očitno za socialne delavce najpomembnejše dejstvo pri oceni njihovega lastnega položaja, položaja stroke, pa tudi razmerja s sodiščem) zelo skladno s predlogi socialne službe. Ob tem pa je ostalo odprto vprašanje, ali je tako zato, ker so vsebinska izhodišča za obravnavanje mladoletnih prestopnikov pri socialnih delavcih in senatih za mladoletnike povsem enaka, ali zato, ker se socialna služba prilagaja merilom sodišča, ali pa morda zato, ker sodišče enostavno zaupa predlogom te službe. S tem pa se seveda odpira vprašanje delitve pristojnosti in odgovornosti pri odločanju o izbiri vzgojnega ukrepa (ali kazni mladoletniškega zapora).

Uporabljena literatura

- Androjna, V.: Upravni postopek in upravni spor. Ljubljana, ČZ Uradni list SRS 1977, 312 s.
- Antilla, I.: Probation and Parole: Social Control or Social Service. International Journal of Criminology and Penology, London 3/1975/1, s. 79-84.
- Bakić, V.: Porodično pravo. Beograd, Savremena administracija 1980, 401 s.
- Baumann, E.: Gesellschaftspolitische Aspekte der Sozialarbeit. Bewährungshilfe, Bad Godesberg 18/1971/1, s. 134-140.
- Bavcon, L., Šelih, A.: Kazensko pravo-splošni del. Ljubljana, ČZ Uradni list 1978, 412 s.
- Bayer, V.: Jugoslovensko krivično procesno pravo II. Zagreb, Školska knjiga 1972, 224 s.
- Brejc, T.: Mladoletnikovo vrednotenje kazenskega postopka in izvrševanja kazenskih sankcij. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 23/1972/4, s. 247-256.
- Brennan, W., Khinduka, S.K.: Role Expectations of Social Workers and Lawyers in the Juvenile Court. Crime and Delinquency, New York 17/1971/2, s. 191-201.
- Carić, A.: Problemi maloljetničkog sudstva. Split, Savez društava defektologa Jugoslavije 1971, 243 s.
- Carlen P., Powell, M.: Professionals in the Magistrates Courts: The Courtroom Lore of Probation Officers and Social Workers v Social Work and the Courts. Edited by H. Parker. London, E. Arnold 1979, s. 97-116.
- The Changing Faces of Juvenile Justice. Monographs of the United Nations Crime Prevention and Criminal Justice Branch. Edited by V. Lorne Stewart. New York, New York University Press 1978, 174 s.
- Chevassus, J.: L'éducateur spécialisé et le secret professionnel. Liaisons, Paris 23/1974/90, s. 3-10.
- Christ, H.: Wie ein Modell kooperativer Sozialarbeit durch juristische Interventionen scheiterte. Kriminologisches Journal, München 15/1973/4, s. 294-300.

- Coppola, C.: Rapporti tra sistema penale e sistema dei servizi sociali. Esperienze di rieducazione, Roma 23/1976/4, s. 38-40.
- Grayencour, B.: Protection de la jeunesse: vers un état critique de la question. Revue de droit pénal et de criminologie, Bruxelles 59/1979/4, s. 326-349.
- Dami, R.: Le secret de fonction de l'assistant social fonctionnaire. Revue internationale de criminologie et de police technique, Genève 24/1970/3, s. 201.
- Davies, M.: Social Inquiry for the Courts. British Journal of Criminology, London 14/1974/1, s. 18-33.
- Dickson, D.: Law and Social Work-Impact of Due Process. Social Work, New York 21/1976/4, s. 274-278.
- Dupied, D.: Déontologie et le secret professionnel des éducateurs spécialisés. Liaisons, Paris 25/1976/96-97, s. 8-17.
- Edwards, L.: The Rights of Children. Federal Probation, Washington 37/1973/2, s. 34-41.
- L'enfance et l'adolescence en danger. Strasbourg, Conseil de l'Europe 1973, 151 s.
- Finžgar, A.: Poveravanje dece na čuvanje i vaspitanje drugom licu. Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd 22/1974/5-6, s. 67-80.
- Finžgar, A.: Rodbinsko pravo in socialno skrbstvo. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 28/1978/1-2, s. 67-80.
- Foex, R.: Les rapports du détenteur du secret avec la justice. Revue internationale de criminologie et de police technique, Genève 24/1970/3, s. 202-204.
- Fonction sociale du tribunal de la jeunesse. Bruxelles, CEDJ 1979, 107 s.
- Friedländer, W. A., Pfaffenberger, H.: Osnovna načela in metode socialnega dela. Ljubljana, Tehniška založba Slovenije 1970, 308 s.
- Grieswelle, G.: Sozialarbeit, Pädagogik und Jugendstrafrecht. Stuttgart, F. Enke Verlag 1972, 169 s.
- Häferkamp, H., Meier, G.: Sozialarbeit als Instanz sozialer Kontrolle. Kriminologisches Journal, München 4/1972/2, s. 100-114.
- Handler, E.: Social Work and Corrections. Criminology, Beverly Hills 13/1975/2, s. 240-254.
- Hirjan, F., Singer, M.: Maloljetnici u krivičnom pravu. Informator, Zagreb 1978.

- Izvršenje krivičnih sankcija prema maloletnicima. Arandelovac
1970. Beograd, Institut za kriminološka i kriminalistička istra-
živanja 1970, 460 s.
- Jašović, Ž.: Kriminologija maloletničke delinkvencije. Beograd,
Naučna knjiga 1978, 343 s.
- Jelačić, O.: Zaštita lekarske tajne s gledišta pravnog i deontološkog.
Naša zakonitost, Zagreb 28/1974/4, s. 390-400.
- Jovanović, L.: Lekarska tajna. Beograd, Institut za uporedno pravo
1959, 74 s.
- Jung, H.: Zeugnisverweigerungsrecht und Wahrheitsfindung. Monats-
schrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, Köln
57/1974/5, s. 258-267.
- Kellens, G.: Les agents de la protection de la jeunesse. Fonction
sociale du tribunal de la jeunesse. Bruxelles, CEDJ 1979, s. 16-37.
- Klobučar, L.: Medikolegalni aspekti liječničke tajne. Naša zakonitost,
Zagreb 28/1974/4, s. 400-406.
- Kobe, P.: Garancije za zaštitu ličnosti i trajanje krivičnog
postupka. Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju,
Beograd 12/1974/4, s. 643-658.
- Kobe, P.: Pravica do sojenja v navzočnosti kot temeljna pravica človeka.
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 28/1978/3-4, s. 395-413.
- Lazarević, D.: Uloga pravnih institucija u sprečavanju maloletničke
delinkvencije. Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka
istraživanja, Beograd 1972, s. 193-209.
- Matutinović, A.: Socijalna zaštita i maloljetničko prestupništvo.
Savetovanje o aktuelnim problemima maloletničke delinkvencije.
Cavtat 1978. Beograd, Institut za kriminološka i sociološka
istraživanja 1978, 12 s.
- Mehl, H.: Das Vertrauen in der Sozialarbeit, seine rechtlichen Grenzen
und Probleme. Recht der Jugend, Berlin 13/1965/10, s. 257-262.
- Mesec, B.: Izobraževanje socialnega delavca na razpotju. Teorija in
praksa, Ljubljana 9/1972/8-9, s. 1242-1253.
- Morris, A., Giller, H.: Juvenile Justice and Social Work in Britain
v Social Work and the Courts. Edited by H. Parker. London, E. Arnold
1979, s. 8-33.

- Müller-Dietz, H.: Jugendgerichtsbarkeit und Sozialarbeit.
Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, Köln
58/1975/1, s. 1-25.
- Müller-Dietz, H.: Sozialarbeit als zentrale Aufgabe der Strafrechtspflege. Bewährungshilfe, Bad Godesberg 20/1973/2, s. 104-125.
- Müller-Dietz, H.: Sozialarbeit im Strafvollzug und in der Bewährungshilfe. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, Köln 56/1973/1, s. 15-27.
- Müller-Dietz, H.: Sozialdienst in der Justiz-Einige vorläufige Überlegungen. Bewährungshilfe, Bad Godesberg 24/1977/1, s. 15-25.
- Nedeljković, I., Paunović, M.: Uloga specijalizovanih institucija socijalne zaštite u sprečavanju maloletničke delinkvencije. Osvrti br. 5. Društveno reagovanje na maloletničko prestupništvo. Beograd, Savez društava defektologa Jugoslavije 1972, s. 29-46.
- Obrazloženje nacrt zakona o porodici. Nacrt zakona o porodici. Beograd, Skupština SR Srbije, Komisija za kodifikaciju porodičnog zakonodavstva 18.3.1980.
- Owens, E.: The Social Work Role in Juvenile Court Proceedings v Social Work and the Courts. Edited by H. Parker. London, E. Arnold 1979, s. 34-53.
- Paunović, M. idr.: Rad sa maloletnim prestupnicima. Beograd, Zavod za proučavanje socijalnih problema grada Beograd 1972.
- Pečar, J.: Socialno delo kot dejavnik (formalnega) družbenega nadzorstva. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 28/1977/3, s. 175-186.
- Perić, O.: Krivičnopravni položaj maloletnika. Beograd, Institut za sociološka i kriminološka istraživanja 1975, 295 s.
- Perić, O.: Mesto i uloga stručnih službi sa posebnim osvrtom na njihovu ulogu u krivičnom postupku prema maloletnicima. Naša zakonitost, Zagreb 27/1973/4, s. 333-343.
- Perry, G.: Reports for Criminal Courts. Yorkshire, Owen Wells 1979, 134 s.
- Peters, H., Cremer-Schäfer, H.: Die sanften Kontrolleure: Wie Sozialarbeiter mit Devianten umgehen. Stuttgart, F. Enke Verlag 1975, 110 s.
- Prokop, A.: Porodično pravo-Odnosi roditelja i dece. Zagreb, Školska knjiga 1966, 312 s.
- Prevenција maloletničke delinkvencije. Arandelovac 1967. Beograd, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja 1967, 458 s.

- Quensel, S.: Sozialarbeit und Jugendkriminalität v Kriminalität und Sozialarbeit. Hrsg. von B. Schmidtobreick. Freiburg im Brisgau, Lambertus Verlag 1972, 104 s.
- Radical Social Work. Edited by R. Bailey and M. Brake. London, E. Arnold 1975, 170 s.
- Repenser la protection de la jeunesse 1965-1979. Bruxelles, CEDJ 1979, 153 s.
- Robert, P.: L'étendue de l'information du public et la nature de l'opinion publique en ce qui concerne le controle social de la criminalité. Rapport présenté au Trezième conférence de recherches criminologiques. Strasbourg, Conseil de l'Europe 1978, 60 s.
- Rubin, T. H.: Retain the Juvenile Court? Crime and Delinquency, New York 25/1979/3, s. 281-289.
- Scherer, J.: How Social Workers Help Lawyers. Social Work, New York 21/1976/4, s. 279-283.
- Le secret professionnel de l'éducateur. Liaisons, Paris 20/1971/4, s. 9-16.
- Skaberne, B. idr.: Analiza in uspešnost izvajanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti 1969, 327 s.
- Skaberne, B. idr.: Oddaja mladoletnika v tujo družino ali zavod. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti 1964, 200 s.
- Slachmuylder, L.: Secret professionnel et protection de la jeunesse. Extrait de Journal des Tribunaux. Bruxelles, Larcier 1967, 16 s.
- Sloane, H. W.: Relationships of Law and Social Work. Social Work, New York 12/1967/1, s. 86-93.
- Služba socijalne zaštite i osnovna pitanja u vezi sa suzbijanjem i sprečavanjem kriminaliteta. Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja 1972, 157 s.
- Social Work and the Courts. Edited by H. Parker. London, E. Arnold 1979, 224 s.
- Sommerhausen, C.: Les comités de protection de la jeunesse. Bruxelles, CEDJ 1976, 688 s.
- Stevenson, O.: Social Services as Controllers v Control without Custody. Edited by J. F. S. King. Cambridge, University of Cambridge, Institute of Criminology 1976, 177 s.

- Stritih, B.: Poklicna vloga socialnega delavca. Ljubljana, Višja šola za socialne delavce 1972,
- Stritih, B.: Socialno delo pred razpotjem. Anthropos, Ljubljana 1974/1-4, s. 161-171.
- Stritih, B.: Uvod v Friedländer, W. A., Pfeffenberger, H.: Osnovna načela in metode socialnega dela. Ljubljana, Tehniška založba Slovenije 1970, s. 9-17.
- Šelih, A.: Nekateri problemi socialnega dela pri obravnavanju mladoletniškega prestopništva. Nekateri aktualni problemi mladoletniškega prestopništva. Bled 1978. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo 1978, s. 86-100.
- Šelih, A.: Novejši razvoj mladoletniškega sodstva v ZDA. Pravnik, Ljubljana 27/1972/7-9, s. 315-322.
- Šelih, A.: Problemi kazenskopravnega varstva zasebnosti pri uporabi računalniške tehnike. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 28/1978/3-4, s. 487-499.
- Šelih, A.: Sodelovanje skrbstvenega organa v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 20/1969/3, s. 150-158.
- Šelih, A.: Sodelovanje strokovnjakov pri obravnavanju mladinskega prestopništva. Pravnik, Ljubljana 29/1974/1-3, s. 71-79.
- Šelih, A.: Zasebnost in nove oblike njenega kazenskopravnega varstva. Zbornik znanstvenih razprav, Ljubljana 39/1979/ s. 1-35.
- Thomann, R.: Zur Strafbarkeit der Sozialarbeit wegen Geheimnisbruch (Entwurf 1962). Bewährungshilfe, Bad Godesberg 16/1969/1, s. 3-32.
- Vasiljević, T.: Komentar zakona o krivičnom postupku. Beograd, Službeni list SFRJ 1977, 651 s.
- Violation du secret professionnel. Cas de assistantes sociales. Chronique de jurisprudence (Note de G. Levasseur). Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, Paris 1979/1.
- Vodopivec, K.: Kriminološka ekspertiza-da ali ne? Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 25/1974/2, s. 75-84.
- Vodopivec, K. idr.: Kriminologija, I. dio. Zagreb, Narodne novine 1966, 172 s.

Vodopivec, K.: Vloga poročil socialnovarstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 25/1974/1, s. 3-13.

Walter, M.: Einige grundsätzliche Bemerkungen zum Standort der Bewährungshilfe. Bewährungshilfe, Bad Godesberg 24/1977/1, s. 45-53.

Walter, W., Winter, G.: Bewährungshelfer im Rollenkonflikt. Kriminologische Schriftenreihe, Band 57. Hamburg, Kriminalistik Verlag 1974, 86 s.

Xuereb, J. C.: La juridiction spécialisée des mineurs - une institution du passé ou une solution d'avenir. Revue pénitentiaire et de droit pénal, Paris 103/1979/4, s. 625-633.

Zakon o braku i porodičnim odnosima. Službeni glasnik SR Srbije 1980 št. 22.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Uredni list SR Slovenije 1976 št. 15

Zbornik pojmova u socijalnoj politici. Beograd, Konferencija za socijalno delatnost 1973.

Zeugnisverweigerungsrecht der Sozialarbeiter. Recht der Jugend, Berlin 21/1973/4, s. 118-127.

Zupančič, K.: Pravna ureditev zakonske zveze, družinskih razmerij in načrtovanja družine. Ljubljana, Pravna fakulteta 1980, 148 s.

VPRAŠALNIK O VLOGI SOCIALNEGA DELA V KAZENSKEM PRAVOSODJU ZA MLADOLETNIKE

I. OSEBNI PODATKI O ANKETIRANCU		2. ALI MISLITE, DA SO BILI PREDLOGI V SKRBSTVENIH POROČILIH GLEDE VZGOJNIH UKREPOV USTREZNI?																	
1. STAROST (dopolnjena leta)		<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>EMA</th> <th>PETER</th> <th>JANEZ</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>da:</td> <td>1</td> <td>4</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>ne:</td> <td>2</td> <td>5</td> <td>8</td> </tr> <tr> <td>ne vem:</td> <td>3</td> <td>6</td> <td>9</td> </tr> </tbody> </table>			EMA	PETER	JANEZ	da:	1	4	7	ne:	2	5	8	ne vem:	3	6	9
	EMA	PETER	JANEZ																
da:	1	4	7																
ne:	2	5	8																
ne vem:	3	6	9																
do 29 1 30 do 39 2 40 do 49 3 50 do 59 4 60 in več 5		2a. ČE STE NA VPRAŠANJE 2 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? (Ne pozabite navesti, na katerega od treh se nanaša vpisan odgovor!)																	
2. SPOL																			
moški 1																			
ženski 2																			
3. NAJVIŠJA DOKONČANA ŠOLA																			
gimnazija 1																			
srednja strokovna šola 2																			
višja šola 3																			
visoka šola, fakulteta 4																			
4. POKLIC		2b. ČE STE NA VPRAŠANJE 2 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ?																	
socialni delavec 1																			
sodnik 2																			
namestnik javnega tožila 3																			
odvetnik 4																			
pedagog 5																			
psiholog 6																			
II. STALIŠČA ANKETIRANCOV		3. ALI MISLITE, DA SO LAHKO IMELI PODATKI V POROČILU ZA EMO IN ZA PETRA TUDI NEGATIVNE POSLEDICE?																	
1. ALI MISLITE, DA JE BIL DELO SOCIALNE DELAVKE S PETROM V PRIPRAVLJALNEM POSTOPKU NEUSPEŠNO?		da 1 ne 2 ne vem 0																	
da 1		3a. ČE STE NA VPRAŠANJE 3 ODGOVORILI POZITIVNO: KATRE SO TE POSLEDICE?																	
ne 2																			
ne vem 3																			
1a. ČE STE NA VPRAŠANJE 1 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ?		4. ALI MENITE, DA JE BILA ODLOČITEV SVETA ZA VARSTVO DRUŽINE OSSS GLEDE EME USTREZNA?																	
		da 1 ne 2 ne vem 0																	
1b. ČE STE NA VPRAŠANJE 1 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ?		4a. ČE STE NA VPRAŠANJE 4 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ?																	

4b. ČE STE NA VPRAŠANJE 4 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____		7a. ČE STE NA VPRAŠANJE 7 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ? glede EME: _____ _____ glede PETRA: _____ _____ glede JANEZA: _____ _____												
5. ALI MENITE, DA SO BILE PRAVICE EME V POSTOPKU PRED SVETOM ZA VARSTVO DRUŽINE OSSS ZAVAROVANE? enako kot v kazenskem postopku 1 bolje 2 slabše 3		7b. ČE STE NA VPRAŠANJE 7 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? glede EME: _____ _____ glede PETRA: _____ _____ glede JANEZA: _____ _____												
6. ALI MENITE, DA BI BILO POTREBNO V TA POSTOPEK VGRADITI KAKŠNE DODATNE INSTRUMENTE, PODOBNO KOT V KAZENSKEM POSTOPKU, ZATO DA BI VAROVALI PRAVICE OTROK IN MLADOLETNIKOV POSEBEJ V PRIMERIH, KO GHE ZA POSEBNE VRSTE OMEJITEV OTROKOVE OZIROMA MLADOLETNIKOVE PROSTOSTI (ODDAJA V ZAVOD)? da 1 ne 2 ne vem 0		8. ALI MENITE, DA JE SOCIALNA DELAVKA GLEDE KAZNIVEGA DEJANJA, KI GA NAJ BI STORIL PETER, IN ZA KATERO JE IZVEDELA KASNEJE, RAVNALA PRAVILNO? da 1 ne 2 ne vem 0												
5a. ČE STE NA VPRAŠANJE 5 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____		9. ALI MENITE, DA JE SOCIALNA SLUŽBA V PRIMERU PETRA RAVNALA USTREZNO IN V OKVIRU POOBLASTIL, KI JIH IMA PO ZAKONU PRI IZVRŠEVANJU STROŽJEGA NADZORSTVA? da 1 ne 2 ne vem 0												
5b. ČE STE NA VPRAŠANJE 5 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____		9a. ČE STE NA VPRAŠANJE 9 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____												
6a. ČE STE NA VPRAŠANJE 6 ODGOVORILI POZITIVNO, NAVEDITE, PROSIM, KAKŠNI BI NAJ BILI TI INSTRUMENTI PO VAŠEM MNENJU? _____ _____ _____		9b. ČE STE NA VPRAŠANJE 9 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____												
7. ALI MISLITE, DA JE SODIŠČE PRAVILNO IZBRALO VZGOJNE UKREPE? <table border="0"> <thead> <tr> <th>glede EME</th> <th>glede PETRA</th> <th>glede JANEZA</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>da 1</td> <td>da 4</td> <td>da 7</td> </tr> <tr> <td>ne 2</td> <td>ne 5</td> <td>ne 8</td> </tr> <tr> <td>ne vem 3</td> <td>ne vem 6</td> <td>ne vem 9</td> </tr> </tbody> </table>	glede EME	glede PETRA	glede JANEZA	da 1	da 4	da 7	ne 2	ne 5	ne 8	ne vem 3	ne vem 6	ne vem 9		
glede EME	glede PETRA	glede JANEZA												
da 1	da 4	da 7												
ne 2	ne 5	ne 8												
ne vem 3	ne vem 6	ne vem 9												

10. ALI MISLITE, DA JE PRAVILNO, DA IZVAJA STROŽJE NADZORSTVO ORGANA SOCIALNEGA SKRBSTVA TISTI SOCIALNI DELAVCI, KI JE PRIPRAVLJAL SKRBSTVENO POROČILO? da 1 ne 2 ne vem 0		13. KAKŠNA JE BILA, PO VAŠEM MNENJU, V KONKRETNEM PRIMERU V PRIPRAVLJALNEM POSTOPKU PRETEŽNO VLOGA SOCIALNEGA DELAVCA GLEDE a) EME: oblika pomoči mladoletniku . . . 1 oblika nadzorovanja mladoletnika . . 2 oblika prisilnega delovanja . . . 3 drugačna (navedite, kakšna) _____ 4 ne vem 0
10a. ČE STE NA VPRAŠANJE 10 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ? _____ _____	☐	
10b. ČE STE NA VPRAŠANJE 10 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? _____ _____	☐	b) PETRA: oblika pomoči mladoletniku . . . 1 oblika nadzorovanja mladoletnika . . 2 oblika prisilnega delovanja . . . 3 drugačna (navedite, kakšna) _____ 4 ne vem 0
11. KAKŠNA JE BILA, PO VAŠEM MNENJU, V KONKRETNEM PRIMERU VLOGA ZAGOVORNIKA PETRA GLEDE NA PREDLOG ORGANA SOCIALNEGA SKRBSTVA? zagovornik je skušal najti rešitev, ki bi mladoletniku omogočila, da ostane za prostosti, čeprav to ni v njegovo korist . . . 1 kot zagovornik je uveljavljal predloge, ki najbolj ustrezajo potrebam mladoletnikove prevzgoje . . 2 obrambo mladoletnika je izvajal enako kot obrambo polnoletnih . . . 3 drugačna (navedite kakšna) _____ 4 ne vem 0		
12. KAKŠNA JE BILA, PO VAŠEM MNENJU, V KONKRETNEM PRIMERU VLOGA JAVNEGA TOŽILCA GLEDE NA PREDLOG ORGANA SOCIALNEGA SKRBSTVA ZA JANEZA? njegov predlog je bil zlasti usmerjen v to, da bi s njim dosegel učinkovito varstvo družbe pred mladoletniškimi prestopništvom . . . 1 uveljaviti je poskušal predlog, ki po njegovem mnenju najbolj ustreza potrebam mladoletnikove prevzgoje . . . 2 obtožbo je zastopal enako kot pri polnoletnih storilcih kaznivih dejanj 3 drugačna (navedite, kakšna) _____ 4 ne vem 0		14. KATERA IZMED NASLEDNJIH OZNAK, PO VAŠEM MNENJU, NAJBOLJE OZNAČUJE POLOŽAJ SOCIALNEGA DELAVCA V KAZENSKEM POSTOPKU PROTI MLADOLETNIKOM? sodelavec sodnika, ki zbira in posreduje sodniku podatke o mladoletnikovi osebnosti in okolju, kadar ga ta za-prosi 1 sodelavec sodnika, ki tudi samostojno zbira in posreduje sodniku podatke o mladoletnikovi osebnosti in njegovem okolju . . . 2 izvedenec posebne vrste, ki posreduje sodniku podatke o mladoletnikovi osebnosti in o njegovem okolju 3 drugačna (navedite, kakšna) _____ 4 ne vem 0
		Prosimo vas, da pri vsakem odgovoru obkrožite tisto šifro za katero se odločite. Pri tistih vprašanjih, ki so odprta, vas prosimo, da čimbolj izčrpno navedete svoje mnenje oziroma stališče.

VPRAŠALNIK O VLOGI SOCIALNEGA DELA V KAZENSKEM PRAVOSODJU ZA MLADOLETNIKE

I. OSEBNI PODATKI O ANKETIRANCU

1. STAROST (dopolnjena leta)

do 29	1
30 do 39	2
40 do 49	3
50 do 59	4
60 in več	5

2. SPOL

moški	1
ženski	2

3. NAJVIŠJA DOKONČANA ŠOLA

gimnazija	1
srednja strokovna šola	2
višja šola	3
visoka šola, fakulteta	4

4. POKLIC

socialni delavec	1
sodnik	2
namestnik javnega tožilca	3
odvetnik	4
pedagog	5
psiholog	6

II. STALIŠČA ANKETIRANČEV

1. ALI MISLITE, DA JE BIL DELO SOCIALNE
DELAŠKE S PETROM V PRIPRAVLJANEM POSTOP-
KU NEUSPEŠNO?

da	1
ne	2
ne vem	3

1a. ČE STE NA VPRAŠANJE 1 ODGOVORILI NEGA-
TIVNO: ZAKAJ?

1b. ČE STE NA VPRAŠANJE 1 ODGOVORILI POZI-
TIVNO: ZAKAJ?

2. ALI MISLITE, DA SO BILI PREDLOGI V
SKUPSTVENIH POROČILIH GLEDE VZGOJNIH
UKREP OV USTREZNI?

	EMA	PETER	JANEZ
da:	1	4	7
ne:	2	5	8
ne vem:	3	6	9

2a. ČE STE NA VPRAŠANJE 2 ODGOVORILI NE-
GATIVNO: ZAKAJ?
(Ne pozabite navesti, na katerega od
treh se nanaša vpisani odgovor!)

2b. ČE STE NA VPRAŠANJE 2 ODGOVORILI PO-
ZITIVNO: ZAKAJ?

3. ALI MISLITE, DA SO LAHKO IMELI PODATKI
V POROČILU ZA EMO IN ZA PETRA TUDI NE-
GATIVNE POSLEDICE?

da	1
ne	2
ne vem	0

3a. ČE STE NA VPRAŠANJE 3 ODGOVORILI PO-
ZITIVNO: KATERE SO TE POSLEDICE?

4. ALI MENITE, DA JE BILA ODLOČITEV SVETA
ZA VARSTVO DRUŽINE OSSS GLEDE EME
USTREZNA?

da	1
ne	2
ne vem	0

4a. ČE STE NA VPRAŠANJE 4 ODGOVORILI PO-
ZITIVNO: ZAKAJ?

4b. ČE STE NA VPRAŠANJE 4 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____	7a. ČE STE NA VPRAŠANJE 7 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ? glede EME: _____ glede PETRA: _____ glede JANEZA: _____												
5. ALI MENITE, DA SO BILE PRAVICE EME V POSTOPKU PRED SVETOM ZA VARSTVO DRUŽINE OSSS ZAVAROVANE? enako kot v kazenskem postopku 1 bolje 2 slabše 3	7b. ČE STE NA VPRAŠANJE 7 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? glede EME: _____ glede PETRA: _____ glede JANEZA: _____												
6. ALI MENITE, DA BI BILO POTREBNO V TA POSTOPEK VGRADITI KAKŠNE DODATNE INSTRUMENTE, PODOBNO KOT V KAZENSKEM POSTOPKU, ZATO DA BI VAROVALI PRAVICE OTROK IN MLADOLETNIKOV POSEBEJ V PRIMERIH, KO GRE ZA POSEBNE VRSTE OMEJITEV OTROKOVE OZIROMA MLADOLETNIKOVE PROSTOSTI (ODDAJA V ZAVOD)? da 1 ne 2 ne vem 0	8. KAKO MISLITE, DA BI REAGIRALI V KONKRETNEM PRIMERU VI, ČE BI BILI SOCIALNI DELAVEC, KI JE PRIPRAVIL SKRBSTVENO POROČILO IN OBLIKOVAL MNENJE O VZGOJNEM UKREPU, SODIŠČE PA GA NI SPREJELO: sprejel bi sodnikove razloge, ker sodišče o stvari odloča 1 bil bi prizadet, ker moje mnene nje ni bilo upoštevano 2 bilo bi mi vsceno 3 bilo bi mi prav, ker bi se ne počutil odgovornega 4 moje stališče je drugačno od navedenih (prosim, navedite kakšno!) 5 ne vem 0												
6a. ČE STE NA VPRAŠANJE 6 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____	9. ALI MENITE, DA JE SOCIALNA DELAVKA GLEDE KAZNIVEGA DEJANJA, KI GA NAJ BI STORIL PETER, IN ZA KATERO JE IZVEDELA KASNEJE, RAVNALA PRAVILNO? da 1 ne 2 ne vem 0												
6b. ČE STE NA VPRAŠANJE 6 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____	10. KAKO BI RAVNALI VI, ČE BI SE ZNAŠLI V TAKI SITUACIJI KOT SE JE SOCIALNA DELAVKA GLEDE NOVEGA KAZNIVEGA DEJANJA PETRA? enako kot ona 1 dejanje bi javil direktorju zavoda, da ukrepa 2 pogovoril bi se z mladoletnikom 3 pogovoril bi se s sodnikom za mladoletnike 4 drugače (navedite, kako) 5 ne vem 0												
6c. ČE STE NA VPRAŠANJE 6 ODGOVORILI POZITIVNO, NAVEDITE, PROSIM, KAKŠNI BI NAJ BILI TI INSTRUMENTI PO VAŠEM MNENJU? _____ _____ _____													
7. ALI MISLITE, DA JE SODIŠČE PRAVILNO IZBRALO VZGOJNE UKREPE? <table style="width: 100%; border: none;"> <thead> <tr> <th style="text-align: left;">glede EME</th> <th style="text-align: left;">glede PETRA</th> <th style="text-align: left;">glede JANEZA</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>da 1</td> <td>da 4</td> <td>da 7</td> </tr> <tr> <td>ne 2</td> <td>ne 5</td> <td>ne 8</td> </tr> <tr> <td>ne vem 3</td> <td>ne vem 6</td> <td>ne vem 9</td> </tr> </tbody> </table>	glede EME	glede PETRA	glede JANEZA	da 1	da 4	da 7	ne 2	ne 5	ne 8	ne vem 3	ne vem 6	ne vem 9	
glede EME	glede PETRA	glede JANEZA											
da 1	da 4	da 7											
ne 2	ne 5	ne 8											
ne vem 3	ne vem 6	ne vem 9											

11. ALI MENITE, DA JE SOCIALNA SLUŽBA V PRIMERU PETRA RAVNALA USTREZNO IN V OKVIRU POOBLASTIL, KI JIH IMA PO ZAKONU PRI IZVRŠEVANJU STROŽJEGA NADZORSTVA? da 1 ne 2 ne vem 3		14. KAKO BO, PO VAŠEM MNENJU, POSTOPAL SOCIALNI DELAVEC, KI BO IZVAJAL STROŽJE NADZORSTVO V OPIŠANEM PRIMERU? ne glede na potek dogodkov bo sprejel odločitev sodišča in izvajal strožje nadzorstvo . . . 1 prizadet bo, ker sodišče njegovega predloga ni upoštevalo in to bo slabo vplivalo na njegovo delo pri strožjem nadzorstvu . . . 2 prosil bo, naj kdo drug izvaja ta vzgojni ukrep . . . 3 drugače (navedite, kako) . . . 4 ne vem 0
11a. ČE STE NA VPRAŠANJE 11 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____		15. KAKŠNA JE BILA, PO VAŠEM MNENJU, V KONKRETNEM PRIMERU VLOGA ZAGOVORNIKA PETRA GLEDE NA PREDLOG ORGANA SOCIALNEGA SKRBSTVA? zagovornik je skušal najti rešitev, ki bi mladoletniku omogočila, da ostane na prostosti, čeprav to ni v njegovo korist . . . 1 kot zagovornik je uveljavljal predloge, ki najbolj ustrezajo potrebam mladoletnikove prevzgoje . . . 2 obrambo mladoletnika je izvajal enako kot obrambo polnoletnih . . . 3 drugačna (navedite kakšno) . . . 4 ne vem 0
11b. ČE STE NA VPRAŠANJE 11 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____		16. KAKŠNA JE BILA, PO VAŠEM MNENJU, V KONKRETNEM PRIMERU VLOGA JAVNEGA TOŽILCA GLEDE NA PREDLOG ORGANA SOCIALNEGA SKRBSTVA ZA JANEZA? njegov predlog je bil zlasti usmerjen v to, da bi s njim dosegel učinkovito varstvo družbe pred mladoletniškim prestopništvom . . . 1 uveljaviti je poskušal predlog, ki po njegovem mnenju najbolj ustreza potrebam mladoletnikove prevzgoje . . . 2 obtožbo je zastopal enako kot pri polnoletnih storilcih kaznivih dejanj . . . 3 drugačna (navedite, kakšno) . . . 4 ne vem 0
12. KAKO BI RAVNALI VI, ČE BI BILI V POLOŽAJU SOCIALNE DELAVKE, KI JE IZVRŠEVALA SNOSS NAD PETROM? posvetoval bi se s sodnikom . . . 1 ukrepal bi enako kot socialna delavka 2 ukrepal bi drugače (navedite, kako) . . . 3 ne vem 0		
13. ALI MISLITE, DA JE PRAVILNO, DA IZVAJA STROŽJE NADZORSTVO ORGANA SOCIALNEGA SKRBSTVA TISTI SOCIALNI DELAVEC, KI JE PRIPRAVLJAL SKRBSTVENO POROČILO? da 1 ne 2 ne vem 0		
13a. ČE STE NA VPRAŠANJE 13 ODGOVORILI POZITIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____		
13b. ČE STE NA VPRAŠANJE 13 ODGOVORILI NEGATIVNO: ZAKAJ? _____ _____ _____		

19a. KATERE SO POZITIVNE IZKUŠNJE PRI
VAŠEM DELU S SODNIKOM ZA MLADOLETNIKE?
(Prosimo, naštejte!)

oblika pomoči mladostniku . . .	1
oblika nadzorovanja mladostnika	2
oblika prisilnega delovanja . . .	3
drugačna (navedite, kakšna)	

ne vem 0

oblika pomoči mladostniku	1
oblika nadzorovanja mladostnika	2
oblika prisilnega delovanja	3
drugačna (navedite, kakšna)	

no vem 0

sodelavec sodnika, ki zbira
in posreduje sodniku podatke o
mladoletnikovi osebnosti in
okolju, kadar ga ta zaprosi . . . 1

sodelavec sodnika, ki tudi
samostojno zbira in posreduje
sodniku podatke o mladoletniko-
vi osebnosti in njegovem okolju 2

izvedenec posebne vrste, ki
posreduje sodniku podatke o
mladoletnikovi osebnosti in o
njegovem okolju 3

drugačna (navedite, kakšna)

de vem 0

da	.	.	.	.	.	.	.	.	1
deloma	.	.	.	.	.	.	.	.	2
ne	.	.	.	.	.	.	.	.	3
ne vem	.	.	.	.	.	.	.	.	4

Prosimo vas, da pri vsakem odgovoru obkrožite tisto šifro za katero se odločite. Pri tistih vprašanjih, ki so odprta, vas prosimo, da čim bolj izčrpno navedete svoje mnenje oziroma stališče.

Contents

The role of social work in the criminal proceedings on behalf of juveniles

Preface

I. Social work and criminal law court system

1. Introduction (A. Šelih)
2. Social work as a form of help and as a form of social control (A. Šelih)
3. Social work in criminal law court system (A. Šelih)
4. Social work in the criminal proceedings on behalf of juveniles (A. Šelih)
5. Social work in the criminal law system in Yugoslavia (M. Čonč)
6. Conclusion (A. Šelih)

II. The role and significance of social work in criminal proceedings on behalf of juveniles in the Socialist Republic of Slovenia

1. The scope and methodology of the research carried out (A. Šelih)
2. The tasks of social work in the criminal law court system in Slovenia (M. Čonč)
3. The role of social worker in the preliminary proceedings (A. Šelih)
4. The role of social reports in the preliminary proceedings (M. Čonč)
5. Some problems relating to the professional secrecy of the social worker (A. Šelih)
6. The professional profile of the social worker in the criminal proceedings on behalf of juveniles (A. Šelih)

III. Conclusions

Bibliography

Questionnaire for social workers

Questionnaire for magistrates, public prosecutors and counsels for defence

Summary

In the first part of the study the authors give a survey of theoretical view-points referring to the nature of social work as a means of help and as a form of social control. They survey also the results of the empirical research carried out in this field abroad and in Yugoslavia. Special features of social work within the field of criminal justice are especially emphasized and special attention is given to the role and the nature of social work when involved in the work with juvenile delinquency within judicial setting.

In that field some aspects have been selected in connection with which it has been believed the social control components of the social work are more evident than with others. The following aspects have been enumerated in this respect:

- the role of social worker in the preliminary proceedings,
- the role of social reports in the preliminary proceedings
- problems related to professional secrecy of the social worker,
- the professional profile of the social worker.

The authors believe that the conflict in which a social worker could find himself in the judicial setting is the conflict between the basic orientation of social work as a way of helping people in need and the fact that in judicial setting it is carried out with a certain degree of coercion. In fact, there are two different disciplines-law and social work - that meet in this setting and conflictual situations could arise since each of them is based on different principles.

In the second part of the study the authors give results of a pilot research carried out in Slovenia (the most northern republic of Yugoslavia with 2.000.000 inhabitants). The research was based on data collected by a questionnaire in which a concrete case has been presented to the respondents and questions were posed which were

aimed at showing the respondents' attitudes on such situations which involved the problems as listed in the first part of the paper.

The group of respondents included the majority of judges for juveniles in Slovenia (10 out of 18), nearly half of public prosecutors dealing with juveniles (9 out of 19), defense lawyers dealing predominantly with minors (2 out of 12) and social workers working in the criminal proceedings on behalf of juveniles (35 out of 43).

The results of the pilot study were interpreted also from the viewpoint of those who expressed the minority attitudes as it has been believed that such views could represent more critical and independent attitudes. The limitation of the results due to the small number of respondents should be especially emphasized.

The first set of questions dealt with problems of the role of social worker (and that of social work) in the preliminary proceedings. It was the minority view that the social control component of social work is rather strong in this phase of the procedure as far as attitudes relating to the problems referring to the concrete case were concerned. As far as a general attitude was concerned that was the predominant view.

The second set of questions referred to the role of the social report in the preliminary proceedings. The minority view with respect to the question whether data in social reports could also be damagable to the juvenile to which they referred was a positive one, while the majority believed that was not the case in the concrete case presented in the questionnaire.

The study, further, deals with some problems - deontological as well as legal - of the professional secrecy of social worker. It has been emphasized that the right to professional secrecy of the social worker is a new one and differs to some extent from that of a doctor or a lawyer (especially defence counsel). The minority attitudes in this respect

Summary

(in connection with two questions referring to the case described in the questionnaire only) was that a part of the respondents would not follow the legal duties if therapeutical relation toward juvenile could be compromised. The majority, however, believed that in the case described they would comply with their legal obligations.

The last chapter of the study deals with some problems connected with the professional role of the social worker. The respondents' attitudes in this respect showed that the gap between the professional role of the magistrates (viz. public prosecutors or lawyers) and that of the social worker seemed to be smaller than some other empirical studies abroad suggested. The minority attitude of all three professional groups was, however, that social worker is working, above all, as a magistrate's aide.

The study is a first attempt aimed at analyzing the possible components of social control in the work of social work dealing with juvenile delinquency in court setting and gives some interesting points in this respect.

The authors believe that the conflict in which a social worker is involved is a complex one. It is not only a conflict between the social worker and the juvenile, but also a conflict between the social worker and the legal system. The study is a first attempt to analyze the possible components of social control in the work of social work dealing with juvenile delinquency in court setting and gives some interesting points in this respect.

The study is a first attempt aimed at analyzing the possible components of social control in the work of social work dealing with juvenile delinquency in court setting and gives some interesting points in this respect.

VESTNIK - delavcev na področju socialnega dela
izdajajo:

- Skupnost socialnega varstva Slovenije
- Republiški komite za zdravstveno in socialno
varstvo SRS
- Zveza društev socialnih delavcev Slovenije
- Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

Financira: Skupnost socialnega varstva Slovenije

To številko je uredil Blaž Mesec, sodelovala sta
dr. Franci Brinc in Jože Valenčič.

Lektor: Marta Kocjan - Barle

Uredništvo je v Ljubljani, Šaranovičeva 5, tel.
316-370 (311-250, 310-702, 313-257).

Vestnik izhaja štirikrat letno.

Posamezna številka stane 30 din, za študente 15 din.

Letna naročnina znaša za delovne in druge organizacije
120 din, za študente 60 din. Na časopis se naročite na
naslov: Skupnost socialnega varstva Slovenije - za
VESTNIK, Kidričeva 5, Ljubljana.

Naročnino plačate na žiro račun Skupnosti socialnega
varstva Slovenije 50100-644-30047 z oznako "za Vestnik".

Prispevki se honorirajo.

Rokopisov ne vračamo.

